

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 28 лістапада 1986 г. № 48 (3354) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

МАСТАКІ ГАЛАСУЮЦЬ ЗА МІР

XX стагоддзе ставіць перад чалавекам шмат пытанняў. І найпершае сярод іх — пытанне вайны і міру. Асаблівае нашага часу ў тым, што сёння лёс міру залежыць ад агульных намаганняў усіх нас. Разам выжыць ці разам загінуць — іншага шляху няма. Давесці да людзей гэтую простую ісціну — ці не галоўная мэта сучаснага мастацтва.

Тэме міру, барацьбы за лепшую будучыню чалавецтва прысвечана рэспубліканская мастацкая выстаўка ў мінскім Палацы мастацтваў. Гэта экспазіцыя, найперш — падзея грамадская, нават палітычная. Я параўнаў бы яе з памятнай сумеснай выстаўкай Беларусі і Заходняга Берліна «Вайна стукае ў сэрцы кожнага». Прыняць удзел у ёй — значыць, прагласаваць за мір.

Глядач сустрэўся на выстаўцы і з добра знаёмымі навінкамі, графічнымі лістамі, скульптурамі, зробленымі і год, і два, і тры назад, і з новымі творамі. Думаецца, што інакш і не магло быць. Галоўнае — экспазіцыя вылучаецца стыльвай разнастайнасцю. Тое, што выстаўка прысвечана Году міру, не зачыніла дзверы перад творамі, якія не звязаны прама з антываеннай тэматыкай. Барацьба за мір — гэта не толькі і не столькі дэманстрацыі і маніфестацыі, гэта жыццё чалавечы і прыроды за ўсіх яго праявах. Таму апраўданы на гэтай выстаўцы расказ пра гісторыю і сённяшні дзень нашай Радзімы, пра зямлю і людзей, пра месца чалавечы ў сучасным свеце.

Як на кожнай буйной рэспубліканскай выстаўцы, тут бачыш амаль усе стылі і пошукі сучаснага беларускага выяўленчага мастацтва. Многіх мастакоў пазнаеш адразу. Пазнаеш М. Савіцкага — прыцягвае ўвагу яго карціна «XX стагоддзе. 80-я гады» (чалавека з плакатам на грудзях «Мір на зямлі» трымаюць за рукі паліцэйскія ў чорнай форме).

Пазнаеш Л. Шчамялёва. Не першы раз звяртаецца ён да тэмы 22 чэрвеня 1941 года: героі яго новай карціны — пагранічнікі, тыя, хто першымі сустрэліся з ворагам. Побач — вядомыя па ранейшых выстаўках «Балада пра маці» Л. Асядоўскага і «Дзеці вайны» А. Гугеля. Палатно Г. Вашчанкі «Боль» выклікае асацыяцыі з трагічнымі кадрамі фільма «Ідзі і глядзі», хоць тут адсутнічаюць рэаліі, якія дазваляюць назваць час і месца дзеяння. Адно зразумела: гэта — вайна, гэта — Беларусь.

Запамінаецца работа М. Селешчука «Трывогі мірнага дня». У кантэксце выстаўкі яна — своеасаблівае ўвасабленне трывог нашага часу. Здаецца, што яшчэ трэба для шчасця — сонца, прырода, дзеці? Але міжволі думаецца: а ці не стане для свету наступнае імгненне апошнім?

Такія ж трывожныя думкі выклікае і карціна М. Кірзева «Чэрвеньскія падзеі». Бо чэрвень — гэта не толькі поўдзень года, зеніт лета. Чэрвень — і трагічны месяц нашай гісторыі, месяц пачатку вайны.

Усё, што адбываецца ў свеце, датычыць кожнага з нас — так можна прачытаць змест карціны У. Тоўсціка «Летні вечар». Свеціцца экран тэлевізара, і падзеі з экрана пераходзяць у нашу свядомасць, у наш дом. Пакой ператвараецца ў палубу авіяноса, дзе стаяць гатовыя да вылету самалёты, і летні вечар поўніцца ўжо трывогаю...

Каштоўнасць мірнага жыцця — тэма карцін М. Рагалевіча «Журавіны», Ю. Піскуна «Вяселле ў Беражках», скульптур У. Мелыхава «Дзяўчына і птушка», С. Логвіна «Мір нашаму дому».

У экспазіцыі шмат партрэтаў: народнай артысткі СССР С. Станюты (работы М. Моўчана), акадэміка Р. Гарэцкага (І. Ціханаў), пісьменніка Васіля Быкава (У. Тоўсцік), лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі рэжысёра В. Маслюка (У. Масленнікаў)... Партрэты людзей, чыя навуковая і творчая дзейнасць — праца на карысць міру.

Сярод шматлікіх пейзажаў можна адзначыць «Цішыню» У. Лукашыка, «Краявід з возерам» М. Карпука, «Лепельскую сіоту» В. Цвіркi — прыгажосць, якую трэба зберагчы.

У раздзеле графікі запамінаюцца аркушы А. Назарайкі — ілюстрацыі да кнігі У. Караткевіча «Зямля пад белымі крыламі». Удальнымі творамі прадстаўлены А. Кашкурэвіч («Асвенцім. Дзень памяці»), Ю. Герасіменка («Сведка»). Гэта прыклады адпаведнасці тэмы і яе выяўленчага ўвасаблення. Мінулае не павінна стаць для нас «успамінам пра будучыню» — на тое нам дадзены памяць і розум.

Сваімі спецыфічнымі сродкамі адлюстроўваюць тэму міру майстры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Колер, фактура, форма прадстаўленых у экспазіцыі работ — нібыта адбітак жывой прыроды, увасабленне настальгіі па гарманічным свеце.

Нехта трапна назваў плакат «крыкам из сцяне». Гэта метафара прыгадалася мне ў раздзеле плаката. Сапраўды, ён гаворыць на мове, зразумелай усім.

«Майстры культуры — за мір» — назву і галоўную ідэю выстаўкі добра ілюструе карціна У. Куфко «Блакітны шар». Хлопчык нібы трымае ў руках нашу блакітную планету — Зямлю, якую трэба ўратаваць, захаваць для сябе, для нашчадкаў.

Наш кар.

Плакат А. КАЛЬМАЕВАЙ.

У. ТОЎСЦІК. «Тое, што стала жыццём і лёсам (Васіль Быкаў)».

УНУМАРЫ:

**АКОРДЫ
МУЗЫЧНАЙ ВОСЕНІ**

2

**Саюз мастакоў...
Як ідзе перабудова?**

**Крытычныя нататкі
мастацтвазнаўцы
Барыса КРЭПАКА**

3, 13

Нясу рэдактару нарыс...

**Развагі публіцыста
Анатолія КАЗЛОВІЧА**

4

**Пісьменнік —
кніга — чытач**

**Пра лёс і пуцвяны
кнігі гавораць пээтэса
Раіса БАРАВІКОВА
і крытык Міхась
ТЫЧЫНА**

5—7

**Тэатру
імя Якуба Коласа—60**

8—11

**Уладзімір КАРАТКЕВІЧ
— пра сябе**

Невядомае інтэр'ю

16

Музычная вясёлка лістапада

Фестываль мастацтваў «Беларуская музычная восень» завяршаецца

Спявае заслужаная артыстка Малдаўскай ССР Н. Чапрага.

Расказаць пра ўдзельнікаў сёлета «Восені», пра іх фестывальны рэпертуар, у якім пераважаюць узоры айчынай класікі, пра іх насычаныя гастрольныя маршруты, канцэрты ў Лепелі, Рэчыцы, Мікашэвічах, у Калінкавіцкім раёне, у Брэсце, на Міншчыне... Расказаць пра творчыя сустрэчы гасцей беларускай зямлі з працаўнікамі буйных прамысловых прадпрыемстваў, з вяскоўцамі, са студэнтамі. Расказаць так, каб чытач адчуў маштаб усеагульнага фестывалю, яго поліфанічную атмасферу, — здаецца, амаль немагчыма.

Як звычайна, фестывальнай сталіцай стаў Мінск. 20 лістапада аматары музыкі уваходзілі ў залу Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Замест традыцыйных кошыкаў з «афіцыйнымі» чырвонымі і белымі гваздзікамі на авансцэне — аформленыя з густам кветкавыя кампазіцыі: у акварэльнай «восенскай» палітры хрызантэм сям-там пурпуровыя галоўкі гваздзікоў, сціплыя галінкі зелені. Праду-

манасцю і густам вызначалася сама праграма таго вечара — урачыстага адкрыцця «Беларускай музычнай восені». Маскоўскі дзяржаўны сімфанічны аркестр, які ўжо больш чым чвэрць стагоддзя ўзначальвае народная артыстка СССР В. Дударова, выконваў (разам з Акадэмічнай капэлай імя А. Юрлова і салістамі) «Званы» С. Рахманінава, а таксама 5-ю сімфонію П. Чайкоўскага. Шматлікія слухачы, уражаныя эмацыянальна глыбокім, строгім і чыстым сімфанічным гучаннем (хоўчацца сказаць «дыханнем»), горача віталі гасцей. На «біс» аркестр выканаў два папулярныя фрагменты з балетаў: аднаго са «Шчаўкунчыка» П. Чайкоўскага і са «Спартак» А. Хачатурана.

«Восень» аздобіла лістападаўскую непагадзь вясёлкаю афіш — што называецца, на любы густ. Славуця юрлоўская капэла з новай праграмай; ансамбль скрыпачоў Вялікага тэатра; выступленні беларускіх выканаўцаў; выканаўцы народ-

нага танца; ансамбль старадаўняй музыкі «Канцэрціна»; эстрадныя калектывы «Плай» з Малдавіі і «Апельсін» з Эстоніі...

Сёння, 28 лістапада, мы чакаем сустрэчы з новым гасцем — Дзяржаўным малым сімфанічным аркестрам СССР пад кіраўніцтвам Ю. Сіманова. Тры вечары запар ён выступіць у Мінску. А праз два дні шматжанравым заключным канцэртам у Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР завяршыцца фестываль.

Сёлета «Восень» — і свята, і нагода для дзелавых разваг. Пра гэта сведчаць інтэрв'ю, якія ўзяў у некаторых нашых гасцей няштатны карэспандэнт «ЛіМа».

Вераніка ДУДАРАВА, мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор Маскоўскага дзяржаўнага сімфанічнага аркестра, народная артыстка СССР:

— Калі абвешчаюць фестываль — адно гэта выклікае ў публікі вялікую цікавасць, магчыма, большую, чым да саміх вартасцей выканаўцы, аркестра, канцэрта. Відаць, тут прывабліваюць больш урачыстыя формы: чалавеку ж хочацца свята. Тут не толькі пачуеш музыку, але і сустрэнешся з сябрамі — гэта цяпер здаецца так рэдка, усе мы такія занятыя... Мы нядаўна былі ў Югаславіі, там у Заграбе пабудавалі вялікую канцэртную залу, выдатную ў акустычных адносінах. Публіка туды з'язджаецца за гадзіну-паўтары да канцэрта, там шмат утульных памяшканняў, холаў. Пасля канцэртаў наладжваюцца гутаркі. Пасля нашага выступлення таксама была сустрэча з публікай. На сцэне былі салісты, дырыжор, вядучы праграмы — вядомы анцёр. Публіка з вялікай цікавасцю адносіцца да такіх размоў пра мастацтва. І мне падумалася, што няблага было б прантыкаваць гэта і ў нас. Асабліва таму, што мы павінны далучаць да мастацтва моладзь: не сакрэт, тут страчаюцца пазіцыі ў сувязі з вялікім

тыражыраваннем псеўдамузычных з'яў. Мне здаецца, трэба шукаць новыя формы прапаганды музыкі. Надаць больш ролю слову. Трэба процістаяць таму, чым сёння населены ўсё музычны свет. Лёгка і шляхі заўсёды былі спакучальныя. А лёгкая музыка — гэта лёгка і шлях. Яна не вымагае працы розуму. Гэта ж так проста: спець песню, у якой восем тантаў мелодыі, не трэба думаць, не трэба напружваць слых... Патрэбна сур'ёзная разумовая, эмацыянальная праца моладзі, бо няма інтэлекту без сур'ёзных мастацтваў. Таму вярта са сцэны гутарыць пра мастацтва, прытым вёсці гутаркі не толькі лектарам-музыкантаў, а прадастаўляюць розныя мастацтваў. Неабходна ўсім разам адрадыць культуру сур'ёзнай музыкі!

Любоў ЦІМАФЕЕВА, піяністка, лаўрэат міжнародных конкурсаў:

— Фестывалі неабходныя. Яны прыцягваюць большую ўвагу публікі да класічнай музыкі. Гэта лепшая арганізацыя, чым простыя планавыя гастролі. І тут ёсць урачыстыя, святочныя, прыгажосць. Зразумела, добра было б, калі б гэтак — на ўсякім канцэрце, але гэта пакуль немагчыма, так што менавіта фестываль садзейнічае артыстычнаму ўздыму выканаўцы...

Надзея ЧАПРАГА, заслужаная артыстка Малдаўскай ССР, лаўрэат усеагульнага конкурсу:

— Фестывалі ўмацоўваюць дружбу паміж рэспублікамі Саветаў Саюза. Мы абменьваемся вопытам. Менавіта пад час фестывалю ў мяне з'явіліся шмат новых песень, бо тут збіраюцца і кампазітары, паэты, дырыжоры... Вось зараз я праую над новай песняй Ігара Лучанка, беларускага кампазітара, якога я вельмі паважаю, вельмі люблю. — І яе вы хутка пачуеце, але пакуль гэта тайна. Фестываль, такім чынам, спрыяе ўзбагачэнню рэпертуару. А яшчэ гэта магчымае знаёмства з народам, з адметнасцю мясцін, дзе праводзіцца фестываль. Выдатны ўражанні ў мяне ад Мінска, яго чулых, патрабавальных, але вельмі і вельмі добраахвотных слухачоў.

Фота Ул. КРУКА

Дырыжуе народная артыстка СССР В. Дударова.

Народная артыстка РСФСР Г. Шварэнка.

СВЯТКУЮЦЬ КОЛАСАЎЦЫ

Споўнілася 60 гадоў з часу заснавання Беларускага дзяржаўнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. Сувесце анцёрскіх талентаў, якія пастановамі твораў класічнай і сучаснай драматургіі, якія ўклад у скарбонку нацыянальнай культуры — вось што такое коласаўская сцэна за шэсць дзесяцігоддзяў сваёй гісторыі.

З нагоды юбілею ў Віцебску адбыўся ўрачысты вечар. Першы сакратар абласнога камітэта КПБ У. В. Грыгор'еў уручыў коласаўцам высокія ўзнагаро-

ды. Са словам пра традыцыі і сённяшні дзень Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа выступіў міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч.

Да юбіляру звярнуўся старшыня праўлення БТА М. М. Яроменка. Тэатральная грамадскасць рэспублікі, глядачы зычылі тэатру новых творчых поспехаў.

Ва ўрачыстым вечары ўдзельнічаў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ І. І. Антановіч.

Коласаўцаў вітае драматург А. Дударав.

Фота Ул. КРУКА

«ЗНАК БЯДЫ» — НА ЭКРАНЕ

У Доме літаратара адбылася прэм'ера новай мастацкай стужкі кінастудыі «Беларусь-фільм» «Знак бяды», знятай паводле аповесці Васіля Быкава. Фільм у пісьменніцкім асяроддзі прадстаўляла творчая група на чале з рэжысёрам-пастановаўчыкам Міхаілам Пташук.

Кінавечар у Доме літаратара завяршыўся абмеркаваннем экранізацыі быкаўскага твора.

Новую кінастужку прадстаўляе рэжысёр М. Пташук.

Тэкст і фота А. ДЗМІТРЫЕВА

Выязное пасяджэнне СП БССР

Работа Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў рэспублікі была абмеркавана на выязным пасяджэнні сакратарыята СП БССР. У гаворцы прынялі ўдзел першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Н. Гілевіч, сакратар праўлення В. Зуёнак, А. Вярдзісін, Г. Далідовіч, Я. Лецка, Г. Шупенька, а таксама мясцовыя літаратары — сакратар абласнога аддзялення творчага саюза А. Карпюк, Д. Бічэль-Загнетава, Ю. Голуб, П. Лісіцкі, А. Пяткевіч, загадчык аддзела культуры газеты «Гродзенская правда» А. Нідэр і іншыя.

На пасяджэнні выступіў загадчык сектара друку, радыё і тэлебачання Гродзенскага абкома КПБ У. П. Амеліна.

Справаздача з пасяджэння будзе апублікавана.

НАШ КАР.

ГОСЦІ СКУЛЬПТАРА-СТУДЭНТЫ

Творчую майстэрню З. Азгура наведала група студэнтаў філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна. Заір Ісакавіч расказаў моладзі аб сваёй працы, сустрэчах з вядомымі ў рэспубліцы і краіне людзьмі, падзяліўся планами, адказаў на шматлікія пытанні.

А. БАДАН

МІХАСЮ ЧАРОТУ ПРЫСВЕЧАНЫ...

Чарговы вечар, які сабраў у вялікай зале Дома літаратара пісьменнікаў і шматлікіх чытачоў, прысвячаўся 90-годдзю з дня нараджэння Міхася Чарота — песняра рэвалюцыі, аўтара слаўтай паэмы «Босыя на вогнішчы». Нарожданая ў гарніле рэвалюцыйных пераўтварэнняў, яго паэзія была надзвычайна адказам мастака слова на тое, што адбывалася наокола. Аднак з-пад пера М. Чарота нарадзіліся не творы-аднадзёнкі. Усё лепшае, што напісана ім за няпоўныя дваццаць гадоў творчай працы, вытрымала выпрабаванне часам і застаецца ўзо-

рам па-сапраўднаму партыйнай, вострапубліцыстычнай літаратуры.

Аб гэтым гаварылі вядучы вечара сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР В. Зуёнак, кандыдат філалагічных навук, адзін з даследчынаў творчасці М. Чарота М. Ярош. Незабыўны вобраз паэта-трыбуна, чалавека, сумленнага і прычэпковага паўставаў з успамінаў народнай артысткі БССР І. Ждановіч, С. Грахоўскага, З. Біралы, П. Прыходзькі.

На вечары гучалі вершы

Вечар вядзе сакратар праўлення СП БССР Васіль Зуёнак. Тэкст і фота Ул. КРУКА

ТВОРЧАСЦЬ...
ДРУГІМ ПЛАНАМІ

КАЛІ гаворка заходзіць пра перабудову, мы ўспамінаем нядаўняе, яшчэ вельмі балючае і жывое мінулае не толькі ў сферы народнай гаспадаркі, але і ў галіне культуры, каб асэнсаваць яго ўрокі і разам паляпшаць справу. Але некаторыя таварышы ў час такой гаворкі моцна раздражняюцца, маўляў, хопіць пра ўчарашняе, трэба глядзець у будучыню. Думаю, аднак, што азірнуцца абсалютна неабходна. Неабходна хоць бы дзеля таго, каб ведаць, ад чаго адштурхоўвацца і куды ісці далей.

Калі я наведваю творчыя

Менш як чатыры месяцы застаецца да чарговага XII з'езда мастакоў Беларусі. З чым майстры мастацтва ідуць да свайго форуму? Якія праблемы хвалююць іх пазіцыю ў свет пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшым развіцці вышэйшага мастацтва і павышэнні яго ролі ў навукаў і культуры працоўных»? Менавіта пра гэта разважае ў сваім артыкуле мастацтвазнавец Барыс Крэпак.

званнямі. Як ні сумна пра гэта гаварыць, але страсці нашы віравалі не вакол творчых пытанняў, а вакол таго, што нехта зарабіў больш, а нехта — менш, што нехта некага пакрыўдзіў, абзаваў бездарам, абскакаў, абышоў і г. д.

Можна згадаць і іншыя ўлучэнні і недапрацоўкі ў сферы нашага мастакоўскага жыцця. Усе мы, напрыклад, памятаем абуральны факт, які адбыўся 24 мая 1986 года ў час правя-

Барыс КРЭПАК

ПАЛОН ІНЕРЦЫ — ЯК З ІМ БЫЦЬ?

майстэрні, пераконваюся: у нас — дзесяткі выдатных мастакоў, таленавітых, не падобных адзін на аднаго ў сваіх творчых памкненнях. І ўсё ж далейшага развіцця мастацкай сітуацыі ў рэспубліцы пакуль што не назіраецца. Чаму? Менавіта пра гэта і хацелася б паразважаць у гэтым артыкуле.

Вядома, за апошнія гады зроблена ў нас увогуле нямаля. Успомнім некаторыя помнікі і мемарыялы, карціны і роспісы, графічныя цыклы і габелены, работы ў галіне выяўленчага вырашэння кіно і спектакляў, мастацкае афармленне станцыяў метрапалітэна, плакаты і вырабы прыкладнога мастацтва. Ды толькі ці задаволены мы сёння нашымі калібрнымі дасягненнямі? Ці не былі многія з гэтых дасягненняў перабольшанымі?

Буду самакрытычным. Вось ужо 16 гадоў працую я ў апарце Саюза мастакоў, амаль столькі ж кірую творчымі секцыямі, значыць, тое-сёе ведаю. Дык вось. Як і чым мы жылі да апошняга часу? Што ў нашай дзейнасці было галоўным? На што звярталі ўвагу? Шчыра скажу, часцей за ўсё руніліся мы аб тым, што, па сутнасці, па-за творчым працэсам, займаліся пастановай і абмеркаваннем пытанняў нятворчага характару. Мы адыходзім чамусьці ад таго, дзеля чаго ён, Саюз мастакоў, уласна і існуе.

Сапраўды, што абмяркоўвалася на пасяджэннях сакратарыята, на экспертных камісіях, на сходах секцый і пленумах? Работа Мастацкага фонду, праблемы дагавораў і закупак, творчай дапамогі, мастацкіх светаў і бюро секцый, кандыдатуры на прэміі і медалі, падзел майстэрняў і кватэр, прыём у члены саюза і г. д. Пытанні патрэбныя? Безумоўна. Але пры ўмове, калі за імі — клопат пра ўдасканаленне творчага працэсу. Дзеля справядлівасці трэба сказаць, што праводзіліся і творчыя мерапрыемствы — абмеркаванні выставак, пленумы і канферэнцыі па актуальных пытаннях мастацтва. Прыгадаю хоць бы абмеркаванне такіх буйных выставак, як «40 год Перамогі», «Мы будзем камунізм», творчыя канферэнцыі «Мастак і сацыяльны заказ», «Мастакі Беларусі — народу». Аднак які яны праводзіліся? У многім — фармальна: на іх панавалі скоргаворка, маладоказнасць, пералік. У дадатак на гэтых абгаварэннях не было галоўных, самых зацікаўленых удзельнікаў — гледачоў.

Чаму ж так здарылася? Што бянтэжыла, выклікала сумненні? Што змушала абыходзіць, замоўчваць набалелыя праблемы? Адказ відавочны: наша боязь называць рэчы сваімі імёнамі, боязь кагосьці пакрыўдзіць, боязь скіраваць на сябе стрэлы абцяжараных пасадамі і

дзеньня мастацка-спартыўнага свята «Мінск-86». У парку імя Янкі Купалы арганізатары свята забаранілі маладым мастакам-студэнтам і выпускнікам мастацкіх устаноў выстаўці на агляд публіцы свае творы. Такія забароны, як вядома, толькі вярэдзіць грамадскую думку, прыніжаюць аўтарытэт і Саюза мастакоў у цэлым, і кіраўнікоў горада. Забараніць лягчэй за ўсё. Так спакойней жыць. Але — каму? Не пра ўласны спакой усе мы павінны клапаціцца...

Суярэчлівыя і складаныя працэсы, якія мы сёння назіраем у мастацкім жыцці горада і рэспублікі, узніклі не адразу, не раптам. У многім яны — вынік парушэнняў грамадскіх і творчых норм, рангавых дыспропорцый, іншых негатывных з'яў, звязаных з размеркаваннем матэрыяльных і іншых даброт. Даюць аб сабе знаць і няпільныя правілы групавой салідарнасці, што адмоўна адбіваецца на творчай дзейнасці секцый і праўлення ў цэлым. Узамная патрабавальнасць слабе-ла, затое мацаваліся ахоўныя функцыі адгараджэння ад крытыкі і захавання здабытых пераваг. Акрамя таго, ля стэрна саюза, здаралася, становіліся людзі, мякка кажучы, некампетэнтныя ў той справе, за якую яны павінны былі адказваць (маю на ўвазе менавіта дзельныя якасці). Часам жа высокае грамадскае становішча выкарыстоўвалася і ў асабістых мэ-тах, у чым была віна не толькі праўлення саюза, але і тых, хто настойліва рэкамендаваў такіх творцаў на кіраўнічыя пасады.

Прышоў час, калі трэба не столькі «кіраваць» мастацтвам, колькі практычна памагаць тварыць яго. Досыць стрымліваць працэсы культурнага будаўніцтва незлічонымі «каштоўнымі» ўказаннямі, якія, як правіла, адыходзяць у нябыт з кожным новым лістком гістарычнага календара. Колькі на нашым выку было так званых каштоўных указанняў — што і як ствараць! Колькі гучнагалосых рэзалюцый з пышна-параднымі прэамбуламі і шматабяцуючымі параграфамі пастанаўляючай часткі так і заставаліся толькі на паперы!

А зірнём на праблему росту Саюза мастакоў, яго папаўнення. Даведаўся: у саюз у 1945—1960 гг. было прынята 110 членаў. Іх сярэдні ўзрост — да 30 гадоў. А вось якая карціна цяпер. На 1 студзеня 1982 года ў саюзе было 487 членаў, з іх да 30 гадоў — 7 чалавек; на 1 лістапада 1986 года — 510 чалавек, з іх да 30 гадоў... адзін скульптар, якому, між іншым, хутка споўніцца трыццаць! Куды ж падзеліся маладыя нашы сілы? Няўжо наш час не нараджае іх? Вядома ж, нараджае. Праблема тут, безумоўна, складаная і патрабуе асобнай гаворкі. Заўважу толькі,

што без яе хутчэйшага і разумнага вырашэння наўрад ці можна гаварыць аб здаровай жыццядзейнасці творчай арганізацыі.

Але вось уявім сабе: закупачна-дагаворная практыка, выставачна-прапагандысцкая дзейнасць перагледжаны, ведасныя бар'еры ліквідаваны, сакратарыят і праўленне ўмацаваны аўтарытэтнымі мастакамі і мастацтвазнаўцамі. Усё гэта добра. Але ці зменіць гэта само па сабе сітуацыю, што склалася ў творчым саюзе? Ці адкрые шлях новаму ўзлёту мастацтва? Ці будуць гэтыя крокі спрыяць з'яўленню твораў-падзеяў, твораў-споведзяў, твораў-страстей чалавечых? Ці вернуць яны ў выставачны залы страчанага гледача? Упэўнены: самі па сабе — не. А што яшчэ трэба? Толькі адно — творчасць. Творчасці і толькі ёй павінны быць падпарадкаваны ўсе арганізацыйныя намаганні праўлення, секцый, камісій. Творчасцю ж павінны кіравацца і экспертныя фарміраванні, сістэма Мастацкага фонду БССР, нормы і палажэнні, якія прадугледжваюць аптымальнае паляпшэнне творчых і бытавых умоў сапраўдных творцаў, а не проста прабіўных членаў саюза, якія больш займаюцца эпістальнымі справамі, чым дбаюць пра мастацтва.

І яшчэ — неабходнасць аднавіць у мастацтве адчуванне каштоўнасцей: А то ж хранічная валтузня вакол дагавораў, закупак, заказаў, выданняў маанграфій, размеркавання творчых майстэрняў і дач, што ні кажу, усё-такі — бойка ля кармушкі! Некаторыя мастакі замест таго, каб працаваць дыкрытычна ацэньваюць сваю творчасць, займаюцца «стварэннем» скаргаў, ананімак, групавых боек.

Якім быць у новых грамадскіх умовах Саюз мастакоў? Пытанне не простае, бо арганізацыйнай, адміністрацыйна-гаспадарчай работай у нашым творчым саюзе займаюцца не людзі з боку, а самі ж мастакі, так што надзвычай многае залежыць ад іх душэўных і дзельных якасцей, ад узроўню іх інтэлігентнасці і кампетэнтнасці, шырыні кругагляду і ўмення свечасова прыйсці на дапамогу калегу.

Прэтэнзіі да кіраўніцтва Саюза мастакоў выказваюцца на розных сходах і секцыях. Прэтэнзіі гэтыя істотныя і ў многім абгрунтаваныя, бо працэсы абiorакрачвання, падмены жывога творчага духу шматлікімі рэзалюцыямі, пасяджэннямі, узгадненнямі не абмінулі, вядома, і нашу творчую арганізацыю. У той жа час, думаецца, закрэсліваць наша мінулае жыццё, звальваюць усю віну на нашых учарашніх кіраўнікоў саюза і Мастацкага фонду, тым самым, здымаючы з сябе ўсялякую адказнасць, — несур'езна.

Так, дэмакратызацыя саюза патрэбна. Неабходна павысіць, у прыватнасці, ролю праўлення і рэвізійнай камісіі СМ БССР, устанавіць строгую справядлівасць сакратароў перад «радавымі» мастакамі, зжыць практыку шматгадовага сакратарства і келейнага прыняцця рашэнняў, весці ўсю арганізацыйна-творчую работу ў абстаноўцы галоснасці, таварыскага раўнапраўя і ўзаемаразумнення.

А цяпер — пра выставачную дзейнасць, якая займае ў жыцці Саюза мастакоў ці не галоўнае месца.

ВЫСТАўКА: ДЛЯ КАГО ЯНА!

МОЖНА сказаць, што наша выяўленчае мастацтва, асабліва яго станковыя формы, жыўць і развіваюцца сапраўды ў выключ-
(Заканчэнне на стар. 13)

Фестывальны канцэрт у Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

НА СУМЕСНЫМ ПАСЯДЖЭННІ

Пісьменнікі і будучыя воіны — пра гэта ішла гаворка на сумесным пасяджэнні Савета ветэранаў і камісіі па ваенна-мастацкай літаратуры і шэфскай рабоце Саюза пісьменнікаў рэспублікі, якое вёў Л. Прокша.

Намеснік старшыні мінскай секцыі ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, Герой Савецкага Саюза А. Барданаў, які выступіў на пасяджэнні, паведаміў, што кіраўніцтва секцыі ўзнага-

родзіла групу пісьменнікаў нагруднымі знакамі і граматамі. Сярод адзначаных — Л. Прокша, П. Прыходзька, М. Кругавых, А. Вольскі, В. Тарас, А. Махнач, У. Юрвіч і іншыя.

Л. Прокша раскажаў аб падрыхтоўцы кнігі «Пісьменнікі — ветэраны вайны», у якой будуць змешчаны бібліяграфічныя звесткі пра 195 аўтараў і ўрыўкі з іх твораў аб вайне.

Я. САДОУСКІ

М. Чарота, урыўкі з яго паэмы «Босыя на вогнішчы», якія чыталі артысты мінскага тэатраў. Прыемна было пазнаёміцца прысутным з выступленнем фальклорнага ансамбля Рудзенскага Дома культуры. Спектанль купалаўцаў «Мінтаў лапаць» далучыў усіх да свету М. Чарота-драматурга.

Вечар, прысвечаны юбілею Міхаса Чарота, адбыўся і ў Ру-

дзёнскім Доме культуры Пухавіцкага раёна. У госці да земляноў паэта прыехалі пісьменнікі С. Шушкевіч, Ю. Свірка, У. Паўлаў, У. Скарыйнін, В. Мыслівец, М. Мішчанчук, М. Шаховіч.

Вечар адкрыў дырэктар Рудзенскай СШ П. Г. Елісееў. Вучні старэйшых класаў вы-

Г. Шабуневіч раскажала пра маладыя гады паэта.

У заключэнне артысты Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы паказалі ўрывак з камедыі Міхаса Чарота «Мінтаў лапаць».

М. ВАСІЛЕУСКІ
Фота А. КАЛІДЫ

Дакладна вызначаю час: студзень 1974-га — май 1977-га. Амаль тры з паловай гады. Самыя шчаслівыя гады ў маім жыцці і, бадай, самыя плённыя ў маёй творчасці. Я працаваў загадчыкам аддзела нарыса і публіцыстыкі часопіса «Неман», Андрэй Ягоравіч Макаёнак быў галоўным рэдактарам. Акцэнтую на гэтым увагу: галоўным быў Макаёнак. У тым і было мае шчасце. Ды і ці толькі мае?

Пазнаёміліся мы з Макаёнкам крыху раней, калі я працаваў у другім выданні. Быў там спецыяльным карэспандэнтам. Кожны месяц — дзве камандзіроўкі. У кожным раёне рэспублікі пабыў па некалькі разоў. Многа пабачыў. Многае зразумеў. Той набытак дагэтуль са мной. Тое, што бачылася і разумелася, вылівалася ў карэспандэнцыі, нарысы, рэпартажы. Вылівалася цалкам, без нейкай там аглядкі. Мяне хвалілі за вастрыню, смеласць, за пастаноўку новых праблем. Ведаеце, як хочацца працаваць, калі ёсць падтрымка? А калі яе няма, — ведаеце, як апускаюцца рукі? Хутка яны апусціліся і ў мяне. Дакладней, рукі мае звязалі рэдактар.

Я напісаў нарыс пра так званую перспектыўную вёску Чырвоны Востраў Рэчыцкага раёна. Невясёлае апавяданне пра тое, як старшын мясцовых калгаса і сельсавета зусім заблыліся, што ў Чырвоным Востраве жывуць і працуюць людзі. Неперспектыўная — значыць, у разуме і чынуш, не трэба такой вёсцы ні школы, ні лазні. Калі вёска пазначана ў дакументах як перспектыўная, то не трэба старшыням клапаціцца пра добрую дарогу да вёскі, пра яе бабуль і дзядоў, былых партызан, пра яе вучняў, што пехатой, па бездарожжы ходзяць у школу за востем кіламетраў...

Усё, што там пабачыў і пачуў, усё, што набалела ўва мне, усё, што мяне абурала, — усё я выліў на паперу. Рэдактар спачатку мяне падтрымаў, падпісаў матэрыял у набор. Ура! — кожны аўтар у душы крычыць «ура!», калі яго разумее рэдактар.

Але слухайце, што было далей. Нарыс пабываў у друкарні, там зрабілі карэктарскія адбіткі на вузенькіх палосках паперы. Як гавораць прафесіяналы, набралі гранкі. Тыя гранкі і склеіў, каб не згубіліся, — і атрымаліся даўжэзныя папяровыя стужкі з тэкстам.

Месяцы тры гранкі ляжалі ў маім сталі. Рэдактар чамусьці не планавалі мой нарыс у нумар. Колькі я ні загаворваў, ні напамінаў — рэдактар адмоўчваўся. Быццам не заўважаў мой паньлы настрой. Хто піша, той ведае, што робіцца з табой, калі цябе не хоча друкаваць рэдактар ды яшчэ ўхіляецца ад размовы. Быццам ты казюлька перад ім.

Нарэшце я набраўся смеласці і спытаў, можа, і не зусім пачціва:

— Дакуль будзе ляжаць мой нарыс? Гранкі жа паўцелі ўжо.

— Не ведаю, — адказаў рэдактар. — Залежыць не ад мяне.

— Ад каго ж, скажыце?! — разгублена спытаў я.

У адказ рэдактар пачаў нешта мямліць пра адказнасць за друкаванае слова, пра выверанасць аўтарскай пазіцыі, пра падманлівасць рэпартажскага зроку, пра...

— Я сам бачыў усё, пра што напісаў!

— Бачыў толькі ты. А бачыць — мала.

— Але мае сэрца баліць ад убачанага!

заўся б, як кулямётчык, і ў атаку на рэдактара! — Макаёнак зарагатаў, а мне паспайкала ад яго бяскрыўднага жарту.

Ён пачаў чытаць. Доўга чытаў. Крэсліў нешта алоўкам у маім тэксце. Некалькі разоў абуральна хмыкнуў, калі чытаў услых, як дзеці ідуць у школу па марозе, і ніхто іх не падвозіць.

Дачытаў. Сказаў мне:

— Маладзец! Будзем даваць!

спытаем жа, нарэшце: хто вы такі, рэдактар?

Я не ведаю, што сёння думае пра Чырвоны Востраў рэдактар, які пабаяўся надрукаваць мой нарыс. Хутчэй за ўсё, нічога не думае. Сваёй думкі ў яго, напэўна, няма. Няма прыныповасці, ведання жыцця, партыйнай адказнасці за рэдактарскую справу. Затое я ведаю, што без усяго гэтага — прыныповасці, смеласці, адказнасці — проста немагчыма

Навошта псаваў сабе і без таго нямоцнае здароўе? Не магу пазбавіць сваю памяць ад пакутлівых пытанняў.

Той раман, пра які ідзе гаворка, усё роўна быў надрукаваны другім рэдактарам (праўда, потым у саюзным друку з'явілася рэзка адмоўная рэцэнзія). І цяпер прадаўжаюць размнажацца падобныя раманы — значыць, прадаўжаюць жыць і працаваць рэдактары-антыподы Макаёнку. Вось што трывожыць мяне як аўтара, якому трэба зноў ісці туды, дзе на дзвях вісіць шыльдачка «рэдактар». Адзін рэдактар, прачытаўшы мой нарыс, абавязкова скажа: «Не тое. Трэба так, а не гэтак». І самаўпэўнена адмовіць. Другі — твой рукапіс верне з боязю і прыслоўем: «А што там скажучь — ты ведаеш?..» Трэці...

Куды, падкажыце, ісці аўтару з вострым нарысам? У рэспубліцы, як ні парадаксальна, цяжка пакуль што друкавацца з вострымі матэрыяламі, прычым рэдактары нават баяцца з табой паспрачацца, уступіць у дыскусію. Яны проста гавораць: «Не пойдзе».

Адзін са сваіх нарысаў, які быў прысвечаны развіццю прысуджэнняў часткаў, мне так і не ўдалося надрукаваць ні ў адным з рэспубліканскіх выданняў. А тэма, як мне здаецца, вельмі важная, так і прысвечана на старонкі друку.

Сумую па спраўдным рэдактарам, дарэгі калегі! Мы з вамі гаворым зараз пра перабудову нашага жыцця, нашага мыслення. На пісьменніцкіх сходках і пасяджэннях мы шмат гаворым аб тым, каб ажывіць публіцыстыку, каб пісьменнік, нарэшце, прыйшоў у газету з нарысам, рэпартажам. Мы ўспамінаем прыклады, падобныя да тых, што ўспомніў і я з асабістай практыкі: прыйдзеш, а праз рэдактара на старонкі часопіса ці газеты не праскочыш. Я ўпэўнены, што рэдактарскія «сценны» — адна з галоўных прычын, чаму нашы выданні так марудна перабудоўваюцца. Мы тут сёння на ўзроўні пяцідзясятых гадоў: і па тэматыцы, і па мастацкім вырашэнні тэм, і па безаблічнасці публікацыі. Пануюць шэрасць і тэхналогія. Чалавек няма. Няма жыцця. Ёсць газета. І ёсць чалавек-газета, як пісаў Чынгіз Айтматаў у рамане «Плаха». Я ведаю шмат таленавітых журналістаў, якія працуюць у нашым друку. У адзін голас яны скардзяцца: рэдактар баіцца новай тэматыкі, баіцца вастрыні. Роля рэдактарскага зважана да нуля.

Перабудова друку пачнецца з рэдактара.

Я не ведаю, дзе такіх рэдактараў, як Макаёнак, шукаць. Але я асабіста пра такога рэдактара мару. Сумую па рэдактары, які б, як Макаёнак, стаў маім сааўтарам. Хіба не так? Добры, уважлівы, прыныповы, смелы рэдактар — гэта наш сааўтар.

Анатоль КАЗЛОВІЧ

СУМУЮ ПА ТАКИМ РЭДАКТАРЫ...

— Табе толькі. Вось бачыш...
— Людзям баліць! Я з людзьмі гутарыў.

Нарэшце рэдактару надакучыла палеміка з маладым аўтарам. Рэдактар сказаў — як адрэзаў усё мае надзеі:

— Ты што, супраць, палітыкі партыі ў галіне перабудовы вёскі? Ты хіба не ведаеш, што прынята рашэнне перспектыўныя вёскі закрыць, што яны тармозяць прагрэс?

Вось і усё. Праз рэдактара не пераскочыш. Рэдактар — сцяна.

Скажыце, калегі, у вас было ўражанне, што рэдактар-сцяна возьме ды і знішчыць цябе як асобу, як індывідуум? Думаю, што было, таму што нямала ў нас рэдактараў, падобных на таго, майго, які не захайце абараніць «неперспектыўныя» вёскі, — каб толькі застацца ў сваім рэдактарскім крэсле.

Тыдні са тры я хадзіў разгублены. Не было пад нагамі глебы — рэдактар яе выбіў. Не ведаў я, пра што і як буду пісаць далей.

Бачачы мой настрой, нехта з калег параіў:

— А схадзі, Толя, да Макаёнка ў «Неман».

— Чаму менавіта туды?

— Смелы рэдактар. Пакажы яму свой нарыс.

І я пайшоў у «Неман», яшчэ не ведаючы, што ён стане мне родным домам на тры з паловай гады, што там напішу свае першыя кнігі, што сустрэну там чалавека, які будзе для мяне як пісьменніка-публіцыста хронічным бацькам.

Макаёнак узяў мае даўжэзныя стужкі. Паглядзеў, што яны надта доўгія. Сказаў:

— Ого! — І нечакана весела спытаў: — А чаго яны не на грудзях?

Я сядзеў увесь напружаны, нічога не зразумеў, разгублена спытаў:

— Як гэта — на грудзях?

— Крыж-накрыж падпера-

Садзіся сюды побач, бяры стул, хадзі сюды. Трэба некаторыя мясціны пашырыць, больш абгрунтаваць. Дзе-нідзе трэба вастрай сказаць пра галавацяпства.

І мы пачалі правіць нарыс удвух...

Мой нарыс «Чырвоны Востраў» быў надрукаваны ў «Немане» ў 1974 годзе.

Адзін адказны чыноўнік, не без удзелу якога ўсе беларускія вёскі падзялілі на перспектыўныя і перспектыўныя, прыслаў свой водгук. Ён папракаў аўтара нарыса за тое, што той не разумее сутнасці сацыяльных змен у сучаснай вёсцы, не бачыць спраўдзенай перспектывы і арыенціраў. Чыноўнік дагаварыўся да таго, што, маўляў, з майго нарыса пра перспектыўную вёску... патыхае марзам.

Ну, і рагатаў Макаёнак! Яму весела стала з таго водгуку. Ён упэўнена сказаў:

— Пройдзе гадоў дзесяць — гэтага бюракрата забудуць. А наша вёска будзе жыць! Толькі так і пішы, Толя, — пра тое, што жыве і будзе жыць.

Прайшло нават меней, чым дзесяцігоддзе, і сёння з ужытку выпала неверагоднае, жудаснае па сваім сэнсе словазлучэнне: «неперспектыўная вёска». Сёння, здаецца, усё прыйшло да адзіна правільнай высновы: нельга паспешліва аб'яўляць перспектыўнай вёску, калі там жывуць людзі. Жыццё не можа быць перспектыўным, яго трэба падтрымліваць, упрыгожваць, мацаваць эканамічнымі падмуркамі.

Чаму я так падрабязна расказаў пра выпадак са сваім даўнім нарысам? Ды таму, што без Макаёнка-рэдактара ён нідзе не быў бы надрукаваны. Факт, — нідзе! Я расказаў пра свой аўтарскі боль таму, што адзін рэдактар мне гэты боль прынес, а другі рэдактар мой боль зняў і прынес мне аўтарскае шчасце. Калі так, то

было б увяць Макаёнка, пісьменніка, рэдактара, камуніста, грамадзяніна. Яго чалавечая сутнасць якраз і праяўлялася праз бескампрамісную смеласць, калі ён адстойваў сваю пазіцыю, сваё веданне жыцця, сваю нявысцяжальнасць да розных прыстасаванцаў і чынуш.

Мы чамусьці не гаворым услых, што такое рэдактарская смеласць. Але ж мы дакладна ведаем: ёсць рэдактары смелыя, а ёсць нейкія іншыя. Бязлікія? Неадукаваныя? Помслівыя? Адгроджаныя ад спраўднага жыцця сваёй шыльдачкай: «рэдактар»? Мы не хочам ці не рашаемёся ўсё назваць сваімі словамі. Але ж не сакрэт, што рэдактары бываюць усялякія і што іх «усялякасць» вельмі ж адчувальна ўплывае і на жыццё, і на літаратуру. Чаго ж мы баімся? Нас многа, а рэдактар жа — адзін.

У гісторыі рускай і савецкай літаратуры былі бліскучыя рэдактары — Някрасаў, Твардоўскі... Рэдактары, якія былі сумленнем лепшых сіл грамадства, магнітам для ўсяго здаровага, перспектыўнага. У нас, у Беларусі, такім рэдактарам быў, безумоўна, Андрэй Макаёнак.

Я добра памятаю, як увесь наш невялікі часопісны калектыў з трывогай чакаў вырашэння канфлікту Макаёнка-рэдактара з адным бессаромным аўтарам. Канфлікт быў зацягнуты, можна сказаць, крывава. Аўтар-нахабнік многа папсаваў Макаёнку крыві, нерваў, але не збіў рэдактара з яго прыныповай пазіцыі. Немастацкі ў сваёй аснове раман, напісаны тым бессаромным аўтарам, у «Немане» так і не пабачыў свету. Дзякуючы Макаёнку старонкі часопіса не забрудзіла безгустоўшчына, што перапаўняла раман.

Але ж я помню, як тады стаўся Макаёнак ваяваць не толькі з пранырам-раманістам, але і з яго заступнікамі. Навошта ваяваў так зацята?

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ЁСЦЬ УЗДЗЕНСКІ ГІСТОРЫКА-КРАЯЗНАЎЧЫ

Адбылося ўрачыстае адкрыццё раённага гісторыка-краязнаўчага музея ў гарадскім пасёлку Узда. Ля ўвахода ў музей сабраліся сакратары і члены бюро райкома партыі, старшыня і члены выканкома раённага Савета народных дэпутатаў, ветэраны партыі, вайны і працы, перадавікі вытворчасці,

ніраўнікі прадпрыемстваў, арганізацый, калгасаў, саўгасаў, знакамітыя людзі раёна, ганаровыя госці. Сярод гасцей — пісьменнікі Л. Арабей, Д. Слаўковіч, аўтар кнігі «Ля вытонаў нёманскіх» У. Кісялёў, былы ніраўнік Нізаўскай падпольнай групы П. Валожын, намеснік камандзіра партызанскай брыга-

ды імя Варашылава М. Калбацін і іншыя.

Урачыстае ўступным словам адкрыў сакратар РК КПБ Г. Пранько. З прамовай выступіў першы сакратар райкома партыі Ф. Ключач. Ён, у прыватнасці, сказаў:

— У экспазіцыйных залах музея адлюстраваны асноўныя этапы развіцця Уздзеншчыны, пачынаючы ад старажытнага часу і да нашых дзён. Большасць працоўных калектываў раёна ўнеслі свой уклад у стварэнне музея. Хочацца адзначыць рабочых і спецыялістаў МПМК-235, райаграпрамтэхнікі, райсельэнерга, лягаса, швейнай фабрыкі. Вялікую да-

памогу ў яго абсталеванні, стварэнні экспазіцыйных залаў аказалі Мінскі мастацтва-вытворчы камбінат, Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Мінскі абласны краязнаўчы музей.

Асаблівае прызнанне мы выказваем пісьменнікам-землякам Л. Арабей, А. Махначу, Д. Слаўковічу, родзічам і бліжнім ураджэнцаў раёна — пісьменнікаў, паэтаў, вучоных, ваеннаслужачых, якія перадалі матэрыялы аб жыццёвым шляху слаўных землякоў.

На адкрыцці музея выступілі таксама ветэран вайны і працы Ф. Ус, вучаніца дзесятага класа Уздзенскай сярэдняй

школы імя А. С. Пушкіна Ларыса Глеўская, пісьменніца-землячка Л. Арабей, якая падарыла музею сувенір-памятны знак з адлюстраваннем генерала Д. Карбышава.

У музеі чатыры залы. У першай паказана гісторыя краю ад першабытнаабшчыннага ладу да Вялікай Айчыннай вайны, у другой — барацьба з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Сацыяльна-эканамічнае развіццё раёна з пасляваеннага часу да сённяшніх дзён паўстае ў трэцяй зале. Чацвёртая зала — мемарыяльная. У ёй расказваецца пра пісьменнікаў-землякоў, дзеячаў навукі, мастацтва, культуры.

В. ГАЛЕНЧЫК.

ПІСЬМЕННІК І КНИГА

Раіса БАРАВІКОВА. Міхась Аляксандравіч, што называецца без прадмоў «прамудрых», хацелася б запытацца ў вас, што ж усё-такі адбываецца, чаму ўсё б'дз і больш кніжак асядае на кніжных паліцах! Становішча не з лепшых! Як выправіць яго і ад каго гэта залежыць: ад саміх пісьменнікаў ці ад чытачоў; ад выдавецкіх планаў ці ад работнікаў кнігагандлю?..

Міхась ТЫЧЫНА. На вашы пытанні адным словам не адкажаш... А зрэшты, давайце паспрабуем разабрацца ў гэтай нялёгкай справе разам. Асабіста мне яна ўяўляецца так: пісьменнік піша, чытач чытае. Вельмі жывучая формула. Аднак мастацкая творчасць наскрозь дыялагічная з'ява. Пісьменнік прамаўляе не ў беспаветраную прастору, а заўсёды мае на ўвазе пэўнае кола чытачоў. Адчуванне чытацкай аўдыторыі ўплывае не толькі на змест твора, але і на стыль, на саму мову выказвання. За прыкладамі не трэба далёка хадзіць. Францыск Скарына, які перакладаў Свяшчэннае пісанне, «людзем посполитым ко на-ученню». Мікола Гусоўскі, які звяртаўся да еўрапейскага адукаванага чытача, каб апавяданнем пра свой край і перажытыя ім жахі вайны абудзіць у яго душы спачуванне і жаданне дапамагчы, а таму абраў для сваёй «Песні пра зубра» лацініцу. А Янка Купала з яго свядамай устаноўкай «з цэлым народам гутарку весці» і адначасова «грамадой мільённай з светам гаманіці!» А Янка Колас! Каго гэта ён угаворваў палухаць апавяданне пра людцаў-беларусаў, пра якіх «нідзе не ходзіць слава» і пра якіх «гісторыя не складаецца»: «Я буду рады, калі ўдасца. Маім людцам у вашай ласцы Хоць на кароценькі часочак Заняць хоць песенькі куточак?»..

Сёння ж ствараецца ўражанне, што пісьменнік зусім не ведае таго, да каго ён звяртаецца са сваім маналагам-вершам ці маналагам-раманам. Нешта-такі разладзілася ў адвечнай размове пісьменніка і чытача, у выніку якой і ўзнікаюць кнігі. Але кнігі ўсё ж узнікаюць, і колькасць іх уражае нават крытыкаў-прафесіяналаў, якія па абавязку служылі павінны чытаць калі не ўсё, то амаль усё.

Р. Б. Дазволю сабе звярнуць увагу на два моманты, якія вынікаюць з вашых слоў: у сучаснага пісьменніка няма адчування чытацкай аўдыторыі, іншымі словамі, маналог-верш ці маналог-раман пішацца ў паветра, і другое: чытач ігнаруе пісьменніка, а пісьменнік, тым не менш, працягвае пісаць і выдаваць свае творы. Мне здаецца, што і многія крытыкі, і многія пісьменнікі да гэтага часу як след не разабраліся ў сітуацыі... Яшчэ зусім нядаўна мы гаварылі пра кніжны «бум», калі куплялася ўсё, і часам кніжкі, маўляў, трэба нечым застаўляць паліцы, таму што з'явіўся пэўны набор мэдзі. Але ж не трэба забываць, што так званаму «буму» папярэднічала вялікая цікавасць чытача, скажам, да той самай пазіі, варта ўспомніць шасцідзсятыя гады: колькі цікавых пазіаў адкрылася чытачу! І ўдзячны чытач захапляўся!.. А потым дзякуючы ўсё таму ж «буму» ён змог захапіцца і многімі іншымі пазіаімі, якія былі і да пазіаў шасцідзсятых гадоў, але якія, скажам шчыра, сталі шырока вядомымі масаваму чытачу не так даўно. Помняцца словы аднаго кнігалюба, які так і сказаў: «Прачытаў двухтомнік Цвяткавай, і многія ў сучасныя пазіі мне сталі нецікавыя, нават на творчасць Андрэя Вазнясенскага стаў глядзець па-іншаму». Не ўсе ў часы «бума» куплялі кніжкі, каб заставаць паліцы... Сярод тых, хто купляў, ой як многа было сапраўдных прыхільнікаў і прозы, і пазіі, яны і ёсць, у іх толькі стаў больш высокі густ, узрасла мера ацэнкі літаратурнага твора,

Кніга як хлеб духоўны, шлях твора з пісьменніцкага стала да чалавечага сэрца, грамадскі рэзананс мастацкага слова — пытанні, якія хвалююць сёння многіх. Пра гэтыя і іншыя набалелыя пытанні і вядуць гаворку пазіісе Раіса Баравікова і крытык Міхась Тычына.

чытач стаў вельмі патрабавальны. Ён цяпер не возьме любую кніжку, усё ацэньваецца ў параўнанні. А мы сабе ўсё яшчэ дазваляем раскошу — гэтаму вельмі адукаванаму чытачу прапаноўваць выданне твораў Захара Біралы. А можа, Саюзу пісьменнікаў варта хадайнічаць проста аб павышэнні пенсій! Жарт — жартам, а ісціна застаецца ісцінай.

М. Т. Так... Не сакрэт, што сёння попыт на кнігі катастрофічна знізіўся. Чытач выстаіць доўгую чаргу за кнігай «Як прымаць гасцей» або «Гармонія шлюбу», але раўнадушна праміне аддзел мастацкай літара-

гэта ж класік, якога вывучаюць у школах і сапраўды чытаюць! Што ўжо казаць пра яго малодшых калегаў, якія адзначылі свае 50—60-гадовыя юбілей выданнем 3-2-1-томнікаў...

Знізіць тыражы? Але хіба гэта тыраж 2 тысячы экзэмпляраў, як звычайна апошнім часам выдаюцца зборнікі вершаў, для 10-мільённай рэспублікі, у якой 81 працэнт насельніцтва складаюць беларусы?! Не кожны, хто хацеў, змог набыць, скажам, «Чорны замак Альшанскі» У. Караткевіча, выдадзены 60-тысячным тыражом. Першыя дні стаялі чэргі і за

фонд». Хай гэта будзе дваццаць, пяцьдзесят, сто вершаў, але такіх, без якіх скарбонка сусветнай пазіі будзе няпоўнай, — вось якраз гэта і трэба перавыдаваць! Інакш перавыданы ператвараюцца ў своеасаблівы «падарунак» да дня нараджэння пісьменніка.

М. Т. Але вернемся да тыражоў... Хто вінаваты, што яны дасягнулі сама што ні ёсць нізкага ўзроўню? Пазіі, празаікі, крытыкі ў адзін голас сцвярджаюць — кнігагандаль. Сапраўды, як вызначаецца тыраж? Мабыць, чыста разумова: пісьменнік А. — народны, Б. — лаўрэат, у В. — юбілей, у Г. — папярэдняя кніга, здаецца, разышлася, на Д. наогул можна «зрабіць план», а Е. — пачатковец. Але ж чытач не ведае, якія там адносіны ў пісьменніка з тымі, хто яго выдае і прадае, юбілей у яго ці не, бу-

часу такія кнігі перавыдаюцца. У выдавецкіх планах пабачыла «Веча славянскіх балад» Я. Сіпакова. Адначасова і парадавалася і засмуцілася. Парадавалася таму, што выдаецца добрая кніга, а засмуцілася ад таго, што раптам будзе ляжаць на паліцах. Зусім жа нядаўна выходзілі з друку і кніга пазіі «Усміхніся мне», і юбілейнае выданне. Магчыма, трэба пры перавыданнях звяртаць увагу і на тое, як даўно выдаваўся пазіі!

М. Т. Відаць, кнігагандаль мае рацыю, калі ківае на выдавецтва. Не сакрэт, што выдаецца амаль усё, што пішацца. Літаратурным камісіям па спадчыне часта няма чаго рабіць: усё ўжо выдадзена пры жыцці пісьменніка. Аднак жа выдавецкая хатка не з краю, і выдаўца, як і ўсе мы, уключаны ў агульную сістэму сімпатый і антыпатый, і таму не могуць не паддацца зніжэнню творчых крытэрыяў і застою ў духоўным жыцці. Акрамя таго, яны толькі абараняюцца, а часам і албіваюцца ад непамерна агрэсіўнага аўтара, які і рэцэнзентаў-дабрадзей «арганізуе», водгукі якіх выдавецтва ж і аплаціць, і так званую грамадскую думку створыць, а не — дык зацягае па інстанцыях. Да ўсяго жыве ў душы кожнага выдаўца па прызначэнні надзея адкрыць новае імя! Вось і выдаецца ён часам з рукапісам толькі таму, што там трапляюцца асобныя ўдалыя радкі.

Р. Б. Наконт асобных удалых радкоў... Яны не могуць адкрыць новае імя. На маю думку, аўтар павінен несці ў выдавецтва гатовы рукапіс, каб яго заўтра ж можна было аддаваць у друку! Работа рэдактара — гэта не перапісанне чужога рукапісу, а рэдагаванне: парада, пажаданне, прапанава зняць той ці іншы верш... Зусім нядаўна пісала так званую ўнутраную выдавецкую рэцэнзію на рукапіс зборніка вершаў Уладзіміра Дубовіка. Ён — аўтар кнігі пазіі, і вось — яго другая кніга, чытую радкі аднаго з вершаў:

...Хлапчук слізгаецца,
камячыць снежку,
Бабахнуць мержыцца ў вусаты
слуп.
І выбірае з барады сляжынікі
У весніцах шыракаплечы дуб,
Малюсенькія кволяны
смяшыні.

Цікава, на што спадзяецца аўтар, несучы ў выдавецтва падобныя радкі! На рэдактара, — маўляў, як-небудзь дацягне! Ці думаецца яму нешта накітаціт: «у іншых і не такое можна сустрэць», або: «усё роўна ніхто нікога не чытае, якая розніца, што там будзе ў кніжцы». Як бы ні думалася, а рукапіс ляжыць у выдавецтве, і аўтар спадзяецца яго выдаць.

А зараз наконт таго, што выдаецца амаль усё, што пішацца... Хочацца прыгадаць адзін выпадак. Напісаўся сцэнарый мультфільма. Нясу на студыю. Чытае рэдактар, гаворыць, што ўсё добра, але ж сцэнарый пра Зубраня, які напісаў другі аўтар, ужо ў вытворчасці. Рабіць яшчэ адзін фільм з гэтым героём: ці трэба! А тое, што прыстойна напісана: вы ж прафесіянал, вы і павінны пісаць на ўзроўні! Нешта такое, відаць, патрэбна і ў выдавецкай практыцы. Хай сабе і рэцэнзія выдатная, хай сабе і імя ў аўтара, а не разышлася папярэдняя кніжка, значыцца, трэба пачакаць з наступнай, значыцца, належнага кантакту з чытачом не адбылося (хай рукапіс палжыць у стала ў аўтара). Што ж, трэба ўмець быць забытым, каб цябе некалі наню адкрылі, успомнілі, а добры рукапіс — справа звычайная! Прафесіянал і павінен пісаць добра!

(Працяг на стар. 6—7)

КНІГІ СТАНОВЯЦА НА ПАЛІЦЫ...

Дыялог пазіі і крытыка

туры. Толькі не трэба гаварыць: чытачы розныя. Усё ж існуе аб'ектыўны паказчык росту або зніжэння цікавасці да пазіі і прозы — проста гэта цікавасць навідавоку. Яна або ёсць, або яе няма. І неабавязкова ўспамінаць бласлаўленыя часы «трыбунай» пазіі, каб зразумець, да якога заняпаду мы прыйшлі.

Асабліва балюча зніжэнне цікавасці чытача да мастацкай літаратуры б'е па беларускай кнізе. Пабачыўшы ў беларускім адзеле пакупніка, не памылішыся, калі скажаш, што гэта або пісьменнік завітаў, каб пабачыць, як не купляюць ягоныя кнігі, або студэнт філфака, які не паспеў узяць патрэбную кнігу ў бібліятэцы, або бацька школьніка са спісам праграмных твораў у руках. Так званы шырокі чытач борзда прабягае гэты аддзел, як бы баючыся, што яго спыняць і прымусяць нешта набыць. Могуць сказаць—суб'ектыўнае ўражанне! Маўляў, кнігі У. Караткевіча калі і можна дзе купіць, дык толькі «на ўскрайку» або «на раёне». Яны разыходзяцца за лічанымі днямі.

Р. Б. Чакайце, Міхась Аляксандравіч, наконт Уладзіміра Караткевіча трэба гаварыць асобна... Успамінаю 1972 год. Прачую ў «ЛіМ». Прыходзіць у рэдакцыю У. Караткевіч і прыносіць некалькі сваіх кніг, выдадзеных на чэшскай мове. У 1972 годзе ён быў пісьменнікам, вядомым далёка за межамі Беларусі. Гэта чамусьці толькі ў межах нашага пісьменніцкага саюза шумна загаварылі пра талент У. Караткевіча фактычна толькі пасля смерці. А чытач, як бачым, не змяняе сваіх захапленняў: «Быў Караткевіч, ёсць і будзе». Гэта і ён сам разумее. Даруйце, я перабіла вас на думцы.

М. Т. У нас з вамі думка раз адна: разабрацца ў становішчы, якое склалася, у выніку чаго і ўзнікла наша гаворка. Дык вось, нядаўна ў Інстытуце літаратуры вывесілі дастаны Дзяржкамвыдам спіс літаратуры мінулых гадоў выдання, што «асела» ў кнігарнях. Нераскуплены 6 633 экзэмпляры 2-га тома Збору твораў М. Лынькова, выдадзенага ў 1982 годзе. Колькасць нераскупленых падпісчыкамі экзэмпляраў 3, 4 і 5 тамоў расце, адпаведна, ад 7 да 10 тысяч. А

«Знакам бяды» В. Быкава. Значыць, справа не ў тым, што кола беларускамоўнага чытача вельмі вузкае. А яно сапраўды-такі вузкае і, здаецца, усё больш сціскаецца. Прынамсі, пра гэта гаварылася на рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, праведзенай Інстытутам літаратуры сумесна з Саюзам пісьменнікаў. Яшчэ менш чытачоў у беларускіх крытыкаў, кнігі якіх ледзьве дацягваюць да тысячы экзэмпляраў (сто кніжак купляе сам аўтар, пяцьсот ідзе ў бібліятэкар, трыста набываюць пісьменнікі, названыя ў гэтай кніжцы, а хто ж тыя пяцьдзесят ці сто пакупнікоў, якія не пашкадавалі грошай і адважыліся купіць яе?). Дык што, можа, павялічыць тыражы? Смешна, ці не так?

Р. Б. Наконт тыражоў складаюцца... Было б вялікай няпраўдай, калі б зараз я пачала гаварыць, што мог бы задаволіць тыраж новай кнігі 2 тысячы экзэмпляраў. Міжволі напрошваецца, а ці варта ўвогуле тады выдаваць яе! Адначасова і прыкра, і крыўдна: кніга ж пішацца гадамі... Але хочацца сказаць і пра іншае. А ці не падсякаем мы самі той сук, на якім сядзім!! Люблю М. Лынькова — з дзяцінства, са школьнай парты. Люблю многія вершы П. Броўкі і разам з тым, пасля двухтомнага, чатырохтомнага, сямітомнага Збору твораў у выдавецкіх планах чытаю, што рыхтуецца дзевяцітомнае выданне. У нас ёсць уласныя бібліятэкі: мы на Збор твораў Пушкіна не падпісваемся кожныя восем-дзесяць гадоў, а хочам прымусяць чытача рабіць гэта. Трэба выдаваць Петруся Броўку, але выбараныя творы, тыя самыя залацінкі, якія могуць упрыгожыць любую літаратуру. Трэба даваць чытачу лепшае, што ў нас ёсць, а не палюхаць яго, даруйце, нашай «гігантаніяй». Некалі Анна Ахматава пісала ва ўспамінах пра Амэдэо Мадзіліяні: «...парыжскі жываліс з'еў французскую пазію». Нашу пазію з'ядае наша празмерная мяшчанская прагавітасць — іначай не магу гаварыць ні пра двухтомнікі, ні пра трохтомнікі і гэтак далей,—калі ў так званыя «выбараныя творы» ўключыцца кожны напісаны радок, кожнае слоўка, а ў кожнага ж пазіа ёсць нейкі свой «залаты

дубе ён дачу ці збірае дачку на машыну. У чытача часцей за ўсё адно патрабаванне — праўдзівасць, актуальнасць, адметнасць твора. А як распаўсюджваецца кніга? Здаецца так, што лівіную долю тыража завозыць у цэнтральныя кнігарні, а ў іншых няма ніводнага экзэмпляра, або наадварот. А што адбылося з імямі? Ствараецца ўражанне, што яны ставяцца вельмі адвольна. У нас, у Інстытуце літаратуры, выпускаецца серыя кніг, прысвечаных беларускай пазіі і прозе аб Вялікай Айчыннай вайне. Дык вось, мая кніга «Народ і вайна» каштуе 1 р. 60 к., а кніга В. Каваленкі «Агульнасць лёсаў і сэрцаў» з аднолькавым аб'ёмам і афармленнем, з амаль аднолькавым тыражом каштуе ўжо 2 р. 10 к. А, можа, выдаўцы кіраваліся наступным: адну кнігу пісаў кандыдат навук, а другую — усё-такі член-карэспандэнт! Тым часам кніжны «бум» ужо мінуў, і чытача не абыходзіць, колькі каштуе нават і патрэбная кніжка. Я не кажу ўжо пра тое, што кніга—з'ява духоўнага жыцця грамадства, і адносіны да яе, мабыць, павінны быць іншыя, чым да рэчаў шырокага ўжытку.

Р. Б. Так, не заўсёды мы дбайныя гаспадары ў храме літаратуры. У кнігагандлю ёсць свае прэтэнзіі. Зусім нядаўна кнігарні наведвалі эстонскія пісьменнікі, цікавіліся прозай Я. Коласа, а яе няма на паліцах. Добра, што ў перакладзе на рускую мову выйшлі творы Цёткі, а на беларускай іх таксама ў кнігарнях няма. Даўно не бачыў наш чытач у кнігарнях кніг А. Куляшова, У. Дубоўкі. Ды і ўвогуле: чаму б не перавыдаваць усё тое, што некалі было высока ацэнена і крытыкай, і чытачом, не чакаючы юбілейных дат! Я маю на ўвазе «Твае далоні» А. Пысіна, «Пярсцёнак» А. Сербантовіча, «Тры цішыні» і «Чалавечы знак» А. Вярычкіна, «Сустрэча былых канонаў» М. Аўрамчыка. А як даўно чытач меў магчымасць пазнаёміцца з вершамі Н. Тарасі... [У чытачоў жа таксама ёсць лакалені і яны змяняюцца!] А можа, добра было б, каб была серыя паўторнага выдання кніг, якія некалі былі з'явамі! Праўда, зрэдз

Француск Скарына... Беларуска перадаўка, мысліцель, паэт, перакладчык, мастак, асветнік, гуманіст. Чым далей мы адыходзім у часе ад скарынаўскай эпохі, тым больш адчуваем патрэбу асэнсаваць, зразумець і саму асобу аднаго з тытанаў Адраджэння, і тое асяроддзе, у якім яна фарміравалася, і перадумовы яе станаўлення, і значэнне даробку Ф. Скарыны для беларускай і — шырэй — усходнеславянскай, літоўскай культуры, навукі, літаратуры, мастацтва. Што мы ведаем пра Скарыну, пра яго жыццё і дзейнасць, пра яго папярэднікаў і наступнікаў, пра яго сучаснікаў? Менавіта на гэтыя пытанні павінны былі ў пэўнай меры адказаць першыя Скарынаўскія чытанні, якія адбыліся 30—31 кастрычніка ў Мінску. Філасафы і гісторыкі, літаратуры- і мастацтвазнаўцы, лінгвісты і бібліяграфы, мастакі і пісьменнікі з Беларусі, Масквы, Вільнюса, Ленінграда, Кіева, Рыгі, Калугі сабраліся, каб падзяліцца новымі адкрыццямі, канцэпцыямі, гіпотэзамі, каб выпрацаваць праграму далейшых пошукаў, далейшай работы. Уступным словам іх вітаў віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук Беларускай ССР правадзейны член АН БССР Іван Навуменка. На пленарных пасяджэннях, на якіх старшынстваваў член-карэспандэнт АН БССР Віктар Каваленка, на пасяджэннях дзвюх секцый, якімі кіравалі дактары гістарычных навук Яўген Неміроўскі (Масква) і Лявас Уладзіміравас (Вільнюс), дактары філалагічных навук Уладзімір Анічэнка (Гомель) і Алес Лойка (Мінск), было зроблена каля пяцідзяткі дакладаў і паведамленняў. Пра некаторыя з іх — гэтыя нататкі.

Два гісторыкі — Зіновій Капыскі і Павел Лойка — працы-

тавалі на пасяджэнні першай секцыі адзін і той самы дакумент, у якім палачане выказваліся пра свой горад: «... хвалены бога, место славуное... не нижшая во чести и во всем ни Вилни, а ни Марыборка, а ни Кданьска». Паводле падлікаў З. Капыскага, у сярэдзіне XVI ст. у Полацку жыло не меней чым 50 тыс. чалавек. У Заходняй Еўропе Полацк іншы раз называлі галоўным горадам

П. Лойка. Гаспадар абавязваўся «им... давати воеводу по старому, по их воли; и который им будет нелюб воевода, и обмовят его перед нами (влякім князем. — А. С.); ино нам воеводу им другого дати, по их воли». Што гэта была не голая дэкларацыя, сведчыць, напрыклад, факт зняцця Жыгімонта Старым з пасады віцебскага ваяводы Івана Сапегі, бацькі будучага канцлера Льва Сапегі.

канцэпцыю нацыянальнага. З усіх чалавечых цютаў першадрукар вылучаў служэнне паспалітаму добруму, г. зн. грамадскаму дабрабыту, дзейна-практычную любоў да Радзімы. Ён заклікаў, каб людзі не шкадавалі «всякого тружениа и скарбов для посполитого добраго и для отчины своея». У творчасці Ф. Скарыны С. Падокшыні і П. Лойка бачаць вытокі нацыянальнай самасвядомасці бе-

нават некаторыя ігумены і магнакі «грэчаскага закону». Дакументы, працывастаны З. Капыскі, сведчаць, што ў канцы XV — пачатку XVI ст. праваслаўе перажывала крызіс, губляла сваіх адпэнтаў. Адам Мальдзіс на падставе выяўленых ім друкаваных сведчанняў паведаміў, што сярод тых, хто ў канцы XV ст. перайшоў у каталіцтва, былі і самі Ф. Скарыны. Новае вызнанне Скарыны прынялі ў місіі братоў бернардынцаў у Полацку. Гэты ордэн прызнаваў важным першы хрост, і таму Скарынам не трэба было рэзка парываць з праваслаўем. Як думае А. Мальдзіс, дзякуючы бернардынцам Ф. Скарына мог вывучаць лацінскую мову ды іншыя дысцыпліны, патрэбныя для паступлення ва ўніверсітэт, у віленскай парафіяльнай школе, бо ў Полацку такое навучальнае ўстанова тады не было. Ордэн бернардынцаў, малодшая галіна ордэна св. Францішка, вызначаў сярод іншых каталіцкіх кангрэгацый сваёй талентнасцю да іншаверцаў, за што яго папалі віленская капітула і езуіты.

Верацярпімасць была жыццёва неабходна для Вялікага княства Літоўскага, дзе побач з праваслаўнымі, каталікамі, прэстэтантамі жылі іудзеі ды мусульмане. Як пісаў Уладзімір Калеснік, вярхоўная ўлада была зацікаўлена, каб між падданымі не было заклатаў на рэлігійнай глебе, бо ўнутраны супярэчнасці маглі выкарыстаць суседнія дзяржавы. Дадатковыя аргументы на карысць верацярпімасці Ф. Скарына, як паказваў на чытаннях У. Калеснік, чэрпаў у свайго любімага новазапаветнага аўтара апостала Паўла, які пісаў: «... павінны быць між вамі і разнадумствы (у царкоўнаславянскім тэксе ересь.— А. С.), каб выявіліся

ПЕРШЫЯ СКАРЫНАЎСКІЯ...

Вялікага княства Літоўскага. У казну ён даваў больш грошай, чым Гародня, Наваградак, Бярэсце і Менск, разам узятая. Зразумела, што вярхоўная ўлада Вялікага княства Літоўскага імкнулася выкарыстаць эканамічную магутнасць Полацка дзеля інтарэсаў казны. У 1498 г. вялікі князь Аляксандр даў гораду магдэбургскае права. Не магла не ўлічваць вярхоўная ўлада і інтарэсы феодалаў. Вось чаму пасля 1498 г. было выдадзена восем актаў, у якіх то пацвярджалася адзіная юрысдыкцыя жыхароў горада, то ўладанні і падданыя феодалаў пераводзіліся ў разрад гэтак званых юрыдыкаў. Гэты факт сведчыць аб змаганні палачукоў за свае старыя, вечавыя правы.

Палітыка вярхоўнае ўлады ў дачыненні да Полацка і Віцебска дыктавалася таксама і тым, што Полацкая ды Віцебская землі былі паўночна-ўсходнім фарпостам Вялікага княства, сказаў у сваім паведамленні

Судовая ўлада ваявод у Полацкай ды Віцебскай землях была абмежавана, аб чым гаварылася ва ўстаўных граматах вялікі князь: «А воеводе нашому полоцкому мешчан одному не судити, судити ему с бояры и мецаны». Развіцця формы грамадска-палітычнай аўтаноміі спрыялі, на думку П. Лойкі, этнічнай і культурнай кансалідацыі беларускай народнасці ў межах Вялікага княства Літоўскага.

Вялікі мысліцель ганарыўся і ў сваіх творах акцэнтаваў увагу на тым, што ён — са слаўнага горада Полацка. У светапоглядзе Ф. Скарыны, на думку гісторыка філасофіі Сямёна Падокшына, пераважаў не рэлігійны, а свецкі кампанент. У сваіх кнігах ён звяртаўся перш за ўсё не да праваслаўных, а людзей паспалітых «русского языка». Калі мець на ўвазе, што слова «язык» у той час азначала народ, дык мы ў творах Ф. Скарыны бачым не царкоўную, а секулярызаваную

ларускага народа. У думцы пра служэнне грамадскаму дабрабыту і Айчыне, сказаў П. Лойка, відавочны разрыў Ф. Скарыны з сярэдневечнай царкоўнай ідэалогіяй, якая разглядала чалавека найперш як раба божага, ягонае жыццё — як падрыхтоўку да тагасветнага і выключала зямны патрыятызм з духоўнасці чалавека. Пазней ідэі патрыятызму ў процівагу царкоўнаму апатрыятызму будучы ўзмацняцца. Пра гэта сведчыць і прамова Гераніма Хадкевіча на Люблінскім сейме, і прадмова Льва Сапегі да Статута Вялікага княства Літоўскага 1588 г., і творчасць Андрэя Рымшы.

На станаўленне скарынаўскай секулярызаванай канцэпцыі нацыянальнага ўплывала, мабыць, і тагасная канфесійная сітуацыя ў Вялікім княстве і ў Полацку. У XV ст. свае пазіцыі ў Полацкай зямлі ўмацоўваў каталіцызм, у 30-я гг. XVI ст. з'явіліся лютэране. Цікава тое, што ў новую веру пераходзілі

КНІГІ СТАНОВЯЦА НА ПАЛІЦЫ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

М. Т. З другога боку, у аўтара—свае контраргументы: ён, па сутнасці, бяспраўны. Ён часта проста непісьменны ў разуменні сваіх правоў. А калі да таго ж яшчэ і сціплы, як гэта і бывае ў сапраўды таленавітых людзей, то дрэнна яго справы. Яго кніга ўрэшце дойдзе да чытача, але калі гэта будзе? Тады, калі страціцца вастрыжыя праблемы, а знаходкі ў сферы фарматворчасці парасцягваюць эпігоны і ў выніку знікне ў значнай меры эффект навізны і свежасці. У мастацкай творчасці важна не толькі вымавіць праўдзівае слова, але і вымавіць яго ў час. Вядома, рэгуляваць плынь рукапісаў павінен выдавец, але варта прыгледзецца і да тых, хто стварае выдавецкія «пробкі». Не, гэта не тыя, што спадзяюцца на непатрабавальнасць: «дый редактар, несумненна, там, дзе трэба, давадзецца!» З імі прасцей, іх малапісьменныя «сачыненні на тэму» затрымліваюцца ўжо на першай лініі абароны, якую займаюць рэцэнзенты. Куды складаней справа з так званымі сярэдніцкамі. Вось каму добра жывецца ў літаратуры! Ні з якога боку не задзьме. Дзіва дзіўнае! У іншай паста або праявіцца пад дзесятак кніг, раманаў, паэм, а пра яго нельга сказаць што-небудзь пэўнае, і чытачу яго імя нічога не гаворыць. Але і доказаў, што мы маем справу з імітацыйнай творчасцю, эпігонствам, свайго роду таленавітай падробкай, знайсці немагчыма: твор напісаны ў поўнай згодзе

з законамі версіфікацыі і вобразатворчасці. Іншая справа, што ад яго ні холадна ні гарача, але гэта ўжо няўлоўная сфера суб'ектыўных адчуванняў. Калі ж дадаць, што гэта нярэдка з'ява, то ствараецца бязрадасная карціна, якую мы бачым сёння ў кнігарнях. Дзесяткі кніг, дзесяткі імянаў, дзесяткі назвы!

Р. Б. «Дзесяткі кніг, дзесяткі імянаў, дзесяткі назваў!» А ці не вінаваты самі рэдакцыі! Помню публікацыю перапіскі Аляксандра Твардоўскага з прадмовай ад рэдакцыі: «...Пісьмы Аляксандра Трыфанавіча Твардоўскага адрасаваны розным людзям... Але іх аб'ядноўвае галоўнае: клопат вялікага савецкага паэта пра нашу літаратуру, яе годнасць і высокае прызначэнне». Дазволю нагадаць, што А. Твардоўскі быў галоўным рэдактарам «Новаго міра». Хто сёння з нашых галоўных рэдактараў будзе весці перапіску з аўтарамі (сярод якіх многа і графманаў), каб ніяк не даказваць, што літаратура — справа сурова-вая...!! У прэзідыуме пасядзець яшчэ можна, а адказ напіша і літсупрацоўнік. Некалькі слоў пра пачаткоўцаў. Яшчэ дваццаць — дваццаць пяць гадоў таму назад (помню са свайго асабістага вопыту) пачаткоўца адказвалі прыкладна так: «...У маладосці пішуць усе. Але вырастаюць у паэты — адзінкі». Зараз жа многім пачаткоўцам даводзіцца пісаць: «Зразумейце, паэзія — справа маладосці. Талент, калі ён ёсць, праяўляецца вельмі рана,

яшчэ ў гады вучнёўства». Але гэтага не хочучы разумець аўтары, якія пішуць у рэдакцыі і даволі часта: «Я—пенсіянер, маю многа заслуг...», або: «Я—маёр у адстаўцы. Жаданне пісаць вершы было даўно...» У аўтараў-жанчын сваё тлумачэнне: «Гадвала дзціцей, раней не было часу пісаць...»

Пішуць многія і многія. Шкада, што ў наш час чамусьці забыта, што паэзія — гэта вялікая таямніца, загадка душы чалавечай. Людзі паміралі, калі страчвалі здольнасць пісаць, я маю на ўвазе — тварыць, а не рыфмаваць! Гэта пра класікаў мы кажам, што ў іх былі спады і пад'ёмы, што былі крызісы, гады, калі не пісалася, а ў наш час гэтага ўсяго няма, кніга — за кнігай, і ў большасці, калі зыходзіць з меркаванняў нашай крытыкі, усё на выдатна!

М. Т. Не прэтэндую на арыгінальнасць, але паўтараю неаднойчы паўторанае: і паэзія, і проза страцілі арэол навізны і свежасці. Крытыка, як яе ні лаюць, разгубілася перад вясновай паводкай кніг. Там, дзе досыць кароткай, магчыма, з'едлівай, характарыстыкі, ад яе вымагаюць разгорнутай аргументацыі. Ёй проста няма веры. Той жа пакрыўджаны аўтар засылае ўсе інстанцыі скаргамі, а крытыка, калі той хоць трохі дбае пра свой прафесійны гонар, ствараць такія ўмовы, што ён міжволі пачынае шукаць ратунак у саюзных выданнях, дзе пакуль яшчэ цяжка самастойнасць думкі, а не здольнасць хіліцца пад ветрам кан'юнктуры. Урэшце яго проста адлучаюць ад «рыцарскага ордэна», галаслоўна абвінавачваюць у адступленні ад кодэкса няпісаных мясцовых законаў, асноўных з якіх — «не выносіць смецце з хаты». У такіх умовах крытыка проста не здольна выконваць свае абавязкі і хоць неяк стрымліваць націск псеўдапаэзіі і псеўдапрозы, ад якой шкода не так кры-

тыку, як сапраўднаму пісьменніку. Гэта эпігоны ствараюць штучнае становішча песнаты. Гэта ім усё нечага не хапае і заўсёды мала — пахвалы, пасада, узнагарод. Гэта ім патрэбен табель аб рангах.

Р. Б. Дарэчы, да табеля аб рангах можна дадаць яшчэ і ярлыковую сістэму, калі паэт ці праязік даўно вырастае са старога адзення, а яго ўсё яшчэ бачаць у «малочным» ўзросте.

М. Т. Але вернемся да творчасці. Можна сказаць: «шэрая літаратура» была ва ўсе часы і ва ўсіх народаў. Аднак ці ў такой колькасці? Знікла адчуванне, што літаратура — не радавая з'ява, што яна — над бытам. Мой дзед, перш чым узяць у рукі кнігу з кўфры, мыў рукі і садзіўся на покуць, бо глядзеў на кнігу, як на вялікую каштоўнасць. Можна вельмі хацець, каб літаратура стала ў адзін рад з «шырспажывам», і вельмі многага дасягнуць у гэтым напрамку. Але ў літаратуры ёсць выхад: яна проста перастае быць уласна літаратурай, галоўная мэта якой будзіць тых, хто дрэмле, «узнімаць патоптанную душу, людскім названнем акрыляць», біць у званы, клікаць за сабой на бой. Літаратура — гэта святая, кірмаш, карнавал чалавечага ў чалавеку. Гэта сапраўды прыгожае пісьменства, адзіным законам якога з'яўляецца праўда. Можна ўвесці ў зман аднойчы аднаго чытача, можна на нейкі час затуманіць вочы многім, але нельга падманваць увесь час усіх. Пакуль што вузкая бытавая свядомасць, якая добра сябе адчувае ў сваёй хаце, сярод жонак, даччы, каханак, адданных сяброў і двуручных непрыяцеляў, але губляецца ў вялікім свеце, сярод людства, робіць усё, каб падоўжыць сябе ў літаратуры, перанесці ў літаратурнае асяроддзе свае норавы і звычкі, прынізіць высокае і ўзвысіць нізкае, прабачаць паўком на Парнаі і сябе, сваю унікальную асобу захаваць.

Амаль два дзесяцігоддзі топчуча на ніве вясковай прозы эпігоны М. Стральцова, І. Пташнікава, А. Кудраўца, В. Адамчыка, І. Чыгрынава. І вёска даўно не тая, і сам пісьменнік звязаны з ёю, як сказаў паэт, ненадзейна, «праз хатулі», а ў раманах і апавесцях цянецца адна нота «стогнаў няшчырных людзей» (калі прыгадаць тут М. Гарэцкага). Не дзіва, што ў некаторых творах, у якіх ідзе размова, здаецца, пра сённяшні дзень вёскі, раптам натыкаешся на ўпамінанне «пра першы спада-рожнік» і пра іншыя рэаліі жыцця канца 50-ых гадоў: ма-тэрыял жа ўстарэлы, вёска ў творы тая, як ужо ўжо няма, але якую помніць і мабыць, любіць аўтар! Але навошта такая падтасоўка, каго мы падманваем, саміх сябе? Бадай, адзін толькі В. Казько актыўна сочыць за тым, што адбываецца ў сённяшняй вёсцы.

Р. Б. Паверыць цяжка, але на некаторых фермах не знойдзеш даяркі, якая не дасягнула б пенсійнага ўзросту. Як вырашыць гэтую сацыяльную праблему! Як прывязаць моладзь да роднага двара! Наш малады вясковы чытач, які толькі, можа, і чытае па-беларуску, а калі не чытае, дык слухае радыё, сумее па гарадах, а паэты нашы, наадварот, замілаваны сумуюць па вёсках... Тут ужо не да замілаванасці, тут ратаваць чалавечыя душы трэба, а замілаванасць нярэдка выглядае чыстай вады кан'юнктурай. Дарэчы, у наш час нават пачатковец разумее, на якой тэме ён выйграе, на якой страчвае. А дзе ж шчырасці!! Тая самая шчырасць, якая пераходзіць з рэцэнзіі ў рэцэнзію ледзь не як самая высокая ўхвала! Замест таго, каб гаварыць пра мастацкую вартасць твора, нярэдка чытаеш: «Аўтар вельмі шчыра... Яго радок—шчырая споведзь... Шчыры аўтарскі роздум...» А густы чытач, дарэчы, выхоўваюцца на высокім мастацтве. Неаднойчы заўважала, што і

сярод вас дасканалыя». А ці не ўплывала рашучым чынам на погляды Ф. Скарыны і тое, што ў Вялікім княстве Літоўскім заканадаўцы ўлічвалі традыцыі, звычкі, захоўваючы ўнутраную аўтаномію паасобных земляў, беручы пад увагу думкі і меркаванні розных груп, шукаючы мпрамісу паміж іх інтарэсамі? Прамоўца нагадаў, што першы Статут Вялікага княства, пакуль набыў сілу закона, абмяркоўваўся на трох сеймах, што вялікі князь дзяліў сваю ўладу з панамі радаў, што ў Полацку справы побач з феадаламі вырашалі гарадскія дваране, мяшчане і чэрнь — «весе посполытво».

У сувязі з паведамленнем А. Мальдзіса бібліяграф Валіяціна Дышыневіч спытала, якое ж праваслаўнае імя Скарыны. На гэтае пытанне мы зможам адказаць, калі знойдзем ягоныя метрыкі, сказаў А. Мальдзіс, цяпер жа бяспрэчным з'яўляецца імя Франціск, Уладзімір Казбярк прапанаваў называць Скарыну не Франціскам, а Францішкам. Гэтая прапанова прэчэнняў не выклікала, бо, на думку ўдзельнікаў дыскусіі, у назаўважанай сітуацыі правамерныя і першае і другое імя.

В. Дышыневіч, спасылваючыся на рукапіс, які захоўваецца ў архіве Маскоўскай духоўнай акадэміі, паведаміла, што Ф. Скарына быў сакратаром віленскага праваслаўнага епіскапа. Ён запярэчылі кандыдат гістарычных навук Георгій Галенчанка і кандыдат фізіка-матэматычных навук Эвалдас Гячэўскас (Вільнюс): па-першае, у той час не было віленскае праваслаўнае епархіі; па-другое, маюцца сакратары віленскага каталіцкага біскупа Яна Франціска. Госць з Вільнюса паведа-

міў, што ў ягоным распараджэнні маецца дакумент пра тое, што Ф. Скарына пэўны час служыў у гаспадары Валахіі. Гіпотэзу аб прычынах паездкі Ф. Скарыны да герцага прускага Альбрэхта і хуткага ягонага вяртання з Краляўца вынес на абмеркаванне прысутных А. Мальдзіс. Ён таксама падзяліў упэўненасць правазнаўцы Язэпа Юхо, што Ф. Скарына, які быў у той час блізі да віленскага ваяводы Гаштольда, браў удзел у складанні першага Статута Вялікага княства Літоўскага. Кандыдат філалагічных навук Віктар Дарашкевіч прапанаваў удакладненне даты смерці Ф. Скарыны.

Цалкам зразумела, што шмат увагі на чытанніх было нададзена скарынаўскім выданням біблейскіх кніг. З выступленняў вучоных вынікала, што наш вялікі мысліцель арыентаваўся ў выдавецкай дзейнасці на лепшыя ўсходнія і заходнія традыцыі. Выдавочная яго вучоба ў св. Гераніма — перакладчыка Бібліі на лацінскую мову. Тэма «Скарына і Геранім», сказаў В. Чамярыцкі, магла б стаць прадметам спецыяльнага даследавання. Яшчэ ў мінулым стагоддзі была ўстаноўлена пераемнасць паміж скарынаўскімі выданнямі і чэшскай Бібліяй 1506 г. У сваіх прадмовах наш першадрукар, апроч Евангелля і пасланняў апостала Паўла, часта праводзіў думкі айцоў усходняе царквы Іаана Залатавуста, Васіля Вялікага ды Рыгора Багаслова. З усіх прадмоў, адзначыў В. Чамярыцкі, вылучаецца прадмова да Псалтыра. Не толькі таму, што тут Ф. Скарына не піша пра сваё аўтарства, але і таму, што такую прадмову мог напісаць толькі неафіт, захоплены новым вучэннем. У рукапісным Псалтыры 1507 г. аўтарам падобнай прадмовы

названы Васіль Вялікі. Між тым, заўважыла В. Дышыневіч, і Васіль Вялікі запазычыў гэты тэкст у Аўгустына, аднаго з айцоў заходняй царквы, які быў спачатку язычнікам Аўрэліем, а потым прыняў хрысціянства. Ягонае слова пра Псалтыр напісана, мусіць, неўзабаве пасля пераходу ў новую веру.

Кандыдат філалагічных навук Юрый Лабінцаў (Масква) звярнуў увагу прысутных на Скарынавы надпісанні раздзелаў. Гэта больш за 500 тэкстаў агульным аб'ёмам каля 2,5 ўлікова-выдавецкага аркуша, або прыкладна чвэрць літаратурнае спадчыны Ф. Скарыны. Вучоным ўжо даўно выявілі цесную сувязь надпісанняў з прадмовамі і пасляслоўямі. Яны — частка Скарынавай задумы і з'яўляюцца пераходным звяном ад прадмоў да кананічнага тэксту, але ў кнізе Ф. Скарыны «Прадмовы і пасляслоўі» іх чамусьці не надрукавалі. Як сказаў Ю. Лабінцаў, у кантэксце тае эпохі Скарынава выданне біблейскіх кніг можна лічыць навуковым. Гэтую думку падтрымаў доктар філасофскіх навук Уладзімір Конан, які сваё выступленне прысвяціў тэме «Сімвалы ў творчасці Ф. Скарыны».

Пра ўплыў Ф. Скарыны на рускае і літоўскае кнігадрукаванне гаварылі В. Дышыневіч і А. Мальдзіс. Доктар філалагічных навук Мікола Грынчык у дакладзе «Скарына і беларускі верш» паказаў, што ў сваёй пэрыядычнай творчасці Вялікі гуманіст плённа выкарыстоўваў традыцыі антычнай і біблейскай паэзіі, дасягненні вуснай і пісьмовай паэзіі свайго народа. Аналіз вершаў Ф. Скарыны дае права сцвярджаць, што наш асветнік апыраджаў тагачасныя ўзоры канфесійнай паэзіі. Аспірантка Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР Лола Званарова гаварыла пра

ўнутраную сувязь паміж выяўленчым і сэнсавым бакамі ў арганізацыі тэкстаў Скарынавых кніг і панегірычнымі віршамі яркага прадстаўніка барока Сімяона Полацкага. Скарына, сказала Л. Званарова, быў неаб'яжыва да пошукаў у галіне формы. З выказванняў М. Грынчыка і Л. Званаровай вынікае, што наш першадрукар быў непасрэдным папярэднікам беларускай і рускай шведкай паэзіі, паэзіі барока.

... Першыя Скарынаўскія чытанні праводзіліся ў рамках падрыхтоўкі да 500-годдзя з дня нараджэння вялікага сына Беларусі, якое будзе адзначацца ў 1990 г. Пра тое, як спадчына Ф. Скарыны вивучаецца ў братняй Літве, раскажаў у сваім дакладзе Л. Уладзіміровас. Ён паведаміў, у прыватнасці, што створана і працуе юбілейная ініцыятыўная група. Намеснік галоўнага рэдактара Беларускай Савецкай Энцыклапедыі кандыдат гістарычных навук Алесь Петрашкевіч пазнаёміў прысутных са зместам падрыхтаванага ўжо энцыклапедычнага даведніка «Франціск Скарына і яго час», які ўбачыць свет у 1988 г. Шкада, сказаў А. Петрашкевіч, што нашы вучоныя не былі накіраваны для работы ў замежныя архівы, дзе, трэба думаць, яшчэ шмат нявивучаных матэрыялаў пра Скарыну. Удзельнікі канферэнцыі казалі і пра тое, што ў рэспубліцы для лепшага вивучэння спадчыны Ф. Скарыны, С. Буднага ды іншых пісьменнікаў, мысліцеляў трэба палепшыць выкладанне класічных моў і даследаванні ў галіне гісторыі рэлігіі. Ці не варта было б увесці лаціну ў якасці замежнай мовы ў дзвюх-трох мінскіх шко-

лах, як гэта зроблена ў Літве? — спытаў В. Дарашкевіч.

Ф. Скарына быў адным з тых тытанаў эпохі Адраджэння, якія, паводле Ф. Энгельса, не сталі яшчэ рабамі падзелу працы, якія жылі ў гушчы інтарэсаў свайго часу, — сказаў у сваім дакладзе Я. Неміроўскі. Скарыназнаўства як комплексная навука развіваецца ўжо два стагоддзі. 500-годдзе з дня нараджэння Ф. Скарыны паставіла на парадак дня шмат якіх практычных і арганізацыйных пытанняў. Трэба выдаць зборнік дакументаў аб жыцці і дзейнасці Ф. Скарыны, апісанне ягоных кніг, новы наказальнік літаратуры пра асветніка і гуманіста. У 1993 г. будзе адзначацца 500-годдзе паўднёва-славянскага кнігадрукавання. У Югаславіі рыхтуецца факсімільнае выданне тых кніг. А ў нас? (Пра неабходнасць факсімільнага выдання Скарынавых кніг для патрэб навукі гаварылі і іншыя ўдзельнікі чытанняў.) Трэба, сказаў Я. Неміроўскі, працягваць вивучэнне лінгвістычных і літаратурна-знаўчых аспектаў Скарынавых выданняў, засяродзіць увагу на тэкстах, якія захаваліся ў рукапісах, на Скарынавых тэкстах у Астрожскай Бібліі Івана Фёдарова, складзі грунтоўныя каментары да ўсіх іх. Нарэшце, сказаў Я. Неміроўскі, наспела неабходнасць выдаць фундаментальную манаграфію пра жыццё і творчасць Ф. Скарыны, у якой былі б падведзены вынікі ўсіх папярэдніх даследаванняў. Думаецца, што і матэрыялы першых Скарынаўскіх чытанняў паслужаць лепшаму асэнсаванню спадчыны вялікага сына Беларусі і яго эпохі.

Анатоль СІДАРЭВІЧ

паэты, і крытыкі любяць цытаваць радкі Ахматавай: «Когда б вы знали, из какого сора растут стихи...» — і паддаюцца падману. Пад гэтым «сором» Ахматава, відаць, мела на ўвазе не нейкія там жыццёвыя дробязі, бытавыя нязначнасці, а глыбіні чалавечага сэрца, да якіх не кожны дзень звяртаецца, самае-самае патайнае, што ляжыць у гэтых глыбінях, пра што часам і з самім сабой гаварыць страшна ці няёмка... Хто здатны на такую шчырасць?! Чамусьці ніхто не гаворыць пра тое, што лірычныя героі многіх і многіх кніжак вельмі падобныя, на адзін твар, дарэчы, як і кампазіцыя многіх кніжак: першы раздзел — вершы грамадзянскага гучання, другі — рознае прырода, роздум, трэці — гумар або вершы на тэму кахання. А калі нейкае адхіленне! Тут могуць адрознівацца і «супергероя», і пошласць, і мудрагельства... Шчырым быў М. Багдановіч, калі пісаў радкі: «У краіне светлай, дзе я ўміраю, у белым доме ля сіняй бухты, я не самотны, я кнігу маю з друкарні пана Марціна Кухты», ці ўрэшце А. Пушкін, калі пісаў: «Я помню чудное мгновенье, передо мной явилась ты...», і ўся Расія ведае, што радкі прысвечаны А. Керн. Многа яшчэ ў нашай паэзіі прыгладжвання, прыхарошвання, і не знешняга, а ўнутранага, такога своеасаблівага какецтва душы... Усё «ад розуму», не ад пачуцця, часам дзівішся: не падборка вершаў, а проста такі газетны артыкул. Зараз самае хадавое слова «праўда», а яго ж можна зацягаць, з высокага слова можна зрабіць звычайнае, як «надвор'е», як «дождж» ці «снег». У праўдзівага чалавечага заўсёды адна праўда, гэтак і ў творчасці: вартэ і сапраўднае заўсёды будзе і вартым, і сапраўдным.

М. Т. У эпосе пра эпоху (блізкія паняцці) лёгка збіцца на псеўдапафас і праўдападабенства: аб'ектывізаваць апаваданне, дзе асноўным героем

з'яўляецца «Ён», лёгка можа прывесці да заблуджэння, быццам аўтар усё ведае і ўсё можа. Здаецца, гэта небяспека не пагражае «лірыкам у прозе»: асоба аўтара на першым плане, аўтарскае «Я» мае магчымасць выявіцца непасрэдна і шчыра. Асабліва вялікая такая магчымасць у дзённіках. Я не праціўнік прыжыццёвай публікацыі пісьменніцкіх дзённікаў. У тым выпадку, калі завершаны нейкі перыяд жыцця пісьменніка, а тым больш, калі ён супадае з важным перыядам у жыцці грамадства, дзённік непазбежна ператвараецца ў дакумент часу. Такія «Лісткі календара» М. Танка, фрагменты з дзённіка І. Шамякіна, прысвечаныя бацьку, дзённіковыя запісы Я. Брыля, запіскі А. Карцюка. А вось урывкі з дзённікаў Б. Сачанкі і Г. Далідовіча больш падобныя да дзённікаў членаў Таварыства аматараў кнігі. Да слова сказаць, крыху засмуцілі мяне некаторыя апошнія публікацыі Янкі Брыля: часам заўважаецца літаратурная апрацоўка і выверанасць ацэнак, не хапае ўсім знаёмага іскрыстага брылёўскага гумару. Усё ж дзённік пішацца пад націскам пачуццяў і думак, калі на яго старонках пануе стыхія страстей. — якраз усё тое, што, скажам, ёсць у дзённіках Л. Талстога або К. Чорнага: а яны ведалі-такі, што напісанае імі непазбежна стане набыткам грамадскасці! Бясконная прага ў кожнага чалавека сказаць апошнюю, крайнюю праўду пра самога сябе і пра свет, у якім выпала жыць і тварыць. «Он такое о себе рассказывал!» — гэта пра дзённік Л. Талстога. Ды і К. Чорны, мабыць, нямагла раскажаў, калі яго дзённік дасюль публікуецца са шматлікімі купорамі. Вядома, многае выказваецца міжволі, між радкоў. Мае рацыю У. Уйтмен: «Няма нічога, што ты мог бы схаваць ад сваёй твораў. Калі ты нічымні чалавек, калі

дрэнна адносішся да жанчын, калі ты любіш, каб пад час абеду за спінкай крэсла ў цябе стаяў лёкай, гэта абавязкова выявіцца. Нават у тваім маўчанні. Нават у тым, пра што ты не напішаш». Дык, можа, лепш не хаваць, а шчыра выказацца? Бо, як сказаў Я. Купала, «трэба нам песень а шчырых і чулых».

Р. Б. На словах гэта ўсе разумеюць. З якім запалам гаворым мы зараз, што нам надакучыла дэмагогія, якая ржой уелася ў многія і многія душы, ёсць яна пакуль і ў асобных творах, у радках, у вершах, у паэмах... Але вось я чытаю П. Панчанку, яго «Паэму сораму і гневу»:

Жыццё — з любові, працы і пакут,
Адновім чалавечую іх вартасць!..

Вось дзіва і сіла паэзіі! Адзіны міг, усяго два радкі, а ўжо нейкі звяночак звоніць ля сэрца, і хочацца гаварыць пра тое, што захапляла і радавала ў апошнія часы. Былі ж і асобныя вершы, і цэлыя кнігі...

М. Т. Дык якраз дзеля таго, што захапляе і радуе, і не трэба песціць бяздарнасць, заахвочваць «сераднячкоў», саступаць ілжы, нахабству і бессаромнасці. Можа, лепш так: даць дарогу шчырасці, адкрытасці, зняць пугі са свайго ўласнага сапраўднага «Я», адкінуць «ўнутранага рэдактара», абудзіць у сабе нацыянальную і чалавечую годнасць! Толькі той, хто сам свабодны, здольны пераканаць у неабходнасці свабоды іншага. Кожны вынес са свайго жыццёвага вопыту пэўныя ўрокі. Вось яны і могуць быць павучальнымі для іншых. Зрэшты, пакуль мы гаворым, друкарскія машыны стукаюць, а на паліцы кнігарань становяцца новыя кнігі, напісаныя самае малое пяць гадоў назад, а значыць — у нейкай ступені састарэлыя. Наўрад ці захоча чытач уступіць у дыялог з гэтымі кнігамі!

ПАНЁС ЁН ДАР...

80 гадоў назад на старонках першай беларускай газеты «Наша доля» пачаўся творчы шлях народнага песняра Беларусі Януба Коласа. Гэтай слаўнай даце прысвячаўся вечар, што прайшоў у Доме літаратара ў Мінску. Адкрыў і вёў вечар заслужаны дзелч мастацтваў БССР Максім Лужанін. На вачары выступілі народныя пісь-

меннік Беларусі Янка Брыль, сын Януба Коласа Д. Міцкевіч. Вершы паэта чыталі артысты Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Быў паказаны ўрывак са спектакля «Сымон-музыкан» у пастаюўцы Акадэмічнага тэатра імя Януба Коласа.

На здымку: вечар вядзе Максім ЛУЖАНІН.

Таіса БОНДАР

Замнога пераможцаў, перамог.
Замнога слоў...
А шум ён шум і плодзіць.
І знае той, хто на вяршыню ўсходзіць:
Вяршыня — гэта бездань каля ног.
Неасцярожны рух, няпэўны крок —
І — безданню наўстырч! насустрач
крыку! —
Рванецца шлях (перш страх!) —
І страшны выкуп —
Тваё жыццё! — не дол прымае, змрок.
Змрок забыцца... І будзь ты тройчы ты,
Ніхто вяршыню папракаць не стане:
Яна чакае, покуль сонца ўстане
І дзень прачнецца чыстым і святым.
І што ёй пыха перамог — іх звон,
Пражэктары, вянкi, апладысменты!
Чарговы дзень займаецца над светам,
Адзін з адвечна непаўторных дзён.
Ніводзін смертны і ніводзін бог
За рысу часу — лёсу! — не прыродзе.
І так заўжды ў жыцці, як і ў прыродзе:
Вяршыня — гэта бездань каля ног.

Душу гняце бездапаможнасць слоў,
Бездапаможнасць веры ў іх уладу.
У суддзях праўда — раскашуе зло,
У пашане талент — хціўцы пры пасадах...
І што тут змяняць абяцанні змен?
Што абароніць вернасць заветам?
Міжволі ўспомніш дзедаўскі бязмен,
Які хацеў уважыць сілу ветра.

На тое й вецер, каб ірвацца з рук,
На тое й сіла, каб не мець спачыну...
Бязвер'е ж — сіла, што не знае мук,
Не помніць мук, прынятых за Айчыну.
Прынятых тымі, хто па праўдзе жыў,
Змагаўся праўдай, словам яе кожным,
І за яе сканаў — не на крыжы,
На скрыжаванні бальшакоў астражных.

Хто сёння не збаіцца мук — хто з нас? —
За праўду і Айчыну? Час паўпраўды?
Але ж ён наш, ён намі створан, час,
Такім, які б усё і ўсіх апраўдваў.
Вось і апраўдваў. Вось і апраўдаў.
Няма ні вінаватых, ні герояў.
І страшна адмагнуцца — не бяда! —
І страшна думаць: пойдзе на старое...

На сцэжцы як насыпана сініц,
Зляцеліся з усіх лясоў, няйначай.
На блізкі холад гэта. Ці на ўдачу,
Вядомую наперад да драбніц.

Хутэй, на холад. Дні бягуць з гары,
Ніводзін на сябе не азірнецца:
Мо гоніць вецер, мо яны — той вецер,
А ветру не ілгуць календары.

З гары, з гары! Ужо не дні — гады
Бягуць у засень цішыні прагоркай.
І што ўжо тут выглядаць сваю зорку
І шкадаваць, што век немалады!

Ні неба — хоць на міг — не падсініць,
Ні мару не раскрыліць... Гэта — восень.
Гэта на холад (мне не падалося!) —
На сцэжцы як насыпана сініц.

Штоноч прылятае твой жораў
І кружыць ля вокнаў маіх.
Гукну тваім імем — на міг
Застыне і знікне між зорак.

І зоркі — слязамі ў вачах,
І горка ад слёз тых на сэрцы:
Мо гэтак жа холадна ў свеце
Табе, як і мне, па начах.

Мо гэтак жа страшна... Без слоў,
Без сіл — прад жыццём і любоўю...
Не, не, ты не зведаеш болю
За гэту любоў — за любоў!

Ты з тых, хто трывогай за свет

Шчаслівы, або нешчаслівы.
Таму я штоноч так тужліва
Гляджу твайму жораву ўслед.

У чэрвені — цяпло,
У ліпені — сумёты...
Мо гэта мне назло
Блазнуе адзінота?

Ну, што ёй патушыць
За сонцам следам зоркі,
Калі яны ў душы
Патухлі, перш чым згорклі!

Ну, што ёй (смах не грэх!)
Засыпаць снегам промні,
Калі той колкі снег
Не растае на скронях!

У чэрвені — цяпло,
У ліпені — гаркота...
Няйначай, мне незло
Блазнуе адзінота.

І я сабе самой
Не веру, бо й на здымку —
Я не з табой, а з ёй,
Абрыдлай, у абдымку...

Мы сябравалі, Муза, хіба не?
Я згадаю дагэтуль, як падоўгу
Ты слухала мой шэпт, мой плач

знямоглы,
Уздыхаючы, шкадуючы мяне.

І кожны міг быў ачышчэння міг,
І кожны ўздых быў апраўданнем ночы,
Бяскрыласці, тых слёз маіх жаночых,
Не па-жаночы гордых і цяжкіх.

О, як ты ўмела з самых цямяных слоў
Раздзьмуць жывыя дрогкія цяпельцы!
З якім цяпеннем прымушала грэцце
Ля іх маю душу, маю любоў!

І верылася, што вярну той доўг,
Стократ вярну, перш чым давер твой
страчу...
А страціла цябе — і з болей бачу:
Ты верыш тым, у кім — любоў і бог.

Любоўці ці бог... Ты больш не верыш мне,
Не верыш ні слязам маім, ні словам.
Я палюблі! Я ўсё пачну нанова!
Мы ж сябравалі, Муза, хіба не?

Папрок, відаць, стары,
А чый папрок — ні знаю:
Пакуль даюць — бяры,
Пакуль не гоняць — дзякуй...

А не даюць — прасіць?
А гоняць — уцірацца?
Не, лепш папрок насіць:
Пад банцік — і на лацкан!

Каб кожны, хто чакаў
Пакоры і падзякі,
Збяўся ярлыка
Адкрытае адзнакі.

Каб кожны, хто хадзіў
У пераможцах, бачыў:
Ёсць той, хто не плаціў
Ні ўдачы, ні няўдачы.

Няма такіх удач,
Каб імі шчасце мераць,
Няма такіх няўдач,
Якія лёс павернуць.

Служыць, мясіць цалік,
Расшарквацца за ласку...
Не, лепш насіць ярлык —
Як выклік — па-бунтарску!

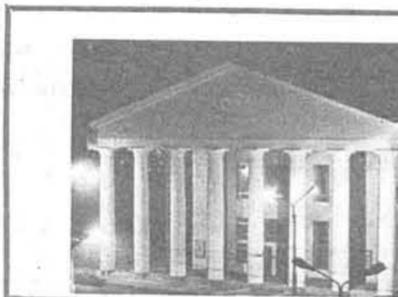
Небу не ачысіцца ад хмар:
У яго абрыдла-бляклай стыні
Мала сонца, яшчэ меней сіні...
Што — бяссілы, цямяны мой ліхтар!

Хукаю, адхукаваю агонь,
А святла з яго — самой паўжмені:
Толькі пазбірае, згрудзіць цені —
І згасае, ўткнуўшыся ў далонь.

Зноў яго качай у далані,
Зноў прасі пашчыраваць хоць трохі:
Недзе ж у запасніках эпохі
Ёсць — напэўна ёсць! — другія дні.

Трэба верыць — верыць і свяціць
Тым, другім, цяплейшым, далячыням,
Хай агнём (жыццём!) васьм гэтаі стыні
За цяпло — за неба! — заплаціць.

Трэба верыць. Верыць да канца,
Да апошняе сваёй хвіліны:
Неба ўсё ж ачысіцца — павінна! —
Як калісьці лёс мне абяцаў.

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ
АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР
ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА
1926—1986

НЕ ВЕДАЮ, ці ёсць
хоць адзін драматург,
які, перш чым
сесці за рабочы
стол, задумваецца:
як не трэба пісаць п'есу?..
Больш верагодна, што,
сеўшы за стол, ён
дакладна ведае, як
трэба пісаць. Такая
ўпэўненасць характэрная,
між іншым, для пачаткоўцаў.
З вопыту ўсёй сусветнай драматургіі
яны засвоілі тэатральныя
трафарэты: з левага боку
аркуша паперы трэба
пісаць — хто гаворыць, з
правага — што. Усё астатняе,
як пішуць пра

хоць поруч з ім працаваў
выдатнейшы і таленавіты
галоўны рэжысёр М. Мішкевіч.
Іх зблізіла адна мэта:
зрабіць свой тэатр не фармальна,
а сапраўды нацыянальным
у лепшым сэнсе гэтага
слова. Яшчэ будучы за-
гадкачам літчасткі,
І. Дорскі згрупаваў вакол
тэатра шырокі аўтарскі
актыў беларускіх пісьмнікаў
— Янка Купала, Якуб Колас,
Кузьма Чорны і многія іншыя.
Усталявалася нават
своеасаблівае саборніцтва
паміж коласаўскім і купалаўскім тэатрамі.

саць, перажыўшы яшчэ адзін
павал, на гэты раз у купалаўскім тэатры,
п'есы «Цытадэль славы»
(першы варыянт «Брэсцкай
крэпасці»). І ўсё па той жа
прычыне — творчая недасканаласць.
Два лепшыя тэатры рэспублікі,
рызыкаючы прэстыжам, паставілі
дзве мае слабыя п'есы, каб даць
мне суровы ўрок адказнасці і
перад сабой, і перад тэатрам.

Мне было сорамна і цяжка.
Я зразумеў, што несі ў тэатр п'есу —
гэта вялікая не толькі творчая,
а і маральная, нават грамадзянская
адказнасць. Перакананы ў гэтым,
я, відаць, і развітаўся б з надзеяй
звычайнай творчым лёс з драматургіяй і тэатрам.
Не ў свае сані сеў. Але мяне ўсё
глыбей і глыбей тачыла віна перад
тэатрам. Да болю ў душы хацелася
рэабілітавацца, зваліць з плеч цяжкі
прыгнёт сваёй віны перад коласаўцамі.

Кастусь ГУБАРЭВІЧ

ДОБРЫ ЎРОК

футбалістаў, справа тэхнікі...
Нешта падобнае было ў мой час і са мной.

Праўда, будучы студэнтам
Інстытута кінамастацтва,
я праслухаў курс тэорыі драмы
вядомага тады тэатральнага
Волькенштэйна, але чамусьці
не надаў яму сур'ёзнага
значэння. Тым больш, што
Віктар Шклоўскі ў сваіх лекцыях
азартна даказаў нам: тэатральны
і кінадраматург — антыподы.
Тэатральны драматург ніколі
не стане сапраўдным кінадраматургам,
і наадварот.

Мы, канечне, верылі Шклоўскаму.
Ды я і ў голаў ніколі не браў,
што буду калі-небудзь пісаць п'есу,
хоць тэатр я любіў, нават багатварыў
і лічыў яго самым вышэйшым
мастацтвам. І ўсё-ткі аднойчы
я набраўся смеласці. Не сам па сабе,
а з дапамогай яшчэ даваеннага
майго прыяцеля і таварыша
І. Дорскага. Мы з ім сябравалі даўно,
нават сумесна пісалі тэатральныя
кінарэцэнзіі, артыкулы.

Гэта быў чалавек тэатра.
Тэатр быў яго стыхіяй і жыццём.
Пачынаў ён з загадкава літчасткі,
пасля стаў намеснікам дырэктара,
і нарэшце — дырэктарам Другога
БДТ. А фактычна — і мастацкім
кіраўніком,

рамі — хто больш і лепш паставіць
на сваёй сцэне твораў беларускіх
аўтараў. І трэба сказаць, коласаўцы
амаль заўсёды былі лідэрамі ў гэтай
справе. А стаўшы дырэктарам тэатра,
І. Дорскі яшчэ больш пашырыў
пошукі новых беларускіх твораў,
новых імёнаў.

Так нечакана дайшла чарга і да мяне.
Ён прапанаваў мне сваю тэму,
нават не тэму, а чарнавы рукапіс
п'есы, які неяк зачэпаў мяне за жывое.
Мы ўжо ўдвух пачалі працаваць над ёй.
Сёе-тое выкінулі, штосьці перайначылі,
напісалі новыя сцэны, і п'еса («Цэнтральны
ход») быццам бы атрымалася.

А спектакль — не. Прайшоў некалькі разоў і ціха
сканаў, не пакінуўшы нічога, акрамя
расчаравання. Я не разумеў, у чым
справа. «Сакрэт» правалу раскрыла
мне неўзабаве Л. Мазалеўская.
Аднаго разу яна пасадзіла мяне поруч
з сабой, узяла п'есу і старонка за
старонкай прагартала яе да канца,
даказна, лагічна, у добразычлівай
форме паказала мне ўсе недахопы.

Выходзіла, што тэатр паставіў
недасканалы твор, каб пераканаць
нас, аўтараў, як не трэба пісаць п'есу!
Дарагая раскоша... Я зарокся пі-

Драматург не адбудзецца без сцэны.
Толькі сцэна пакажа яму, як трэба і
як не трэба пісаць п'есу, у чым мяне
глыбока пераканаў коласаўскі тэатр,
за што я на ўсё жыццё астаўся ўдзячным яму.

«Званы Віцебска» У. Караткевіча. 1974 г. В. Петрачкова (Еўга Бабук) і У. Куляшоў (Пасафат Кунцэвіч).

НА ДРУГІ дзень пасля выпускнога вечара, 31 чэрвеня 1958 года, чацвёра выпускнікоў Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута — Тадэвуш Кокшытс, Яўген Шабан, Леанід

надзвычайным клопатам. Акрамя заняткаў у адпаведнасці з інстытуцкім раскладам і індывідуальнай працы з кожным, ён вадзіў нас на ўсе мінскія прэм'еры, а таксама на спе-

скага тэатра мелі магчымасць пабачыць нас на сцэне.

І вось мы перад імі. Ад хвалявання не памятаю, пра што ішла гутарка. Галоўнае зразумела: нас запрашаюць! Але як прыме нас калектыў?

Сустрэча адбылася на гастролях тэатра ў Калінінградзе, куды нас выклікалі на працу. Гэтага не забыць ніколі! Зноў жа, толькі праз гады стала зразумелай сапраўдная цана, дакладней — неацэннасць той прастаты, сардэчнасці, нават бацькоўскай цеплыні, з якой прыняла нас акцёрская сям'я коласаўцаў.

Нас занялі ў спектаклях бягучага рэпертуару (у масоўках, на вялікія ролі не ўводзілі, і гэта было надзвычай мудра і важна). А для нашага дэбюту В. Броўкін узяў да пастаноўкі вадзівіль В. Катаева «Квадратура круга».

Віцебскі тэатр для акцёраў быў, здаецца, адзіным месцам, дзе яны працавалі і адпачывалі. Не адрывала іх ні радыё, ні тэлебачанне, ды і кіно не вельмі пецціла. Магчыма, і гэта таксама спрыяла той надзвычайнай атмасферы, якая панавала ў калектыве. Гэта была сям'я. І не толькі цёплая, утульная і спагадлівая — патрабавальная.

У коласаўскім тэатры тых часоў, як памятаю, быў, у павет-

ры адчуваўся прадмет мастацтва. Нават у закулісных канфліктах, у сутычках на сходах ён нябачна прысутнічаў, бо з-за яго ўсё і разгаралася.

Настаўнікам, Д. А. Арловым, у нас была закладзена пашана да акцёрскай прафесіі і людзей, якія прысвяцілі ёй усё жыццё. А тут яшчэ і самі старэйшыя таварышы-коласаўцы сваёй працай, стаўленнем да тэатра паглыбілі гэтую пашану. Пасля шмат чаго давялося ўбачыць і зведзець на тэатры, у тым ліку і не вельмі высокага, а часам і проста нізкага... Але тая атмасфера ранішняга, сонечнага, чыстага, цёплага назаўжды ў маім сэрцы. Для моладзі гэта неабходная ўмова веры ў сябе. А вера ў сябе, у свае сілы — гэта і ёсць талент. Так, здаецца, гаворыць Акцёр у п'есе М. Горкага «На дне».

Толькі цяпер я пачынаю гэта ўсведамляць. Ці не запозна?.. Лепш пазней, чым ніколі. Жыццё не стаіць, усё мяняецца...

У дзень 60-годдзя коласаўскага тэатра жадаю яму непарушна захоўваць гэтую яго адметнасць, гэтую рысу, уласціваю менавіта яму. Бо што ўбачыць малады акцёр у першыя дні ў тэатры — жывуць тут людзі «прадметам мастацтва» ці існуюць на прычыпе «што ён Гекубе, што яму Гекуба», — так і сваё жыццё будзе ладзіць. Нам пашчасціла...

Ці яшчэ...

Вуліца, горад і руні, якія ўчора клялі і малілі, тлустага варпа-нясуць, Маленькія рыбіны вочы падобны на люстэркі вулічнага руху.

Гэтыя радкі былі напісаны пасля раптоўна ўбачанага: Анатоль Міхайлавіч Трус стаіць і пільна ўзіраецца ў гурбу апалага жаўталісця... Доўга стаяў, маўчаў... Чалавек не «ад тэатра», мабыць, пакруціў бы пальцам ля скроні. А гэта — акцёр. Сапраўдны. Яму так трэба.

Акцёры-коласаўцы... Пералічваць імёны дарагіх мне людзей не буду, паперы хопіць, але... Яны многаму мяне навучылі — і прафесійнаму, і чалавечаму. І крыўдзілі, і радавалі, і рабілі шчаслівым. Коласаўскі тэатр — тэатр, на мой погляд, асаблівы. Гэта дом добрых людзей. І гэта не сантымент, а падзяка за чатыры гады сумеснай працы. Тым больш, што сёння гэтаму Дому спадзяецца 60. Сёння — свята. А таму:

— Са святам цябе, дарагі! Няхай ніколі не знікаюць з тваёй сцэны Час, Родная зямля і Мастацтва.

Генадзь ГАРБУК

НАМ ПАШЧАСЦІЛА...

Бакштаеў і аўтар гэтых радкоў — а дзесятай гадзіне раніцы сабраліся ў адным з нумароў гасцініцы «Беларусь» на сустрэчу з кіраўнікамі тэатра імя Якуба Коласа. Нас прымалі дырэктар І. Дорскі, рэжысёры Ю. Шчарбакоў і В. Броўкін. Мне і цяпер цяжка сказаць, што яны тады адчувалі. Напэўна, цікаўнасць, нейкія спадзіванні, звязаныя з запрашэннем нас у свой тэатр... А вось мы, кажу шчыра, хваляваліся страшэнна. Ці ж гэта жартачкі?! Нас жа «бярэць» у адзін з самых лепшых тэатраў Беларусі!

Наш педагог, Дзмітрый Аляксеевіч Арлоў, ставіўся да нашага курса з вялікім, проста

таклі ўсіх гастралёраў (пасля кожнага спектакля — абавязковае абмеркаванне). Дзмітрый Аляксеевіч выкарыстоўваў усе магчымасці дзеля таго, каб мы наведвалі сустрэчы з маскоўскімі, ленынградскімі майстрамі сцэны. Дамогся ён і таго, каб пад час усебеларускай нарады дырэктараў і галоўных рэжысёраў, якая праходзіла ў Мінску, у выхадны дзень мы ў тэатры імя Янкі Купалы сыгралі свой дыпломны спектакль «На дне» (спатрэбіўся ўвесь ягоны немалы аўтарытэт). Такім чынам, кіраўнікі коласаў-

КОЛАСАЎСКІ тэатр... Напісаў і, можа, упершыню зразумеў, які звычайна вымаўляю гэтыя словы, не думаючы пра тое, што не кожнаму тэатру наканавана адпавя-

Першы самастойны спектакль, першыя няўдачы і радасці, першыя крокі ў пошуку, які не спыняецца і сёння, горыч расстання — усё гэта першы ў маім жыцці тэатр. Тэатр

Валерый МАСЛЮК

ЧАС, ЗЯМЛЯ, МАСТАЦТВА

даць уласнаму імені. Гэты тэатр — адпавядае. Ён беларускі, народны, зямны ў тым простым і вялікім сэнсе, як і колас жытні, як і Коласаў радок.

Не бяруся параўноўваць акцёраў-коласаўцаў з купалаўцамі, напрыклад. Але першае і самае глыбокае мае ўражанне ад тэатра — адчуванне асаблівасці, адметнасці сцэнічнага існавання акцёраў-коласаўцаў, адметнасці іх сцэнічнай мовы, пластыкі нават, атмасферы творчасці.

імя Якуба Коласа. Мой сябар, мой дружа, мой майстар... У цёмных тваіх калідорах, у цеснаватых грымёрнах, у ціхай глядзельнай зале, у начной таямніцы сцэны гучыць неўміручая песня пра Час, пра Зямлю, пра Мастацтва...

Які харошы быў час! Настаўнік, Уладзімір Андрэвіч Маланкін, дазволіў не прысутнічаць у інстытуцкай аўдыто-

ры, а коласаўскі тэатр — даў магчымасць паставіць спектакль. Няхай сабе і казку, але ж самому і па-сапраўднаму. Час вялікіх надзей і вялізных расчараванняў, цяжкасцей. Дагэтуль не магу забыць, як заслужаны артыст рэспублікі Бяляслаў Сяўко запытаў (іграючы ролю сабакі Піфкі): «А якая ў мяне задача?» Ну і задаў ён мне задачку! Аказалася, што рэжысура мусіць быць канкрэтнай... Быў харошы час спасціжэння прафесіі.

Не думка, не сэнс, не ідэя — жывая душа акцёра ператварае ў палацы кубаметры звычайнай фанеры, ператварае ў сутнасць агульнадаступныя словы пра Час, пра Зямлю, пра Мастацтва.

Жыў у самім тэатры, у невялічкім пакойчыку побач з майстэрняй Сан Саныча (галоўны мастак А. Салаўёў). Рэпетыцыя канчалася на сцэне, а працягвалася тут, пад цыгарэты і гукі музыкі (заўсёды ўзорна-класічнай), што даносілася праз сцяну з майстэрні. І былі ідэі, і вырашалася, якімі і пра што быць «Клеменсу», «Брыльянту», «Старому дому», «Закону вечнасці».

Таццяна БАНДАРЧЫК ДВАЦАТЫЯ, МАЛАДЫЯ...

Старонкі з кнігі ўспамінаў

Артыкул пра антрысу Таццяны Бандарчык, змешчаны ў энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі, мае істотны «недахоп». Ужываем тут дзвукосі, бо ўвогуле для папранаў у недакладнасці няма падстаў. Усё правільна, усё адпавядае энцыклапедычным наіонам: гады жыцця (1902—1974), вучоба ў Беларускай дзяржаўнай студыі ў Маскве, праца ў тэатрах рэспублікі, англа, пералікі створаных роляў. І усё ж...

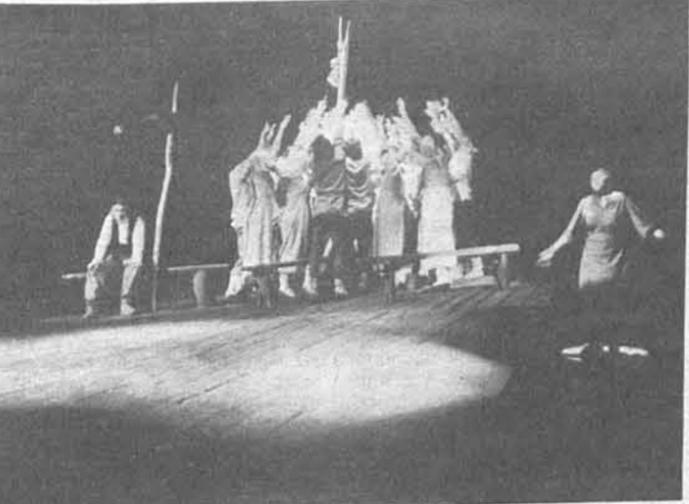
У элімбалаўскім артыкуле не згадана ці не самая галоўная праца Таццяны Андрэўны Бандарчык — яе кніга. Як відаць з назвы, яна вяртае нас у далёкія дваццатыя гады і падрабязна, з любоўю апавядае пра жыццё Беларускай студыі, пра першыя крокі БДТ-ІІ. Тагачасная тэатральная Масква, заняткі пад кіраўніцтвам вопытных педагогаў-мхатаўцаў, апісанне студыйных пастановак — усё гэта і многае іншае аживае ва ўспамінах антрысы.

Так, дарэмна шукаць кнігу Т. Бандарчык у інігарнях. Не значыцца яна і ў бібліяграфічных рэдакцыях. Пакуль што існуе толькі рукапіс, які захоўваецца ў архіве сэнатара тэатра ІМФ АН БССР. Тым не менш, будзем спадзявацца, што кніга антрысы ўбачыць свет. Яна — патрэбная, бо ўзбагачае нашы веды пра вытокі коласаўскага тэатра, насычае сухія гістарычныя выкладкі фарбамі і водарам. Што гэта так, мяркуюць самі...

НЕДЗЕ ў канцы красавіка 1926 года было вырашана, што нам трэба рушыць на «базу» — у Віцебск, і там ужо прапаноўваць і афармляць нашы спектаклі. У пачатку красавіка мы сабраліся, і — бывай, Масква, бывай, Арбат, 51 з кватэрамі 59 і 33, кіно «Арс», Кіслаўка, бывайце, тэатры, музеі! На памяць пра нас засталася ў кнізе «Вся Москва в кармане» ў раздзеле «Художественные вузы» ўсяго некалькі радкоў: «Белорусский Государственный институт театрального искусства. Арбат, 51, кв. 33, тел. 5-04-63, 2-86-61. Подготовкой квалифицированных работников драматического искусства для сцены Белорусского Гос. театра. Ректор — Лежневич А. Ф.»

Паехалі! Перад намі — самастойнае жыццё!.. З намі паехалі і нашы настаўнікі — В. С. Смышляеў, Б. М. Афонін, С. І. Хачатураў, Мастак Л. А. Нікіцін, піяніст Г. М. Шнейерсон, машыніст сцэны І. Ягуноў, балетмайстар Л. А. Лашчылін, мастак-швачка В. Аносав і мастак-буафор Н. Юркевіч прыехалі пазней.

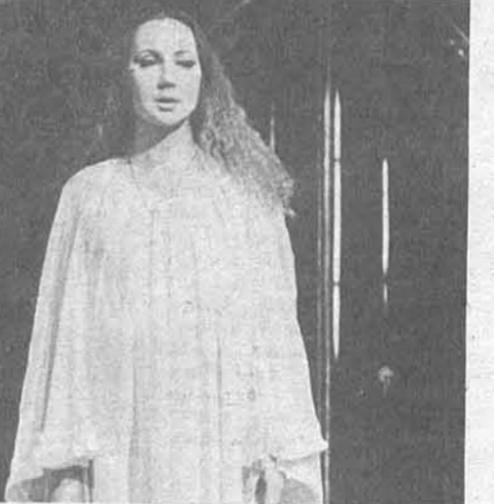
І вось — Віцебск. Старажыт- (Зананчэнне на стар. 10)

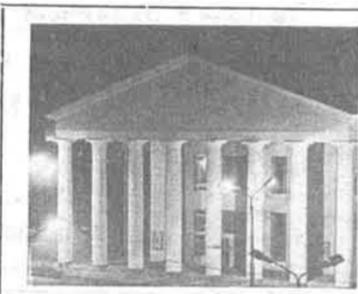
«Сымон-музыка» Якуба Коласа. 1976 г. Сцэна са спектакля.

«Летась у Чулімску» А. Вампілава. 1978 г. Сцэна са спектакля.

«Рамэа і Джульета» У. Шэкспіра. 1986 г. Т. Ліхачова (Джульета). Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

БЕЛАРУСКИ
ДЗЯРЖАЎНЫ
АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР
ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА
1926—1986

ДВАЦЦАТЫЯ, МАЛАДЫЯ...

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 9)

ны горад. Ратуша з гадзіннікам. Некалькі цэркваў, некаторыя аж XII стагоддзя, на былых могілках — драўляная «Чорная царква», ёй 300 год, у гісторыі мастацтваў Гнедзіча ці Грабара ёсць яе апісанне (праз тры гады яна развалілася). Рака Заходняя Дзвіна дзеліць горад напалам. Вуліцы вузкія, крывыя. Па адной калейцы (дзе-нідзе — раз'езд, каб размінуцца з сустрэчным) бегае маленькі трамвай. Некаторыя вагоны аздоблены стракатымі фігурамі, гаварылі, мастак Шагал распісаў. Расказвалі, бельгійская электрычная кампанія прапанавала царскаму ўраду пабудавать трамвай у Пецярбурзе. Не рызыкнুলі, а для пробы — паглядзець, як яно будзе — вызначылі Віцебск. Так што вышэйшы трамвай самы «стары». «Вы з яго не смеіцеся», — заўважыў немалады трамвайшык на нашы кепкі...

Адрозніваць ад вакала — у тэатр. Гэта на Базарнай плошчы, побач з лабазамі, крамамі, палаткамі. Супраць уваходу ў тэатр праз бракуваную вуліцу (уся плошча была незабудаваная, брудная) — піўня. Непадальк вар'які дом, турма... «Суседства» прыемнае.

Невялікі двор, атулены дрэвамі, фанта, свая маленькая электрастанцыя... Нам расказалі мясцовыя жыхары, што калі ў гарадской думе паставілі пытанне аб пабудове тэатра і прапанавалі паставіць яго ў цэнтры, запратэставалі нейкі высокі царкоўны чыч, і было дазволена будаваць «бясоўскае месца» не бліжэй як за кіламетр ад царквы. Вось і вырас тэатр ля кірмашу. У пачатку трыццатых гадоў рынак перанеслі, лабазы і крамы разабралі.

З настаўнікамі ўрачыста абшлі ўсе нуткі тэатра... Вялікі белы танк, два балконы, галёрна, светлае высокае фэ. Пакой ўнізе — для нас, адміністрацыя, дырэцыя, буфет, шмат грывёраў. Усе сцены і столікі ў іх былі спісаны прозвішчамі актэраў, якія пабывалі ў Віцебску. Афонін і Смышляеў звярнулі нашу ўвагу на гэта, казалі, што гэта правінцыяльня, некультурна, няціпа. Не ведаю, ці прытрымліваюцца гэтага цяпер, а мы моцна трымаем, і ніхто з актэраў БДТ-ІІ не пакідаў сваіх «аўтографу» і надпісаў ні ў адным тэатры і месцах, дзе даводзілася іграць.

Тэатр нам спадабаўся — свой!

Пры тэатры была касцюмерная, рэжысёрская, цырульня. Трымалі іх прыватнікі і давалі напратак прыездным трупам «стыльныя» касцюмы, рэжысёр, партыкі. Мы ад іх паслуг адмовіліся, набылі свой абслугоўваючы персанал. Загавала касцюмерная Алена Безбародава, яшчэ кравец мужчынскі, да іх дзве вучаніцы. Асабліва памятаю адну з іх — Марусю Мацэнка, гадоў пятнаццаці, светленькую, ціхую, надзвычай старанную, якая потым на спектаклях заўсёды стаяла за кулісамі з зацягнутымі ў іголку чорнымі і белымі ніткамі і, як толькі здаралася «аварыя» з актэрамі на сцэне, падбегала і хуценька ліквідоўвала «непа-

радак» (дзірку ці вырваны гузік). Шукаць і клікаць яе не трэба было...

Машыніст сцэны І. Ягуноў набраў і навучыў рабочых сцэны.

У тэатры пачаўся рамонт, бо для «Апраметнай» трэба было ўстанавіць наверх сталёвыя фермы, бо каласнікі не вытрымалі б нашай дэкарацыі — расцягнутага на першым плане паўцінны са сталёвага троса. І сцэна была з нахілам ледзь не ў метр, а нашы дэкарацыя-канструкцыі маглі стаяць толькі на роўнай падлозе. Прыехаў інжынер сцэны МХАТа Р. Зайцэўскі і заняўся гэтым.

Сустрэлі нас недаверліва. Асабліва запомніўся білецёр Дынін. «А дзе вашы нуфры?» — «Якія нуфры?» — «З касцюмамі». «А вось дзве скрыні з «Царом Максіміліянам» і «Сном», на другія п'есы тут пашыем». — «Не, вашы ўласныя касцюмы?» — «А ў нас — ці кошкі задрыпаны, ці нешта накіталі салдацкага драўлянага куфэрачка з вісячым замочкам, — не памятаю ні ў жога чамаданаў. «Ну, — быў расчараваны Дынін, — вось быў тут да вас актэраў, я дапамагаў яму, дык у яго было 10 нуфраў. У кожным акце па два касцюмы мяняў, гэта быў артыст! Як выйдзе, вацяй не адарвець». — «А як іграў?» — «Ведаеце, як выйдзе на сцэну, дык як лялька, а касцюмчык, як уліты... А якія касцюмы!» А які ён быў актэраў, так мы і не дабіліся. Што касцюмаў многа, гэтым ён усіх ашаломліваў, гэта было ясна. «А ў нас касцюмы дзяржаўныя, калі трэба для сцэны, нам і бялізну пашыюць».

Мы не ведалі гэтай бяды царскай правінцыі — «уласны гардэроб».

Было ўсім дзіўна, што ў нас няма суфлёра, што на кожную п'есу робяць дэкарацыі, партыкі, шыюць касцюмы, што ў нас будзе аркестр, што жанчынныя актэрысы не фарбуюцца, не накруваюць валасы, апранаюцца проста... «Ведаеце, — казалі нам, — вы не падобны нават на скончыўшых ВНУ, а падобны на рабфакаўцаў. У нас да актэрыс заляцаліся дактары, адвакаты...» Мы смяяліся: «А нашымі кавалерамі будуць студэнты-ветэрынары, політэхнікумаўцы, рабочыя!»

Мы былі нейкія «незразумелыя» для тагачаснага Віцебска, які прызвычайна да іншых актэраў.

«Цар Максіміліян», «Сон у летнюю ноч» У. Шэкспіра, «Апраметная» В. Шашалевіча былі гатовы, мы іх некалькі разоў ігралі ў Маскве, адзін раз быў сыграны і «Астап» А. Глобы, а вось «Эрас і Псіхея» Ю. Жулаўскага, «Вакханкі» Эўрыпіда, «Вечар студыйных пастановак» і «У мінулы час» І. Бэна трэба было афармляць.

Нікіцін не дапускаў самай дробнай недакладнасці ў дэкарацыях, касцюмах, партыках, бутафорыі.

Афонін, пастаноўшчык «Эраса і Псіхеі», быў надзвычай дагошны, раскопваў усё да кропачкі, выцягваў з п'есы і з нас самае прыхаванае, не дапускаў нават маленькай фальшывінкі.

Гарачая работа ішла. Яшчэ ў Маскве гуртам з настаўнікамі вырашылі, што ў нас павінен быць свой знан, як у МХАТа — чайна. Абмяркоўвалі доўга. Быў нават конкурс сярод некалькіх мастакоў. Агульная думка была адносна формы — шчыт Рыцара-волата з «Цара

Максіміліяна». Стала вядома, што тэатр наш будзе называцца Другі Беларускі дзяржаўны тэатр. Вось і трэба: на шчасце — васілён, сімвал мастацтва, сімвал нашай дзяржавы — серп і молат і назва — БДТ-2. Наколькі помніцца, быў прыняты па конкурсе эскіз мастака Лебедзевай. На адваротным баку значылася прозвішча, яму выдаваўся значок, і год. Быў выпрацаваны і зацверджаны статут значка. Запомнілася толькі неналькі пунцітаў з яго: 1. Значком узнагароджваюцца ўсе, хто скончыў студыю. 2. У далейшым узнагароджваюцца тыя, хто папрацуе ў тэатры 15 год. 3. Хто мае значок, колькі б год ні прайшло пасля гэтага, дзе б ні працаваў, мае права свабоднага уваходу на спектаклі і рэпетыцыі тэатра без асобнага дазволу.

Значок быў на афішах, праграмах, бланках, канвертах і іншых паперах тэатра. На заслоны тэатра (праўда, не суконную, а фланелевую), шэрага колеру (як у МХАТа), была зроблена аплікацыя нашага значка.

Білецэрам пашылі форму (па эскізах) з вышываным значком. (У далейшым нас «разграмілі» за значок, маўляў, «нацдэмаўскі», і ён «знік».)

Нарэшце, работа над спектаклямі закончана. Афармленне, касцюмы, рэжысёрскія гатовыя. Сцэна перароблена.

Надышоў важны момант — вызначэнне кожнага студыйца, якім яго выпускаць у жыццё. Пасяджэнне — дырэкцыя, настаўнікі, прадстаўнікі ад студыйцаў — цягнулася вельмі доўга і бурна. Многія «стаялі пад дзвярыма, падслуховалі і перакісвалі астатнім, хто «не адважыўся» падслухваць. Хваліліся ўсе, усе хацелі ведаць, што пра яго гавораць, успаміналася ж усё: гады работы, адносінны, паводзіны.

Нарэшце загад:
1-я катэгорыя — 90 руб.
2-я — — — 80 руб.
3-я — — — 80 руб.

І ўсе падзелены на гэтыя катэгорыі... Да гэтага хоць і ведалі, што не ўсе роўныя, але прывыклі, што былі роўныя, атрымлівалі роўную стыпендыю і ўсе прывілеі студэнтаў — бясплатныя білеты на канікулах, едзь куды хочаш, трошачкі дапаўняўшы, а тут — падзел... Расчараванні... Узнялася бора, у першую чаргу на настаўнікаў, хто за сябе, хто за жонку, хто за мілага чалавека... Усё кіпела. Падзяліліся на дзве групы... І трэба ж было зрабіць нашу «тарыфікацыю» напярэдадні развітальнага пікніка, які быў задуманы загадзя!

Сурэн Лыч Хачатураў камандаваў шашлыкком. Падрыхтавалі мяса, узялі з сабой мангал, мяшок вугалю, гуркоў, сякога-такога харчу, хлеба, трошкі віна. На лодках паехалі ўверх па Віцёбе, выбралі месца далёка, нават волакам крыху ішлі. Расклалі вогнішча, пасіялілі на траве абрус... Хачатураўскі шашлык быў надзвычайны. Цэлы дзень правялі на раце — купаліся, спявалі, рабілі некаторыя практыкаванні, а больш за ўсё гаварылі аб будучым. Ведалі, што не скоро ўбачым нашых настаўнікаў... Запомнілася: «У гэтую свяшчэнную для мяне мінуту развітання з вамі хачу напаміньце — трымайцеся моцна, беражыце ўсё, што атрымалі, асцярожна прымайце новых людзей, асцярожна звальняйце...», — казаў Валянцін Сяргеевіч Смышляеў. Вочы яго былі тужлівыя. Нам хацелася плакаць... І мы плакалі...

Назаўтра перад вакзалам увечары зайшлі да іх, сваіх настаўнікаў, пасядзелі перад дарогай... Потым вакзал... Поезд — пайшоў... Скончылася наша вучоба. Катэгорыі былі «паламанены». Зрабілі так: колькасць грошай падзялілі на колькасць маладых актэраў, выйшла па 82 рублі, усім пароўну. Далі нам адпачынак ледзь не 2 месяцы. Апошні раз скарысталі льготныя білеты. І сабраліся ў канцы верасня ўжо як актэры БДТ-2.

Перад намі быў вялікі шлях. Неспакойны, з уздымамі і надзеямі... Складаны шлях.

...Надышоў год 1944-ты... Год асабліва шчаслівы для Беларусі, для беларусаў (значыць, і для мяне) — год нараджэння і ажыццяўлення грандыёзнага плана «Баграціён», паводле якога 3 ліпеня былі вызвалены ад фашысцкіх акупантаў Мінск, а да 28 ліпеня і ўся Беларусь аж да польскіх граніц, уключаючы Брэст і Гродна, а гэта значыць: трэба было чакаць хуткіх звестак ад родных з Дзятлаўшчыны — невядома, праўда, ці добрых...

та накінутая на левае плячо, быццам фасоністы гусарскі менцік, даматканая шэрая світка; верны кіёк-спадарожнік з прывязанай да яго канца бядняччай торбачкай.

Такім прадстаў перад масквічамі ваеннага 1944-га вяцёлы Несцерка — дасціпны і хітры, знаходлівы і вяцёлы, спагядлівы да простых людзей і непрымірымы да фанабэрыстай шляхты, веселяун і аптыміст, ванд-

«ЛІШНІХ БІЛЕЦКАЎ» НЕ БЫЛО...

Да другой палавіны ліпеня 1944 года Масква ўсё яшчэ працягвала заставацца па-ваеннаму строгай і суровай. Аднак усё часцей і часцей пачалі ўзнікаць прыкметы вяртання да справы і клопатаў мірнага жыцця: адкрыліся інстытуты новых профіляў, набліжыўся да заканчэння капітальны рамонт казакоскага шэдэўра — будынка МДУ імя М. В. Ламаносава, засноўваецца Акадэмія медыцынскіх навук СССР, у падмаскоўным Меліхаве ствараецца музей А. П. Чэхава, аднавілі сваю дзейнасць усе сталічныя тэатры, канцэртныя пляцоўкі, Дзяржжырк. А рэпертуар маскоўскіх кінатэатраў, якія не зачынялі ні на адзін ваенны дзень сваіх дзвярэй, рабіўся ўсё багацейшы і больш разнастайны. У тыя гады, нягледзячы на ўсе фінансавыя-гаспадарчыя цяжкасці, лепшыя мастацкія традыцыі сталічнай кінатэатраў прадаўжалі захоўвацца. Фасады кінатэатраў афармляліся (у адрозненне ад цяперашняга шчаслівага часу) кіркамі з гэстам. І ў перадыжы фільма, намалювання на рэкламных мастаках, былі сапраўды падобныя самі на сябе. І вось цёплым летнімі днямі на вялікіх, сярэдніх і маленькіх рэкламных шытах з'явіліся маляўнічыя выявы беларускага мужычка старадаўніх часоў: кемны зырккі пагляд, самавітыя вусы, з форсам апранутая валеная шапка-магерка, белая кашуля, шчодра ўпрыгожаная пунсовым арнаментам; зухава-

роўнік з душой і сэрцам праўдалюбца. Да яго стваральнікаў — драматурга В. Вольскага, артыста А. Ільінскага, рэжысёра Н. Лойтэра далучыліся ў дадзеным выпадку яшчэ два рэжысёры — У. Корш-Саблін і М. Садковіч — гэта ўжо ад кіно, бо гаворка ідзе пра музычны фільм «Беларускі кінанаканцэрт» (другая пракатная назва — «Жыві, родная Беларусі!»).

У даваенныя і ваенныя гады кінанаканцэрты карысталіся вялікім поспехам, некаторыя з іх («Ленінградскі кінанаканцэрт», «Канцэрт—фронт») ішлі на аншлагах. Такі ж шчаслівы лёс чакаў і «Беларускі кінанаканцэрт». Гэта яркая стужка беларускіх кінематаграфістаў, зробленая ў гасцінных павільёнах «Масфільма», заслугоўвае асобнай падрабязнай гаворкі, бо шэраг не знаходка не пераўздызены і да сённяшняга дня, — тут жа неабходна прыгадаць, што ў тканіну «Беларускага кінанаканцэрта» былі даціпна і арганічна ўплецены фрагменты віцебскага спектакля «Несцерка». Кінанаканцэрт з'явіўся з ганчаром Мацеем (А. Трус), яго жонкай Мальвінай (Я. Глебаўская), іх дачкай Наспай (З. Кананелька), яе каханым Юрасём (А. Шэлер) і, вядома ж, з самім Несцеркам (А. Ільінскі), які разам з Л. Рахленкам (ён ствараў вобраз Паэта) быў вядучым фільма, Цікава, што вобраз Несцеркі А. Ільінскі распрацаваў на рэдкасць старанна і арганічна: кінанаканцэрт, знаёмчыся

НЕКАЛЬКІ гадоў назад, прадстаўляючы першую кнігу апавяданняў Аляксея Дударова «Святая птушка» ўсесаюзнаму чытачу, Іван Шамякін пісаў: «Ёсць, вядома, у асобных апавяданнях мастацкіх пралікі, псіхалагічныя недакладнасці. Ёсць і пэўная «тэатральнасць». Можна, гэта ад та-

зываць драматургіяй усё пазбаўленае апісальнасці і акуратна падзеленае на дыялогі. Але ж далёка не ўсё, што мы бачым на сцэне, — ужо тэатр. Вельмі часта гэта ўсяго толькі прадстаўленне ў асобах, чамусьці выведзеных на падмошкі, творы мастацкай літаратуры. Я маю на ўвазе не толькі

ПРАЎДА ТЭАТРА

го, што ў нядаўнім мінулым Аляксей Дударав — актэраў. Але ёсць галоўнае — праўда жыцця, цікава расказаная маладым таленавітым пісьменнікам.

Так, Дударав наскрозь тэатральны — і ў гэтым яго перавага. Ён мысліць, ён бачыць, адчувае жыццё ў тэатральных вобразах. Хто б ні быў яго героі — вясковыя «чудзікі», салдаты апошніх дзён вайны, «прафесійны алкаш» або магікане непerspектыўнай вёскі, усе яны — тэатральныя, бо самабытныя, непаўторныя, індывідуальныя і ўбачаныя не эпікам, не аб'ектыўна, а лірычна, суб'ектыўна — і асветлены промнямі нябачных тэатральных пражэктараў, устаноўленых рукамі Дударова.

Інсцэніроўкі, хоць у іх найбольш ярка праяўляецца тое, што можна назваць «літаратурным тэатрам», у адрозненне ад тэатра — самастойнага віду мастацтва. У літаратурным тэатры аўтар спектакля — драматург, у тэатры як такім аўтарам спектакля з'яўляецца рэжысёр. У літаратурным тэатры глядач успрымае, у лепшым выпадку, суперажывае, у тэатры — саўдзельнічае, ён — таксама адзін з кампанентаў спектакля.

Усё гэта я пішу зусім не з мэтай нейкага тэатразнаўчага тэарэтызавання. Я спрабую растлумачыць, чаму драматургія (і проза, вядома) А. Дударова тэатральная ў лепшым сэнсе слова. Калі гэтая тэатральнасць аўтарскага мыслення ўспры-

У чым мэта творчых пошукаў маладых кампазітараў, як трэба іх выхоўваць — пытанні, якія горака абмяркоўваюцца сёння ў прафесійным асяроддзі. Асаблівы клопат — прафесійнае станаўленне студэнтаў аддзялення кампазіцыі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

Прыгадваецца канцэрт з твораў студэнтаў, які адбыўся ў рамках нядаўняга пленума праўлення Саюза кампазітараў БССР. Большасць сімфанічных твораў той праграмы — чатыры з пяці — належала вучням прафесара Яўгена Глебава. Слухачы міжволі чакалі пачуць уплыў яго творчай асобы ў

Больш чым паўгода мінула з дня выхаду пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў ССРС «Аб мерах па далейшым палепшэнні канцэртнай дзейнасці ў краіне і ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы канцэртных арганізацый». Ход выканання пастановы быў разгледжаны не так даўно на нарадзе ў ЦК КПСС.

Перабудова канцэртнай справы — працэс шматмерны, складаны, звязаны з вырашэннем не толькі непасрэдна філарманічных праблем. Ён, як вядома, неад'емны ад праблем ідэна-эстэтычнага выхавання: слухача, выканаўцы, кампазітара. Пытаннем, якія датычаць удасканалення канцэртнай справы, падрыхтоўкі будучых музыкантаў, эстэтычнага выхавання аўдыторыі, рэформы вышэйшай і сярэдняй музычнай школы ў нашай рэспубліцы, «ЛІМ» прысвяціў ужо нямала публікацый.

Сённяшняе выступленне музыказнаўцы Л. Рашчынскай — у рэчышчы той гаворкі, што вялася ў артыкуле прарэктара Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі В. Яканюка «Шляхі перабудовы» («ЛІМ» 8 жніўня 1986 г.), а таксама на пленуме праўлення Саюза кампазітараў БССР, прысвечаным творчасці маладых (нататкі з пленума змешчаны ў нумары за 24 нумары).

са заўважыў, што за пяць гадоў такой работы студэнт праходзіць пяціразовы курс навучання, і ў гэтым вялікая доля праўды.

Усё, што паказваецца на ўроку (а звычайна пачынаюць са сваіх работ першакурснікі і заканчваюць асістэнты-стажоры), абмяркоўваецца калектыўна. Студэнты не толькі вучацца «чыстаму рамяству», але і на практыцы выпрацоўваюць і адстойваюць свой пункт погляду, сваё стаўленне да працэсу творчасці. Выхаванне самастойнасці мыслення, выпрацоўка ўласнай думкі, свядомага стаўлення да кампазітарскай работы садзейнічаюць фарміраванню ў маладых кампазітараў дакладных эстэтычных і творчых пазіцый. Аснова іх (яна ж — галоўная мэта маральнага выхавання ў класе) — грамадзянская пазіцыя мастака, усведамленне яго высокага абавязку.

І, вядома, не выпадкова, выйшаўшы на самастойны шлях, вучні Я. Глебава звяртаюцца ў сваёй музыцы да тэм высокага грамадскага значэння. Успомнім творчасць Л. Захлеўнага, У. Кандрусевіча, У. Дамарацкага і В. Кузняцова; творчасць рана пайшоўшага з жыцця В. Помазава стада значнай вяхой у раскрыцці нацыянальнай тэмы ў беларускай музыцы.

Мера адказнасці мастака перад часам, грамадствам — перш за ўсё мера патрабавальнасці да сябе, да сваёй творчасці. Кампазітар Я. Глебаў выхоўвае сваіх вучняў уласным прыкладам, сваім стаўленнем да прафесіі і да педагагічнай працы. Навучыць навываж рамяства — не такая ўжо складаная задача для майстра, да якога прыйшоў здольны вучань: можна навучыць яго добра кампанаваць, гожа інструментаваць... Але выхаваць думку і дух вучня, сфарміраваць мастака, абудзіць яго да творчасці можа толькі асоба, творчы і духоўны прыклад Настаўніка.

Я. Глебаў вядзе сваіх выхаванцаў па шляху спасціжэння майстэрства як настаўнік, ідзе па ім разам з імі як старэйшы таварыш па прафесіі. Іх сандружнасць мае ў нашай музычнай культуры сваё імя: «школа Глебава».

Л. РАШЧЫНСКАЯ,
музыказнавец

«СПАЧАТКУ—ГЛЕБА І КАРАНІ...»

музыцы студэнтаў. Ды гэтага не здарылася: прагучалі чатыры самастойныя сачыненні, кожнае вылучалася добрым прафесійным узроўнем. Кожны з маладых аўтараў пастараўся максімальна праявіць сябе ў рамках пастаўленай задачы.

Зразумела, студэнты мелі права кажаць зацікаўленай гаворкі пра сваю творчасць. Але, на жаль, з пленумаўскіх дыскусій яны маглі зразумець, што ў іх музыцы «благое», але наўрад ці змаглі зразумець, чаго ж ад іх чакалі. Няўжо іх работа па авалоданні прафесіяй — усяго толькі паўтор прыёмаў «даўно застыглага акадэмізму», «праходжанне даўно пройдзенага», а станаўчае ва ўсім іх цяперашнім багажы толькі «ўменне інструменттаваць»? Як узгадніць гэта з думкай, якую даводзіць сваім студэнтам Я. Глебаў: «Без трываллага засваення класічнай спадчыны сучасным кампазітарам стаць немагчыма»? Або з думкай аўтарытэтнага прадстаўніка савецкай кампазітарскай педагогікі, вучня Д. Шастаковіча, Кара Караева: «Студэнт можа зрабіць тое, што хоча, калі ён ужо авалодаў асновамі класічнай музыкі»? Думаецца, падыход да ацэнкі студэнцкага сачынення павінен быць крыху іншы, чым да ацэнкі работы сталага кампазітара. І тут асабліва важныя дакладнасць крытэрыяў і добразычлівасць, педагагічнасць выказванняў і аб'ектыўнасць.

Прарэктар БДК В. Яканюк, выступаючы на пленуме, адзначыў перадавыя метады навучання і творчы характар выхавання маладых кампазітарскіх кадраў у класе прафесара Я. Глебава. Сапраўды, аснова яго педагагічнай работы — творчае развіццё лепшых традыцый айчынай кампазітарскай школы. «У нашай прафесіі дробязей няма», — за гэтым пастулатам галоўная рыса яго метадыкі: комплекснасць. Тут і разуменне задач, якія стаяць перад сучасным мастаком, і яго грамадзянская пазіцыя, і адказны адносіны

да прафесіі. Адною з важнейшых мэт педагога Я. Глебаў лічыць выяўленне індывідуальнасці і раскрыццё найбольш моцных бакоў таленту вучня. Менавіта гэты шлях дазваляе выканаць у выхаванні кампазітара галоўную задачу, на якую звяртаў увагу яшчэ М. Рымскі-Корсакаў, — лабудаванне увесць працэс навучання так, каб ён прымушаў маладога кампазітара знаходзіць сваё месца, шукаць сваю мову, прыходзіць да таго, што прынята называць «творчым абліччам кампазітара».

Фундаментам прафесійнага навучання Я. Глебаў лічыць класічную спадчыну, без творчага засваення якой выхаванне сучаснага кампазітара немагчыма. Як дрэва не расце без глебы і каранёў, так і сучасная музыка безжыццёвая без апоры на класіку. «Класіка» — гэта ваны карані; спачатку карані, потым ствол — ваша праца, рост і толькі потым плады — ваша асабістае слова ў музыцы. Нельга ласаванца пірожнымі, не спазнаўшы смак хлеба. Абапіраючыся на класіку і не забывайце, што за акном — ХХ стагоддзе», — так фармулюе педагог праблему пераёмнасці, традыцый і наватарства.

Магчыма, не ўсе ведаюць, што Я. Глебаў развівае і ўдасканальвае з году ў год найбольш цяжкую для сябе і максімальна карысную для сваіх вучняў метадыку правядзення заняткаў. Гэта агульны ўрок, дзе студэнты ўсіх курсаў і аспіранты займаюцца разам, дзе ўсе роўныя, усе маюць права выказаць сваю думку пра работу таварыша. «Я думаю і гавару з вамі як старэйшы калега», — гаворыць Яўген Аляксандравіч вучням, і гэта фарміруе ў класе асабліваю атмасферу даверу, шчырасці і сапраўднага творчага ўзаемазвязі. Сама форма агульных заняткаў вымагае ад педагога велізарнага ўнутранага напружання, бо яго метадычны прынтцып — індывідуальны падыход да кожнага пры групавой форме навучання. Адзін з вучняў кла-

З ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Мікола ШЭЛЯГОВІЧ

ШЛЯХІ ДА СЯБЕ

Вечнасць заўсёдна,
бы акіяна.

Нашыя жыцці —
кругі на паверхні яе:

гэтыя родзяцца,
тыя ўміраюць —

вада ж застаецца заўсёды
вадой.

Дарога сутнасці

Што ні філосаф, то па-іншаму
нас навучае жыць на свеце.

Ад тых навук ледзь не
шалееш:
любая — быццам — мае
рацыю.

Але ж па-тысячы дарог
не пайдзеш,

а — па адной!
Як выбраць між іх лепшую?

І ўтомлены тым выбіраннем,
становішся філосафам —
сваю пракладаеш дарогу,
дарогу сутнасці сваёй.

Чалавек — гэта поле
(прыйдзе час і засеецца);
чалавек і араты:
апрацоўвае глебу.

А калі пладаносіць
стане здатным яно,
то павяціцца сейбіт
і засее яго.

Чалавек — прарастанне:
ён не камень, а — дрэва.
Саматворчасці майстрам
ён народжаны стаць.

Не стала чалавека,
а дзень, як і раней,
пайшоў сабе далей,
каб даць яшчэ мо тысячам
людзей да ночы ўмерці.

Чым болей памірала —
тым дзень згасаў імклівей.

З суседавае хаты,
як толькі ноч настала,
пачуўся плач слабенькі —
дзіця прыйшло на свет там.

І вочкі ў неба прагна
праз шыбу паглядзелі!
І ў міг на ім адбіліся
маленькай зоркі бляскам.

І во — ўсё болей, болей...

Апоўначы ўсё неба
убралася ў жарынкі.

За імі месяц выплыў —
шлях новы, гэта значыць,
жыццю ісці адкрыўся:
людзей гурт новы, дужы
на новае зляжыўся.

Пад ранак ад тых плачаў,
пачатых ноччу чорнай,
такі ўжо чуўся галас —
збудзіў ён нават сонца
і выкаціў на неба.

Не веру астраномам,
стаіць зямля на месцы!
Плач першы сонца будзіць,
уздых астатні гасіць.

Выстаўка пейзажаў

Славуты майстра
абвясціў пра выстаўку
пейзажаў.

Да яго ў сяло наехала
многа крытыкаў,
мастацтвазнаўцаў,
журналістаў,
мастакоў,
разяў...
Ім хацелася на Дзіва
паглядзець!

Мастак-мудрэц
да Залы выстаўкі
запрасіў прайсці праз дзверы,
над якімі лозунг быў:

«Свет мастацтва — праўды
найпраўдзівай,
там пейзажаў мноства і адзін».

Адчыніў мастак у Залу
дзверы —
вывелі яны ўсіх за сяло,
дзе расце на градках бульба,
морква,
дзе пабіты сцежкі між травы,
веце ветрам дзе спявае песні,
дзе фонам усяму — сінё неба
і аблогі, нібыта хрыбты.

... і глядзелі госці на пейзажы,
што з адзінага пейзажу ёсць,
на тварэнне боскае глядзелі
журналісты,
крытыкі,
мастацтвазнаўцы,
мастакі
і разявы...

Здзіўлена глядзелі ўсе на
Дзіва!

Чалавек — патрабаванне

Чалавек — праява
мнагамерная.

Сам таго не ведаючы, ён
праяўляецца й

патрабаваннем —
патрабуючы прыхованым
жаданнем,
словамі альбо зусім без слоў.

Любім тых, што патрабуюць
толькі тое, што мы ім гатовы
самі даць;
многа патрабуе хто — пужае.

Чалавек нам можа падабацца
і не падабацца адначасна —
ўсякія патрабаванні ў ім
сядзяць.

Падабаюцца, што абяцаюць,
патрабуючы, плаціць,
ці нічога браць ад нас
не хочуць.

Патрабуючы — май грошай
заплаціць:
пакупнік шануецца на рынку,
ну а злодзей не ў пашане
там —
бо без грошай хоча мець
пакупкі.

У зале Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі адбыўся канцэрт загадчыка кафедры спеваў дацэнта Леаніда Івашкова і маладой салісткі Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР Галіны Лукомскай. Прагучалі класічныя арый і рамансы, творы беларускіх кампазітараў А. Мдзівані і У. Дарохіна, дуэты з опер Д. Вердзі «Травіята» і Д. Смольскага «Свая легенда». У канцэрце ўдзельнічалі канцэртмайстры Л. Івашкова і Г. Наржанеўскай.

Фота Ул. КРУКА

ПАЛОН ІНЕРЦЫІ — ЯК З ІМ БЫЦЬ?

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3)

ных, унікальных умовах. Вы спытаеце, у чым жа тая унікальнасць? А ў тым, што яно, гэтае мастацтва, бадай ці не поўнаасцю схавана ад крытычнага погляду і крытычнага абмеркавання ў друку. Наша прэса, радыё і тэлебачанне амаль не практыкуюць крытычныя агляды, праблемныя матэрыялы, якія ўзнімалі б вострыя пытанні творчасці. Гэтае дзіўнае становішча мае, вядома, свае прычыны, спароджаныя асаблівымі ўмовамі, у якіх працуе Саюз мастакоў, калі параўнаць яго з іншымі творчымі арганізацыямі. У чым жа яны?

Ва ўмовах, калі групы так званых вядучых мастакоў (дакладней, тых, хто займае вядучае становішча) самі сабе задаюць пытанні, самі іх прымаюць, аплачваюць, экспануюць і прапагандуюць, крытыка становіцца нібы лішняй, ды і зацікаўленасць у рэальным гледачы паступова страчваецца.

А ён, глядач, прыходзіць на любы буйны вернісаж і чую там парадныя прамовы, перасыпаныя лічбамі аб колькасці твораў на «сважыя тэмы», агульныя запэўніванні ў імкненні да новых вышынь. Адсюль — асляпляльная атрыбутыка адкрыцця, адсюль — недаўменне гледачы ў час знаёмства з экспазіцыяй. Дзе ж яны, тыя дасягненні мастакоў, пра якія так захоплены гаварылі арганізатары выстаўкі, а праз пэўны час і індыферэнтныя рэзэнзенты?

Але давайце прыдзімнім калі, дзе рыхтуецца выстаўка. Бадай, не буду арыгінальны, калі скажу, што творы членаў выстаўкі, кіраўнікоў саюза, экспазіцыйнай камісіі часта займаюць лепшыя месцы ў экспазіцыі, іншыя ж — адціскаюцца ў менш прэстыжныя куткі залаў. Ну, а тое «параднае шматлоўе», пра якое з асуджэннем гаварылі ў Рэзалюцыі XXVII з'езда КПСС, распускаецца на такіх выстаўках пышным цветом.

Вядома, якасць экспазіцый, у першую чаргу, залежыць ад тых, хто робіць адбор твораў. Але ж ці заўсёды выставачныя камітэты працуюць па законах прычыновасці? На жаль, не! Адкуль яна, кругавая парука, адкуль суб'ектыўнасць адзнак, імкненне даць «кожнай сястрыцы па завушніцы»? Нельга ж сказаць, што ў членаў выстаўкі — а сярод іх, як правіла, паважаны і прызнаны мастакі — няма асаблівых эстаэтычных прыхытаў, прынцыпаў, густаў. Аказваецца, таму-сяму з членаў чарговага выстаўкіма быць добранькім зручней і спакойней: хто ведае, ці не стане гаспадар «шэрага» твора, які сёння адхілілі, заўтра членам іншага выстаўкіма? Беспрычыновасць выдаецца за шырыню погляду на мастацтва, за «добрабычлівасць», хоць, калі гаварыць шчыра, падобная пазіцыя прадкватана іншай мэтай — павялічыць колькасць «удзячных» галасоў на будучых выбарах у праўленне або бюро секцыі. Вось і ўтвараецца шчыліна-прапасть для патоку «яркашэрых» твораў на нашы выстаўкі...

Крытэрыі і ацэнкі... Вось тыя «геркулесавыя слупы», якія стаюць на шляху сучаснага мастака. Але... Крытэрыі часта бываюць заняжаны, ацэнка ж — завышаная. І вось ужо наш мастак лёгка праскокнае ў вялікую браму мастацтва, дзе часам усталяваны іншыя правільныя гульты, не судзімыя з законамі крытыкі. Так нараджаецца магічнае слова «імя». Колькасць створаных работ, грамадскае становішча, аўтарытэт ча-

сам аўтаматычна пераходзяць у якасць. Мастацкі кантроль, гэты пільны вартаўнік творчага сумлення, надзейна прыспаны і лёгка патурае нахабным прэтэнзіям на «дзяржаўную прэмію», «дыплом», «медаль», на «знятленнасць» рамесніцкіх работ. Карціна знаёмая, на жаль, надта знаёмая, каб пра яе зноў доўга гаварыць. Яе трэба мяняць. А каб мяняць, неабходна вярнуць статус і правы такому паняццю, як мастацкі густ. І тады не трэба і ам будзе заплюшчваць вочы на нізкі мастацкі ўзровень твора, які мы падтрымліваем часам за тэму. А пакуль што такія работы пэўнага «майстра з імем» знікаюць у запыленых сховішчах фондаў, каб аднойчы паявіцца на персанальнай выстаўцы аўтара перад сарамлівымі позірамі яе арганізатараў.

Шэры твор — гэта не толькі сістэма мыслення, але і сістэма ўспрымання. Чым больш шэраці на нашых выстаўках, тым мацней яна ўкараняецца ў свядомасці і густах гледачоў. А гэта ўжо маральная праблема. Ці не таму сучаснаму гледачу так цяжка разабрацца, «што такое добра, а што — кепска» ў нашым мастацтве? Ці не таму ён, расчараваны, ідзе з напуўстых залаў Палаца мастацтваў у мастацкі музей на «зразумелых» Шышкіна і Хручкага?

Пэўнага «ўсярэдненасць» нашых выставак, з'яўленне «праходных пешак» у экспазіцыях, на маю думку, бывае, выклікана недаацэнкай каардынацыйнай работы паміж Саюзам мастакоў і Міністэрствам культуры рэспублікі. Вядома, што на ўзгадненне ідэйна-тэматычнай канцэпцыі будучай выстаўкі, пэўнага складу выставачнага камітэта траціцца доўгія месяцы. Хіба гэта на карысць агульнай справе, калі дагаворы заключаліся толькі за тры-чатыры месяцы да вернісажу? Вось і да гэтай выстаўкі «Малодосць рэспублікі» на сённяшні дзень яны яшчэ наогул не заключаны. Адкуль жа возьмецца якасць, калі за гэты кароткі час трэба «нарадыць» шматфігурную карціну або вылепіць скульптурную кампазіцыю ды яшчэ і адліць яе ў бронзе?

Ці не таму многія творы, прысвечаныя сённяшніму дню, безнадзейна далёкія ад яго? Аднак і такія работы радасна занатоўваюцца ў рэстры з паветкамі «тэма рабочага класа», «тэма калгаснага сялянства», «тэма працоўнай інтэлігенцыі». Інакш кажучы, кантакты мастацтва з рэальнасцю не да канца шчырыя: карціны пішуцца самі па сабе, а жыццё ідзе само па сабе. Вось чаму на такіх святочна-буйных выстаўках, як, напрыклад, «СССР — наша Радзіма», «Міншчына ардэнаносная», «Мы будзем камуністамі», «Мастэры культуры — за мір», назіраецца востры дэфіцыт сур'ёзных мастацкіх ідэй у іх пластычным увасабленні. Шкада, бо часта высокая, сапраўды цікавая ідэя, якая мае значае сэнс нашага жыцця, застаецца на ўзроўні схем, знака, сухой канстатацыі факта або з'явы. Чаму? Ды таму, што некаторыя мастакі бяруць тэму, для вырашэння якой яны не падрыхтаваны яшчэ па сваіх прафесійных якасцях. Я не пра тое, як кладзе мазок жыватсец або вядзе лінію графік. Гаворка — пра псіхалагічную непадрыхтаванасць да вырашэння псіхалагічна складанай, сацыяльна глыбокай тэмы.

Вось чаму сёння непакоіць і ход падрыхтоўкі да выстаўкі, прысвечанай 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Калі меркаваць

па тых дагаворах, якія былі нададзены заключаны на лініі Міністэрства культуры рэспублікі і Дзяржаўнага выставачнага цэнтру, дык праз год мы зноў будзем сведкамі чарговай вялікай па сваіх колькасцях паказчыках экспазіцыі. Ну, а якасць? Ці не падменіць яе зноў прынцып інерцыі — «кожнай сястрыцы па завушніцы»?

Так, назапашваю за гады інерцыю ў выставачнай дзейнасці час пераадоўваць. А пачынаць варта з адмыслова зацягнутых шаблонных форм экспанавання твораў, аднастайных, як радкі чыгуначнага раскладу. Будзе толькі карысць, калі арганізатары вялікіх выставак урэшце адмовяцца ад свайго неўтаймаванага жадання максімальна напоўніць Палац мастацтваў і яго «філіялы» — тут часам экспануецца па 500—600 і болей твораў. А чаму б нам не стаць сведкамі выстаўкі адной (ёсць жа бліскучыя прыклады) або некалькіх карцін, скульптур, графічных серыяў? Чаму не наладжваць праблемныя, дыдактычныя, гісторыка-культурныя, а мо і спрэчныя экспазіцыі? І выстаўкі па інтэрэсах, выстаўкі аднадуццаў? Чаму б ім не гаварыць уласным голасам — палемічным, святочным або іранічным? Бо ў кожнага ж творцы сваё стаўленне да жыцця, свае «пазыўны» ў свет. А чаму б нам не падумаць пра такія выстаўкі, як «Чалавек і прырода», «Чалавек у зменлівым свеце», «Чалавек і горад»? Вядома, усё гэта лёгка вульгарызаваць. Урэшце, давесці да абсурду можна любую ідэю. Сёння нярэдка іранізуюць наконт тэматычнага падыходу — ваенная, вытворчая, партыйная выстаўка... Сапраўды, такі падзел часта прыводзіць да схематызму, да страчвання мастацкай вышыні, што, дарэчы, засведчылі, напрыклад, выстаўкі «Фізікультура і спорт у выўлечным мастацтве» і «Заўсёды на варце». Але, з другога боку, што значыць тэматычны падыход у высокім сэнсе слова? Гэта ж лёс, жыццё людзей — іншага ж няма! І калі прасачыць на выстаўках грані чалавечага жыцця, можна адчуць тыя пытанні, якія хваляюць людзей сёння. І паспрабаваць даць на іх пераканаўчыя, неадназначныя адказы з той тактоўнай душэўнасцю, інтымнасцю, якіх чалавек чакае ад мастацтва.

Увогуле, калі складзіць пэўную «даведку» ў звыклых формах справаздачы па валу, дык у нас усё ў поўным парадку. Сапраўды, за мінулае пяцігоддзе было арганізавана 30 рэспубліканскіх, калі 80 персанальных і больш за 100 абласных выставак. А колькі перасоўных, маладзёжных! Ніводная, здаецца, хоць крыху значная дата не абдызена выставачнай увагай. Вось якія даныя. І гэта ўсё праўда. Але штосьці ў гэтай праўдзе не так, штосьці нас не задавальняе. Складваецца часам уражанне, што саюз быццам бачыць канчатковую мэтай толькі само адкрыццё выстаўкі. А што далей? Хто і як будзе глядзець нашы творы? Які след пакінуць яны ў выніку ў душах людзей? Прааналізаваць усё гэта ў нас, здаецца, ужо не хапае энергіі і часу.

А праблема паслявыставачнага выкарыстання работ? Колькі пра яе можна гаварыць? У запісках Дзяржаўнага выставачнага цэнтру і Мастацкага музея БССР іх гэтых твораў, — на мільёны рублёў. Але ж карціна, якую ніхто не бачыць, проста памірае. Многія творы ў сховішчах, у тым ліку карціны і ўся гіпсавая скульптура, амаль не экспануюцца на перасоўных выстаўках з-за сваіх буйных памераў або мяккага матэрыялу і вельмі рэдка з'яўляюцца ў рэтрэспекцыях. Навошта ж такія творы набываць?

Ну, а тое лепшае, што створана мастакамі? Як прапагандуецца яно? Прывяду адну толькі лічбу. Галоўная арганізацыя па вытворчасці мастацтва ў краіне — Мастацкі фонд СССР з аб'ёмам дзейнасці

амаль у 300 мільёнаў рублёў у год — выдаткоўвае на рэкламу мастацтва каля 15 тысяч рублёў! Няцяжка падлічыць, колькі сродкаў ідзе на рэкламу мастацкай прадукцыі ў рэспубліцы.

Ёсць і яшчэ адзін момант, які прама або ўскосна ўплывае на прапаганду нашай творчасці. Ніводнаму мастаку, напрыклад, не ўсё роўна, ці ведаюць яго гледачы, ці наведваюць выстаўкі з яго ўдзелам. Гэта, зразумела, уздзейнічае на творчую актыўнасць, на настрой творцы. Дорага для яго і тое, што дапамагае арыентаваць гледача, — своечасовае з'яўленне да выстаўкі каталога, буклета, артыкула ў газеце. Як гэта выглядае на справе? А вось як. Каталог персанальных выставак у нас прыктычна не выдаюцца, а выданне так званых творчых партрэтаў, якія павінны стаць іх «заманікамі», расцягваецца на гады. Дарэчы, гэтак жа выдаюцца і каталогі рэспубліканскіх выставак: напрыклад, выстаўка «Міншчына ардэнаносная» адкрылася 13 снежня 1983 года, а каталог падпісаны да друку... 20 лютага 1986 года; выстаўка «Подзвігі народа жыць у вяках», прысвечаная 40-годдзю вызвалення Беларусі, прапавала з 28 чэрвеня па 9 верасня 1984 года, а каталог мы ўбачылі толькі... вясной сёлета нягата года. Такая ж справа з выхадам у свет і ўсіх іншых каталогаў. Што тычыцца наведвальнікаў выставачнага залаў, дык яны, як правіла, не набываюць запозненых рэкламных матэрыялаў... І заўважым: такое становішча існуе толькі ў нашай рэспубліцы. У Маскве, Ленінградзе, Прыбалтыцы і Закаўказзі, у іншых рэгіёнах каталогі выходзяць у свет менавіта да вернісажаў.

Я расказаў пра дзень сённяшняга нашага арганізацыйна-творчага жыцця. А што будзе заўтра? Вядома ж, гэтае пытанне — самае турботлівае. Што будзе заўтра ў нашай мастакоўскай гаспадарцы? Так, мы гаворым пра заўтрашні дзень сёння. Але дзе? У кулуарах. У майстэрнях за кубачкай кавы. Па тэлефоне. А калі гучна? Галосна? Разам? Куды там! Падай голас — і тут жа накінуцца на цябе «зняважаныя», «пакрыўджаныя», у лепшым выпадку — «добрабычлівыя», якія мякка паківаюць табе пальцам і скажуць: не той аб'ект абраў для крытыкі, дарагі таварыш. А сёй-той намякне на вушка, маўляў, успомні «унтэр-афіцэрскую ўдаву»... А мне хочацца сказаць пэўным «балельшчыкам»: ды не за саюз вы хварэце, не за «свой дом», не! Вас непакоіць той факт, што трэба многае мяняць у нашым творчым жыцці. І хто ведае, што яны нясуць, гэтыя перамены... Мо іншы стыль работы, дзе паменшае хаос, блытаніны, і кожны мастак будзе займацца сваёй непасрэднай справай? І адразу стане ясна, хто ёсць хто?

І яшчэ я думаю пра тое, якая страшная, цяжкая сіла — інерцыя. З-за гэтай інерцыі мы многія кепскія творы прызналі добрымі — і самі ўпэўніліся ў гэтым, гаворачы хвалебныя словы з трыбуны і ў друку. Па інерцыі мастакі хварэюць рэагуючы на ўсялякую крытыку, бачаць у гэтым не жаданне разабрацца і паставіць дакладны дыягназ, а спробу замаха на аўтарытэт... Па інерцыі мы шукаем часам тлумачэнні і апраўданні, замест таго, каб шукаць прычыны. Па інерцыі і нашы спажывецкія настроі — а што нам «спускаць зверху», якія «ўстаноўкі»?

Сёння партыя нам гаворыць: разбярыцеся ў сваёй гаспадарцы самі, прывядзіце яе да ладу. І мы разбуліліся. А хто арбітр? А хто дасць устаноўкі? Хто скажа апошняе і рашучае слова — як трэба? Ды ніхто! Мы — разам, самі. Калі мы сапраўды турбуемся за саюз. Калі сапраўды Саюз мастакоў — наш дом, дзе мы жывём і працуем.

40 ГОД ПАД СЦЯГАМ МІРУ

Яшчэ не было выпадку, каб аднымі разважаннямі на маральна-этычныя тэмы і заклямі да сумлення хто-небудзь змог прадухіліць ваіну ці стрымаць фашыстаў на подступах да ўлады. Сапраўды, «зборны крытыкі не заменіць крытыку зброй». Мабыць, гэтыя словы афарызмы датычыць і сацыяльнага зместу мастацтва.

Але чамусьці першае, што робяць цемрашаль, дарваўшыся да трону, — гэта паліць кнігі (часам разам з аўтарам), выламаваюць рукі мастакам і музыкантам. Наўрад ці забойцы Федэрыка Гарсія Лоркі чыталі ягонь «Раманс аб іспанскай жандармерыі» (няма ўпэўненасці, што яны былі пісьменнік). Але аднаго, што добра адчуваў іх дзікуны сваім зварным інстынстам, — гэта тое, што культура і яе носьбіты ўяўляюць для іх смяротную пагрозу. Бо калі чалавек пачынае думаць, а менавіта гэтаму вучыць сапраўднае мастацтва, дык з часам ён пачне і дзейнічаць, змагацца.

Слаўная старонка ў гісторыі сусветнай культуры — «Мастацтва Супраціўлення». Мастакі, што належалі да розных шлоў, мелі розныя палітычныя погляды, былі адзіныя ў сваім непрыманні фашызму. І сёння, калі ў свеце зноў неспакойна, мастацтва, навука, культура могуць і павінны ўнесці свой уклад у лабудову лепшай будучыні чалавецтва. «Думкі пра ваіну ўзнікаюць у розуме людзей, таму ў свядомасці людзей варта ўкараняць ідэі абароны міру...» Гэта словы з прэамбулы Статута ЮНЕСКО — спецыялізаванай установы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па пытаннях культуры, навуцы, адукацыі.

У ЮНЕСКО уваходзіць больш за 540 міжнародных няўрадавых арганізацый з кансультаўным статусам. На плошчы перад штаб-кватэрай ЮНЕСКО ў Парыжы на высокіх флагштоках лунаюць сцягі 158 краін-удзельніц. Сярод іх — чырваназялыя сцягі нашай рэспублікі.

Беларусь уваходзіць у ЮНЕСКО з 1954 года. Шэраг навуковых і культурных устаноў рэспублікі прымае ўдзел у распрацоўцы і рэалізацыі праграмы ЮНЕСКО. Спецыялісты з Беларусі працавалі экспертамі ў краінах, што сталі на шлях развіцця, на стыпендыю ЮНЕСКО праходзілі стажыроўкі ў Аўстрыі, Англіі, ЗША, Італіі, іншых краінах. Пры ўдзеле Беларускай ССР распрацаваны і прыняты шэраг важных дакументаў. Сярод іх — «Канвенцыя аб абароне культурных каштоўнасцяў у выпадку ўзброенага канфлікту» (1954 г.), рэкамендацыя і канвенцыя «Аб мерах, накіраваных на забарону і папярэджанне незаконнага вывазу, увозу і перадачы права ўласнасці на культурныя каштоўнасці» (1964 г. і 1970 г.), «Канвенцыя аб абароне сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны» (1972 г.), «Рэкамендацыя аб удзеле і ўкладзе народных мас у культурнае жыццё» (1976 г.), «Рэкамендацыя аб міжнародным абмене культурнымі каштоўнасцямі» (1976 г.) і іншыя. Сёлета, 4 лістапада, ЮНЕСКО споўнілася 40 год. З нагоды юбілею наш карэспандэнт звярнуўся да прадстаўнікоў грамадскага распуліччя з просьбай асветліць некаторыя аспекты міжнародных культурных кантактаў Беларусі.

Ю. У. СЕМЯНЯКА, народны артыст БССР, кампазітар, член Камісіі БССР па справах ЮНЕСКО.

— Удзел у праграмах ЮНЕСКО адкрывае перад намі шырокае магчымасці для знаёмства з культурай іншых краін і народаў. Адначасова гэта магчымасць суаднесці свае дасягненні з міжнародным узроўнем. Адна справа, калі арыентавацца на ўласны густ і партрэт (Заканчэнне на стар. 14—15)

— Мова... Матчына мова...
Блізкія і родныя словы злучаюць нас з продкамі, з памяццю стагоддзяў. Якое месца, роля беларускай мовы сярод іншых моў СССР, у сённяшнім славянскім свеце, на міжнароднай арэне!

— Беларуская мова належыць да вялікай разгалінаванай сям'і славянскіх моў. Па асаблівасцях структуры славянскія мовы падзяляюцца на тры групы. Беларуская мова разам з рускай і ўкраінскай складаюць усходнеславянскую групу. Іх аб'ядноўвае шэраг агульных моўных рыс, якімі гэтыя мовы адрозніваюцца ад іншых славянскіх моў.

У Савецкім Саюзе, які з'яўляецца адной з самых многанациональных краін свету, функцыянуюць многія мовы іншых народаў. У прыватнасці, 36 іберыйска-каўказскіх, 25 цюркскіх, 24 індаеўрапейскія, 22 мангольскія і тунгуса-маньчжурскія, 20 фіна-ўгорскія і іншыя. Усе яны раўнапраўныя незалежна ад ступені распаўсюджанасці, развіваюцца без якой-небудзь дыскрымінацыі. Як роўная сярод іншых моў СССР функцыянуе і развіваецца беларуская мова.

На беларускай мове створана багатая мастацкая літаратура. Пра значэнне яе і аўтарытэт сведчыць той вялікі інтарэс, які праяўляюць да яе іншыя народы, пераклады на іншыя мовы. Напрыклад, выдадзены 102 кнігі Коласа на 15 мовах, 87 кніг Купалы на 18, 88 кніг Быкава — на 25, 77 кніг Шамякіна на 15, 67 кніг Брыля на 14, 63 кнігі Броўкі на 15, 55 кніг Танка на 10, 43 кнігі Мележа на 11, 33 кнігі Адамовіча на 10 мовах... Створаныя беларускім народам мастацкія каштоўнасці становяцца здабыткам усяго чалавецтва.

— На Захадзе нярэдка можна чуць сцвярджэнні аб русіфікацыі, якая быццам праводзіцца ў СССР у галіне культуры. У якасці прыкладу называюць:

«Заўважылася, што ў гэтай, хочацца сказаць, не запланаванай дыскусіі на тэму навучання беларускай мове, на тэму мова і асвета, што адбылася на старонках «Літаратуры і мастацтва», выступілі пераважна «практыкі», людзі, якія ў адпаведных галінах працуюць, а вось «тэарэтыкаў», так сказаць, г. зн. вучоных філолагаў, супрацоўнікаў навуковых інстытутаў, здаецца, не было чуваць. А чаму б ім, скажам, не выступіць у друку на такую тэму: «Сацыялізм і мова?» — піша наш чытач з гарадскога пасёлка Мір, вэтэран вайны і працы Вячаслаў Антонавіч ХІЛІМОНАУ. Адгукаючыся на гэтае пажаданне, змяшчаем ніжэй гутарку журналісткі Таццяны АНТОНАВАЙ з вядомым нашым мовазнаўцам, акадэмікам АН БССР, заслужаным дзялячам навуки БССР, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР М. В. БІРЫЛАМ.

РОЎНАЯ СЯРОД РОЎНЫХ

ваецца, у прыватнасці, і Беларусь — на той падставе, што, як паказалі сацыялагічныя даследаванні, каля 77 працэнтаў апытаных тут заявілі, што, акрамя роднай мовы, карыстаюцца рускай. Мікалай Васільевіч, што вы скажаце наконт гэтага?

— Мне думаецца, што тыя, хто кажа аб так званай русіфікацыі, якая быццам праводзіцца ў СССР у галіне культуры, і ў тым ліку аб русіфікацыі беларускай мовы, — людзі мала дасведчаныя ў гэтай галіне ці недастаткова знаёмыя з сапраўдным становішчам. Або знорок пускаюць у прапагандысцкі абарот гэта фальшывае сцвярджэнне. Пастараюся растлумачыць некаторыя моманты, калі ўжо зайшла пра гэта размова.

Па-першае, трэба адзначыць асаблівую ролю рускай мовы як сродка міжнацыянальных зносін, якая склалася паступова і гістарычна і адпавядае інтарэсам усіх савецкіх людзей. Руская мова дала чалавецтву і кожнаму народу нямала культурных і навуковых каштоўнасцей. Аднак жакая роля, зразумела, не дае рускай мове якіх-небудзь прывілей і пераваг, а тым больш не мае гэтай вы-

цясненне нацыянальных моў. Аб гэтым можа сведчыць хаця б такі факт, што больш за сорак народаў, у якіх не было сваёй пісьменнасці, набылі яе ў савецкі час і маюць сёння, як мы ведаем, развітую літаратурную мову.

Што датычыцца беларускай мовы, то яна належыць да тых моў народаў СССР, якія дзясянулі найвышэйшага росквіту якраз у гады Савецкай улады. Нашу мову трэба разглядаць толькі неадрыўна ад гісторыі Беларусі. Яна перажыла моманты ўзлётаў і поўнай занябанасці, калі нават размаўляць на ёй лічылася заганым. Прыгадаем хаця б пачатак XX стагоддзя, калі царскім указам было забаронена навучанне на беларускай мове, установаў жорстка абмежаванні ў выданні газет.

Беларусы не маглі гаварыць на роднай мове з тэатральных падмостваў, не маглі пісаць вершы... За 400 гадоў, якія мінулі з таго часу, калі выдатным сынам беларускага народа Францыскам Скарынам быў пакладзены пачатак нацыянальнаму кнігадрукаванню, у стэroy Беларусі абышліся на роднай мове трохі больш за сотню кніг...

Трэба быць невідучым, каб не ўбачыць таго, якія змены адбыліся ў жыцці беларусаў за савецкі час. Сярод першых дзяржаўных актаў, ажыццэўленых пасля ўсталявання Савецкай улады ў Беларусі, было рашэнне адкрыць школы на роднай мове, арганізаваць нацыянальную кнігавыдавецкую справу, выпуск газет, часопісаў. Сёння ў БССР працуюць 11 кніжных і

паходжэння нашых народаў, блізкасцю гістарычнага лёсу, быту, культуры, цеснымі эканамічнымі сувязямі, тэрытарыяльным суседствам і, безумоўна, шырокімі непасрэднымі кантактамі.

— Мікалай Васільевіч, які ўплыў існуючае ў рэспубліцы двухмоўе аказвае на беларускую культуру, нацыянальную мову?

— Яно расшырае магчымасці далучэння насельніцтва рэспублікі да культуры іншых народаў. І не толькі рускага, заўважу я. А ў канчатковым выніку толькі ўзбагачае нацыянальную беларускую культуру. Адносна мовы можна сказаць наступнае.

У галіне фанетыкі хутчэй можна гаварыць пра ўплыў беларускай мовы на рускую, чым наадварот. У беларускім маўленні беларусаў-білінгаў (двухмоўцаў) рысы рускай фанетыкі адсутнічаюць і, наадварот, у іх рускім маўленні адлюстроўваюцца такія рысы беларускай гуквай сістэмы, як цвёрдыя р і шыпячыя ж, ч, ш, працяглы гук г (у рускай мове — выбухны), дэканне і цеканне і некаторыя іншыя.

Не назіраецца якіх-небудзь значных зрухаў пад уплывам рускай мовы ў галіне марфалогіі (словазмянення) і сінтаксіса.

Затое лексічная сістэма беларускай мовы шырока папаўняецца за кошт лексікі рускай мовы ці запазычанай з іншых моў і ўспрынятай беларускай мовай праз рускую. У першую чаргу тут маецца на ўвазе тэрміналагічная лексіка.

— Якія дзяржаўныя ўстановы рэспублікі займаюцца праблемамі развіцця нацыянальнай мовы?

— Асноўная работа па даследаванні праблем беларускай мовы і нармалізацыі літаратурнай мовы вядзецца ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі. У інстытуце ёсць сем

40 ГОД ПАД СЦЯГАМ МІРУ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

бы, іншая — калі звяртаешся да людзей, што гавораць на іншай мове і выхаваны на іншых традыцыях. Такое становішча накладвае на працаўнікоў культуры дадатковую адказнасць за вынікі сваёй творчай дзейнасці.

Тут мы маем шэраг праблем. У Балгарыі, Аўстрыі я сустракаўся з музыкантамі, якія па лініі ЮНЕСКО вучыліся ў Маскве і Ленінградзе. Міжволі думалася, чаму не ў Мінску? Але, на жаль, даволіцца канстатаваць, што сёння наша кансерваторыя не дае таго ўзроўню адукацыі. Такім чынам, удзел у праграмах ЮНЕСКО — гэта лютэрака як нашых дасягненняў, так і недахопаў.

Па стыпендыі ЮНЕСКО на ведаў Францыю наш балетмайстар Валянцін Елізар'еў. Мне цяжка сказаць, ці была гэта паездка для яго плённай у вузкапрафесійным сэнсе, бо ўпэўнены, што савецкая балетная школа — лепшая ў свеце. Але шырокае знаёмства з культурай іншага народа, знаёмства з культурай непасрэдна на яе радзіме, безумоўна, узбагачае творчага чалавека і з часам абавязкова адаб'ецца ў яго дзейнасці. Менавіта так я гляджу і на стажыроўкі нашых оперных спевакоў у Італіі.

Калі ж казаць пра канкрэтны ўдзел Беларусі ў праграмах ЮНЕСКО, я прыгадваю дзве пласцінкі з запісамі беларускай народнай музыкі. Гэта так званыя аўтэнтчныя фальклор. Запісы зроблены на Палесіі Зінаідай Мажэйка. Гэта работа вельмі сучасная па духу і па змесце, па адпаведнасці патрэбам сённяшняга дня, бо сёння пасля захаллення ў музыцы фармальнымі эфектамі зноў усё вяртаецца да сваёй высновы — да народнай песні.

І ўсё ж такі трэба адзначыць, што сёння нашы міжнародныя кантакты даволі абмежаваныя. Каб прыгадаць выпадкі, калі замежныя выканаўцы звярталіся да сачыненняў беларускіх кампазітараў, трэба памяць напружваць. Я зараз магу ўспомніць толькі пастановку балета Я. Глебава ў Фінляндыі і выкананне другой канцэртнай сімфоніі Генрыха Вагнера ў ГДР. Калі дзе-небудзь і выконваюцца і друкуюцца нашы сачыненні, мы пра гэта даведваемся не праз рэцэнзіі ў нашым друку, а праз фінансавыя ведамасці УААП.

А гэта тым больш крыўдна, бо сёння нам ёсць чым ганарыцца, сёння мы маем творы, якія могуць вытрымаць параўнанне з лепшымі ўзорамі сучаснага музычнага мастацтва. Пажадана больш прапагандаваць за мяжой нашу музыку і самім мець больш інфармацыі пра тое, што робіцца ў свеце. Для нас, музыкантаў, інфармацыя — гэта ноты, пласцінкі. Сёння ж абмен інфармацыяй у нас адбываецца на суверэным узроўні. Даволі часта да нас трапляюць рэчы выпадкова, нецкава. Было б добра, каб прапаганда нашых дасягненняў і абмен інфармацыяй у галіне музыкі, адпавядалі хоць бы таму ўзроўню, які мы маем у галіне літаратуры і выяўленчага мастацтва.

Удзел у праграмах ЮНЕСКО дае для гэтага добрыя магчымасці.

С. В. МАРЦЭЛЕУ, прафесар, доктар мастацтвазнаўства, дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, член Камісіі БССР па справах ЮНЕСКО, член Бюро Міжнароднай асацыяцыі па вывучэнні і распаўсюджанні славянскіх культур. (МАВРСК), старшыня Беларускага нацыянальнага камітэта МАВРСК.

— Адным з асноўных напрамкаў нашай дзейнасці ў ЮНЕСКО з'яўляецца ўдзел у МАВРСК — Міжнароднай асацыяцыі па вывучэнні і распаўсюджанні славянскіх культур. Уласна кажучы, фармулёўка «распаўсюджанне культуры» не зусім дакладная, бо МАВРСК распаўсюджае не культуры, а веды аб культурах. Гэта арганізацыя аб'ядноўвае некалькі дзясяткаў краін, у тым ліку не толькі славянскіх. Нацыянальны камітэты МАВРСК ёсць у ГДР, Італіі, ФРГ, Францыі, Аўстрыі, Даніі, Англіі і іншых краінах. Створана арганізацыя на базе «Славянскага праекта» ЮНЕСКО. МАВРСК праводзіла свае канферэнцыі ў Берліне, Маскве, Кіеве, Мінску, іншых гарадах. Чарговая канферэнцыя праходзіла сёлета ў Празе.

Са з'яўленнем гэтай арганізацыі павялічылася колькасць выданняў ЮНЕСКО, прысвечаных славянскім культурам, у тым ліку і беларускай. Напрыклад, выйшлі ў свет кнігі пра Скарыну і Купалу. Пачалася праца над фундаментальным выданнем «Нарысаў гісторыі славянскіх культур», якое павінна раскажаць пра ўклад славянства ў сусветную культуру. Сем тамоў ахопляць асноўныя перыяды еўрапейскай гі-

торыі. Каардынатарам кожнага тома выступае адна са славянскіх краін. Беларусь адказвае за сёмы том, прысвечаны мастацтву пасляваеннага часу. Астатнія тамы размеркаваны такім чынам: першы — СССР, другі — Польшча, трэці — Чэхаславакія, чацвёрты — Украіна, пяты — Балгарыя, шосты — Югаславія.

Краіне-каардынатару прадстаўлена пераважна права вызначэння калектыву аўтараў, яна той цэнтр, куды сыходзяцца матэрыялы па дадзеным томе. Наш, сёмы том прысвечаны пасляваеннаму часу, калі ў славянскіх краінах адбыліся народна-дэмакратычныя рэвалюцыі, зацвердзіліся асновы сацыялістычнага ладу, а ў культуры — сацыялістычны рэалізм. Наша мэта — паказаць гуманістычны змест сацыялістычнай культуры, яе месца ў барацьбе за мір.

Акрамя названых сямі тамоў, плануецца яшчэ і восьмы, які не ўкладваецца ў храналагічныя рамкі выдання, — «Культура славян у неславянскім свеце». Краіна-каардынатар — Італія. Першая частка тома раскажае пра знаёмства неславянскага свету са славянствам і пранікненнем славянскіх рэалій у Еўропу і свет, другая — пра ўспрыманне культуры славянскіх краін у розных рэгіёнах свету. Выданне шмат у чым грунтуецца на запісах вандрунікаў.

Ужо зараз мы сутыкнуліся з некаторымі цяжкасцямі. Само разуменне «культура» мае шмат тлумачэнняў, якія часам складана звесці адно з адным. Мы, зразумела, зыходзім са свайго, абпіраючыся на марксісцка-ленінскую метадалогію. Выдан-

аддзелаў: гісторыі беларускай мовы, беларускай дыялекталогіі, сучаснай беларускай мовы і культуры мовы, беларускай лексікалогіі і лексікаграфіі, эксперыментальнай фанетыкі, рускай мовы, агульнага і славянскага мовазнаўства. Пяць з іх займаюцца выключна пытаннямі беларускага мовазнаўства, а два — рускай мовы і агульнага і славянскага мовазнаўства — у параўнальным плане з іншымі славянскімі мовамі. Як сведчаць назвы аддзелаў, у Інстытуце мовазнаўства даследуюцца гісторыя беларускай мовы — узнікненне і становленне яе, развіццё структуры ўсіх узроўняў мовы; беларуская народнадыялектная мова, ці інакш кажучы, беларускія народныя гаворкі, усе бакі структуры сучаснай беларускай літаратурнай мовы — фанетыка, арфаэпія, акцэнтацыя, словазмяненне, словаўтварэнне, лексіка, сінтаксіс; узаемадзеянне беларускай і рускай моў у працэсе іх сумеснага функцыянавання ў Беларусі.

Значную работу вядуць моўныя кафедры трох універсітэтаў — а таксама Брэсцкага, Віцебскага, Магілёўскага, Мінскага і Мінскага педагагічных інстытутаў, Інстытут педагогікі Міністэрства асветы БССР.

— Раскажыце, калі ласка, пра найбольш значныя працы нашых вучоных у галіне мовазнаўства за апошнія дзесяцігоддзе.

— У першую чаргу тут можна адзначыць серыю лексікаграфічных работ. У прыватнасці, Тлумачальны слоўнік беларускай мовы ў пяці тамах (6 кнігах), Гістарычны і Этымалагічны слоўнікі беларускай мовы, Слоўнік мовы Скарыны, перакладны руска-беларускі слоўнік пад рэдакцыяй Кандрата Крапівы, Украінска-беларускі-Валянціны Лемцюговай; рэгіянальныя — Тураўскі слоўнік, Слоўнік беларускіх гаворак

паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Такія працы, як «Беларуская граматыка», «Фанетыка слова ў беларускай мове» будуць садзейнічаць нармалізацыі і павышэнню культуры беларускай літаратурнай мовы. Адначасна і манаграфічныя даследаванні: «Лексічныя запасычэнні ў беларускай мове XIV—XVIII стагоддзяў» Аляксандра Булыкі, «Гістарычная марфалогія беларускай мовы», аўтары Аляксандр Булыка, Аркадзь Жураўскі, Іван Крамко, «Беларуская фразеалогія» Анатоля Аксамітава, «Беларуская антрапанімія» Мікалая Бірылы, «Праблемы фразеалагічнай стылістыкі» Івана Лепешова. Працэсам узаемадзеяння беларускай і рускай моў прысвечаны працы «Пытанні білінгвізму і ўзаемадзеяння моў», «Руская мова ў Беларусі».

Падрыхтаваны і выйшлі з друку падручнікі па беларускай мове для сярэдняй і вышэйшай школы.

— Калі ўжо размова зайшла пра школу, падручнікі для школьнікаў і студэнтаў, то дарэчы тут будзе пытанне пра ўзаемаадносінны з роднай мовай падрастаючага пакалення.

— Адносіны вучнёўскай моладзі да роднай мовы нельга назваць адназначна. Многія вучні любяць яе, вывучаюць у школе, прымаюць удзел у шматлікіх алімпіадах, дзе маюць магчымасць паказаць свае веды і правільныя здольнасці ў самастойным даследаванні асобных яе аспектаў (пытанняў), ёсць вучні, якія ўдзельнічаюць у творчых літаратурных гуртках, аб'яднаннях, цікавяцца жывой народнай мовай — запісваюць яе з вуснаў сваіх бацькоў, збіраюць фальклор, удзельнічаюць у рабоце мясцовых краязнаўчых арганізацый і музеяў. Але ёсць і вучні, якія лічаць: чым менш прадметаў у школе, тым лепш.

Відаць, ваша пытанне пэўным чынам выклікала дыскусію ў прэсе па праблемах вы-

вучэння роднай мовы ў сярэдніх школах рэспублікі, Паспрабуйце разабрацца, як і чаму ўзнікла сітуацыя, пра якую мы зараз гаворым. Моўнае жыццё народаў нашай краіны будзе частка паслядоўна дэмакратычных асновах. Свабода і фактычная роўнасць нацыі і народнасцей ствараюць умовы для праяўлення нацыянальных і моўных сімптатыв людзей. Кожны савецкі грамадзянін можа вучыцца ці даваць адукацыю дзецям на той мове, якой ён аддае перавагу. Калі пэўная частка бацькоў аддае сваіх дзяцей у школу з іншай (не роднай) мовай навучання, скажам, рускай, беларускай, украінскай, узбекскай ці ў спецыяльнай школе на замежных мовах, то гэта іх права, і любы націск (нават маральны) на іх волю быў бы такім жа парушэннем праводзімай КПСС палітыкі нацыянальнага раўнапраўя, як і прымушальнае вучэнне на роднай мове. Школьны Статут, вельмі дэмакратычны па сваёй сутнасці, дае магчымасць, скажам, не беларусам, вызваліць сваіх дзяцей ад вучэння беларускай мовы. Але, як правіла, пераважная большасць насельніцтва рэспублікі некарэннай нацыянальнасці ўсё ж застаецца жыць у Беларусі. І тыя, хто не вучыцца і не ведаюць беларускай мовы, у далейшым адчуваюць цяжкасці, працуючы ў тых галінах, дзе яе веданне проста неабходна.

Што ж тычыцца вызвалення ад вучэння беларускай мовы дзяцей беларусаў, тэ яно мне здаецца нічым не апраўданым і не выцякае з палажэнняў Статута. Гэта значыць, практыка вызвалення ад вучэння беларускай мовы не абпіраецца на заканадаўчыя акты, склалася стыхійна. Прычына тут не ў тым, што ад бацькоў нехта вымагае, каб іх дзеці не вучылі сваю мову, хутчэй у іх недаўнабачнасці адсутнасці высокай культуры пэ-

най часткі людзей. Праграма, прадугледжаная для школы, павінна быць агульнай для ўсіх.

— Раскажыце кратам, на што звернута галоўная ўвага навуковых лінгвістычных сіл Беларусі ў 80-я гады!

— На вивучэнне такіх праблем, як сучасная беларуская літаратурная мова, культура мовы, беларуская дыялекталогія, гісторыя беларускай мовы, лексікалогія, лексікаграфія, узаемадзеянне беларускай мовы з рускай і іншымі суседнімі мовамі. Па кожнаму з гэтых напрамкаў рыхтуюцца падручнікі, даведнікі, слоўнікі, манаграфіі і зборнікі артыкулаў. У друку знаходзіцца вялікі Нарматыўны слоўнік беларускай мовы, у якім прадстаўлена арфаграфія, арфаэпія, формазмяненне і акцэнтацыя сучаснай беларускай мовы. Ён выйдзе з друку ў 1987 годзе. Рыхтуюцца да выдання пяцітомны Слоўнік мовы твораў Якуба Коласа, перакладны руска-беларускі тэрміналагічны слоўнік па грамадска-палітычнай і сельскагаспадарчай тэрміналогіі, рыхтуюцца чарговыя тама Гістарычнага і Этымалагічнага слоўнікаў беларускай мовы. Сумесна з моваведамі Інстытута рускай мовы АН СССР будзе распрацоўвацца тэма «Усходнеславянскія ізаглысы», а сумесна з Інстытутам мовазнаўства АН СССР — тэма «Тыпалогія двухмоўя і шматмоўя ў СССР».

У 80-я гады нашы мовазнаўцы ўжо правялі значную даследчую працу. У галіне вивучэння беларускай народнай мовы дыялекталогі на аснове спецыяльна сабраных у шматлікіх вёсках Беларусі матэрыялаў падрыхтавалі пяцітомны Лексічны атлас беларускай мовы. У гэтай працы сабрана народная беларуская лексіка па ўсіх важнейшых тэматычных групах. На лінгвістычных картах паказана тэрытарыяльнае распаўсюджанне розных лексем у ме-

жах функцыянавання беларускай народна-дыялектнай мовы. Атлас будзе скарбніцай беларускай народнай лексікі, на доўгія гады захаве слоўны запас народа. Работы ў гэтай галіне працягваюцца — у завершаным выглядзе атлас будзе мець каля дзвюх тысяч карт.

— Мікалай Васільевіч, як развіваюцца міжнародныя кантакты беларускіх вучоных-мовазнаўцаў!

— Кантакты гэтыя шырокія і пастаянна развіваюцца. Што, я думаю, можа гаварыць аб прэстыжы нашай мовазнаўчай навукі на міжнароднай арэне. Беларускія вучоныя ўдзельнічаюць у сумесных работах, у арганізацыі і правядзенні міжнародных кангрэсаў і канферэнцый. Так, напрыклад, сумесна з вучонымі іншых еўрапейскіх краін вядзецца падрыхтоўка «Лінгвістычнага атласа Еўропы», з вучонымі славянскіх і некаторых суседніх з імі неславянскіх краін — падрыхтоўка «Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа». З вучонымі Польскай Народнай Рэспублікі сумесна вывучаюцца беларуска-польскае моўнае паранічча, анамастыка Пабужжа, беларуская і польская фразеалогія, складаецца Беларуска-польскі слоўнік, Беларуска-польскі фразеалагічны слоўнік і іншыя. У Варшаўскім універсітэце існуе кафедра беларускай філалогіі, дарэчы, дзесьці ў гэтыя дні спайняецца трыццаць год яе дзейнасці. Кафедра вядзе значную педагагічную работу — рыхтуе спецыялістаў па беларускай мове і літаратуры для школ Беластоцчыны — тых месцаў, дзе пражываюць беларусы, вядзе значную даследчую работу па беларускаму мовазнаўству і літаратуразнаўству. Другім цэнтрам, які вивучае «беларускія праблемы» ў ПНР, з'яўляецца Інстытут славяназнаўства Польскай акадэміі навук. З гэтымі ўстановамі ў нас сталыя і цесныя навуковыя сувязі.

не «Нарысаў» нельга разглядаць як гісторыю відаў мастацтва, яно прысвечана працэсам і з'явам у шырокім культуралагічным кантэксце.

Спачатку кожная краіна выдае свой том у сябе, на сваёй мове. Потым усе сем тамоў будучы выдадзены на рускай і англійскай мовах, і калі выданне будзе мець поспех, — на іншых міжнародных мовах.

Працу, якую мы робім у сябе ў рэспубліцы, па-за межамі праграм МАВРСК, таксама можна лічыць важным укладом у прапаганду славянскай культуры. Сёлета пачынаецца выданне шасцітомнай гісторыі беларускага выяўленчага мастацтва. У нас ёсць усе падставы спадзявацца, што гэта выданне будзе мець шырокі ўсесаюзны і міжнародны рэзананс. Прапаганда культуры — гэта пабудова мастоў узаемаразумення, у канчатковым выніку — праца дзеля лепшай будучыні. Менавіта з гэтых пазіцый мы разглядаем свой удзел у ЮНЕСКО.

А. І. МАЛЬДЗІС, пісьменнік, загадчык аддзела Інстытута літаратуры АН БССР.

— ЮНЕСКО — гэта ў першую чаргу выхад у свет, бо двухбаковыя культурныя сувязі — асабліва гэта датычыць братніх славянскіх краін, такіх, як Чэхаславакія, Польшча, Балгарыя, мы мелі і раней. Што ж датычыць канкрэтна МАВРСК, дык гэта арганізацыя дае нам магчымасць суаднесці свае дасягненні не толькі са славянствам, а светам увогуле.

Мне давялося быць на ўстаноўчай канферэнцыі МАВРСК у Берліне. Трэба адзначыць, што мы на самым пачатку сутыкнуліся з супраціўленнем прадстаўнікоў некаторых заходніх краін, якія сцвярджалі,

што ў такой арганізацыі няма патрэбы, бо існуе Міжнародны камітэт славістаў. Але ж камітэт абмяжоўвае сваю дзейнасць філалагіяй, гісторыяй і этнаграфіяй. У лік гэтых традыцыйных для славістаў дысцыплін не ўваходзілі ні музыка, ні выяўленчае мастацтва, ні архітэктура, ні тэатр, ні кіно. Усё гэта заставалася па-за межамі вивучэння, шматлікія каштоўнасці славянскіх культур заставаліся невядомыя свету.

Мне давялося быць на чатырох міжнародных канферэнцыях МАВРСК, на трох выступаў з дакладамі. У 1974 годзе — у Маскве. Тэма канферэнцыі «Славянскія культуры ў эпоху фарміравання і развіцця славянскіх нацый». Мой доклад — «Роля міжславянскіх літаратурных сувязей у фарміраванні новай беларускай літаратуры».

На Берлінскай канферэнцыі 1976 года «Славянскія культуры ў гісторыі еўрапейскіх культур» я выступаў з дакладам «Беларуска-заходнеўрапейскія культурныя кантакты ў эпоху Асветніцтва». Актуальнасць тэмы вызначае той факт, што яшчэ і сёння на Захадзе ёсць дзеянні, якія сцвярджаюць, быццам усходнія славяне — варвары, у якіх нічога свайго няма. Але ж аб'ектыўная навука сведчыць аб моцным уплыве ўсходнеславянскай, і ў прыватнасці, беларускай культуры на развіццё культуры агульнаеўрапейскай. Дарэчы, прыхаць жыць на Беларусь хацеў Русо. Цікаўнасць да Беларусі праяўлялі Вальтэр, Дзідро, Гётэ.

Яшчэ памятаю «круглы стол» у Кіеве ў 1978 годзе на тэму «Роля традыцый у развіцці сучасных славянскіх культур». Там закраналіся пытанні ўза-

мадзеяння нацыянальных традыцый і ўплыву суседніх народаў. Галоўная думка майго даклада на гэтай сустрэчы — погляд на беларускую культуру як палілінгвістычную. Пры разглядзе беларускай літаратуры XVI—XIX стагоддзяў мы канстатуем, што дамінуючай мовай нашай літаратуры не заўжды была беларуская. Але гэта таксама традыцы нашай культуры і ігнараваць іх нельга. Бо інакш атрымліваецца, што некалькі стагоддзяў «народ безмоцтвавал» — такога быць не можа.

Гэту канцэпцыю падтрымалі чэхі і прадстаўнікі іншых так званых «малых» славянскіх нацый. Тут падобная сітуацыя. У пэўныя перыяды чэшская літаратура стваралася на латынскім і нямецкай мове, балгарская — на стараславянскай. Калі выкрасліць гэтыя здабыткі з гісторыі культур названых народаў, дык атрымліваецца некалькі стагоддзяў інтэлектуальнай пустыні.

Так што, як бачыце, нашы праблемы маюць не вузканацыянальны, а агульнаславянскі характар. Канферэнцыя МАВРСК 1982 года праходзіла ў Мінску. Тэма — «Славянскія культуры і сусветны культурны працэс». Варта прыгадаць прывітанне генеральнага дырэктара ЮНЕСКО М'Боу ўдзельнікам канферэнцыі, у якім ён адзначыў вялікі ўклад беларускага народа ў скарбонку славянскай і сусветнай культуры. Я на гэту канферэнцыю прадставіў доклад «Еўрапейскі кантэкст беларускага барока». У асноўным я абавіраўся на літаратурныя крыніцы, але таксама закрануць музыка, выяўленчае мастацтва і архітэктура. Барока —

гэта першы агульнаеўрапейскі мастацкі напрамак. Пры яго асяццеленні ў літаратуразнаўстве мы сутыкаемся з парадасальнай сітуацыяй. У той час як рускія даследчыкі называюць беларускае барока (разам з украінскім) той высновай, на якой узнік і развіваўся гэты стыль у Расіі (напрыклад, прадстаўніком беларускага барока яны па праву лічаць Сімяона Полацкага), нашы навукоўцы, хто па сціпласці, хто па няведанні, тэрмін «беларускага барока» старанна абыходзяць.

Такая «сціпласць» не такая ўжо бясрыўдвая, як здаецца на першы погляд. Адсутнасць у даследчыка культуры актыўнай пазіцыі, замоўчванне намі ж самімі сваёй культурнай спадчыны даюць падставы нашым ідэйным ворагам сцвярджаць, быццам славянскія культуры другасныя, а славянскія народы ў культурным сэнсе неаўнацэнныя (адсутнасць традыцый — адна з галоўных адзнак неаўнацэннасці). Сцвярджанне, быццам заходняя культура толькі ўплывала на славян, нічога не беручы ўзамен, што ні Адраджэнне, ні Рэфармацыя, ні Асветніцтва не закранулі славянскі свет, мае далёка ідуць палітычныя разлікі. Далей сцвярджаецца, што і самі ідэі сацыялістычнага будаўніцтва маглі ўзнікнуць толькі ў інтэлектуальнай пустыні, і сам Кастрычнік — ад бескультур'я.

Калі мы абмяжоўваем сваю культуру толькі фальклорам, калі адсякаем ад яе тых, хто не ўкладаецца ў схему, у прыватнасці, прадстаўнікоў інтэлігенцыі сацыяльных вярхоў — ма-

ла таго, што мы ўступаем у канфлікт з ленінскай тэорыяй «дзвюх культур у кожнай культуры», што ігнаруючы ідэйную барацьбу ў гісторыі культуры, мы супярэчым асноўным законам дыялектыкі — галоўнае гэта тое, што мы сваімі рукамі ствараем спажывае асроддзе для рэакцыйных канцэпцый. Таму, калі мы прапагандуем сваю культурную спадчыну, мы адначасова прапагандуем і свае ідэі, а калі мы не можам зрабіць адпаведнай рэкламы за мяжой нашай літаратуры, музыцы, мастацтва ўвогуле, — мы губляем не толькі і не столькі валюту, але і сваіх магчымых прыхільнікаў. Пашырэнне дзейнасці Беларусі ў сістэме ЮНЕСКО, безумоўна, будзе спрыяць умацаванню нашага прэстыжу, паляпшэнню міжнароднага клімату, бо мастацтва збліжае народы.

● Народы збліжае сумесная праца на карысць міру.

Летась планета адзначала 40-ую гадавіну Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, сёлета — 40-годдзе ЮНЕСКО, аднаго з найважнейшых падраздзяленняў ААН. Мабыць, у самой паслядоўнасці і пераемнасці гэтых памятных дат ёсць сімваліна: культурная дзейнасць — самаўважная частка агульнай барацьбы за мір, за сацыяльную справядлівасць. Дзеля гэтай высакароднай мэты была створана ЮНЕСКО. І сёння яе дзейнасць апраўдае спадзяванні на тое, што калі-небудзь музыка, што ўвасабляюць розум і сумленне Чалавецтва, прымусяць назаўжды замаўчаць гарматы...

Пётра ВАСІЛЕУСКІ

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Леаніду Прокшу з выпадку напатнаўшага яго гора — смерці сястры Ядвігі Януараўны.

У 1979 годзе, рыхтуючы для студэнтаў-філолагаў новы спецкурс «Псіхалогія творчасці. Работа пісьменніка», я звярнулася да некаторых пісьменнікаў, у тым ліку да У. Караткевіча, з невялікай анкетай. Уладзімір Сямёнавіч з вялікай адказнасцю паставіўся да маёй просьбы і праз даволі кароткі час прыслаў мне ліст, які назваў «Адказы на некаторыя пытанні невялікай анкеты». І мае пытанні, і яго адказы на іх былі разлічаны, так сказаць, для «унутранага ўжытку». Уявіце, што гэта будзе друкавацца, тады было немагчы-

ма. І я ставіла пытанні не строга «па навуцы», а толькі тыя, якімі найбольш цікавіліся студэнты, і Уладзімір Сямёнавіч адказаў, маючы на ўвазе моладзь, ведаючы, якім аўтарытэтам карыстаецца ён у студэнцкай аўдыторыі.

Сёння яго пісьмо ўспрымаю як своеасаблівы наказ. Безумоўна, не ўсё ў ім актуальна, многасе ўжо і вядома. І усё ж яно нешта дабаўляе для разумення характару таленту, настрою душы выдатнага пісьменніка.

Уладзімір Караткевіч упарта не лічыў сябе ра-

мантыкам. Па метаду, можна быць (ужо пра стыл гэтага не скажам). Але ж галоўнае — светабачанне, своеасабівае душы і ўзвышанае ідэалу, пастаяннае імкненне да новага, да таямнічай бяскончасці і разнастайнасці, адмаўленне статычнасці паўсядзённага быцця! Яго адказы нават на такія сухія пытанні анкетны тып мастацкай свядомасці. Можна быць, яны будучы нарыс для даследчыкаў творчасці У. Караткевіча.

Тацяна ШАМЯКІНА

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ:

«САМАЯ ЦІКАВАЯ НАВУКА — ЖЫЦЦЁ»

У якім узросце Вы адчулі патрэбу пісаць? Што з'явілася стымулам для гэтага?

У. К. Вельмі рана. Чытаць пачаў у тры з паловай гады (можа, нават крыху раней, так што не помню, як вучыўся гэтаму), чытаць лацінкаю і пісаць — крыху пазней (кепка — чытаў лацінкаю таксама ў тры з паловай). Вершы спачатку голасам гаварыў і напяваў, а пасля на паперы пісаў, — год з шасці. Пасля апавядання спрабаваў пісаць і нават «міні-п'есы». Сам іх ілюстравалі. Стымул пісання? Сам не ведаю. Можна, прашмаю добрых кніг вакол і жаданне паспрабаваць і самому, няхай сабе і слабой. Можна, тое, што ў сям'і (і сваякі таксама) не брахалі, але фантазіраваць любілі і ўмелі, падтрымлівалі пахвалою добрую, вясёлую і вынаходлівую выдумку і ніколі з яе не смяліся, хоць бы і зусім малы прыдумалі.

Якім Вы памятаеце сябе ў дзяцінстве? Што з уражанняў дзяцінства, на Вашу думку, найбольш спрыяла развіццю таленту? Якія творы народнай творчасці найбольш падабаліся Вам? Кім Вы хацелі быць у дзяцінстве, у падлетковым узросце? Любімыя гульні, заняткі? Любімыя ў дзяцінстве кнігі? Калі Вы пачалі цікавіцца гісторыяй наогул і гісторыяй Беларусі, у прыватнасці? Што ў з'явах прыроды найбольш цікавіла Вас?

У. К. Што спрыяла? Зноў жа асяроддзе. Сваякі (і на суседзяў шанцавала) былі людзі спявучыя, вельмі музычныя, многія з добрымі галасамі, з апавядальным талентам (здзіўляюся, чаму не стаў прафесійным спеваком бацька, пісьменнікам — дзядзька, асабліва адзін). Усе з гумарам і схільнасцю да іроніі (у тым ліку да самаіроніі).

Ну і рос, як усе. З іхняй бясконцай цікавасцю да ўсіх з'яў і праяў жыцця. З прыწყпам, які і зараз ува мне не выветрыўся: «гэта цікава; а значыць я павінен гэта ведаць» (не датычыцца асабістых сакрэтаў людзей: гэтым у нас усе грэбавалі), «нехта ўмее — значыць магу і я».

Нехта плавае, скача ў ваду, ловіць змей дзея яду, баброў, умее лазіць па скалах — значыць і я магу. І павінен гэта рабіць добра, бо дрэнна нешта рабіць сорамна.

Народныя творы падабаліся ўсе — ад лірычных да грубых.

Быць хацеў ледзь не ўсім на свеце (за выключэннем, можа, вучонага-матэматыка), і сапраўды многае ўмею.

Любіў, што і ўсе дзеці, падлеткі, юнакі, і што любіў, тое рабіў добра, а што

не любіў — і кім нельга было прымусяць рабіць гэта. Ніхто і не прымушаў. Фізічнае ўздзеянне ў нас выключалася. Хіба што шлепака аднаго гады ў рады дадуць.

Гісторыя была вакол, і таму цікавіўся ёй з самага ранняга ўзросту. І гісторыя Беларусі была цікавай за ўсё, бо побач (а кніг на гэту тэму было шмат). З'явы прыроды і зараз для мяне цікавай за іншыя кнігі. Мне шкада, напрыклад, што будоўлі пагубілі найбольшую і найцікавейшую ў Мінску і наваколлі ферму тлей, завезеную мурашкамі-«жывёлагадоўцамі» (трохі не даяжджаючы да павароткі аўтобуса № 38 з вул. Веры Харужай на бульвар Шаўчэнкі, на базе ручайны — Канава). Надта цікавае жыццё там кіпела.

І ўсе з'явы прыроды захапляюць. Дагэтуль.

Для Вашай кнігі «Зямля пад белымі крыламі» і наогул для ўсёй Вашай творчасці неабходны самыя разнастайныя веды пра Беларусь. Што Вам дала самаадукацыя? Якія навукі найбольш цікавілі Вас?

У. К. Веды пра Беларусь і прынесла пераважна самаадукацыя, назіральнасць, цікаўнасць. Мала месцаў, якія не выходзілі бы ўласнымі нагамі.

Навукі цікавяць усе. Дакладныя — менш. А больш за ўсё самая цікавая навука — жыццё.

Якія мясціны Беларусі Вы найбольш любіце і ведаеце?

У. К. Люблю ўсе месцы на Беларусі. Ведаю таксама ўсе. Некаторыя болей, некаторыя меней. Найбольш — Прыдняпроўе, Палессе, Прыдзвінне, Наваградчыну... А ўсе ведаю і ўсе люблю. І яшчэ Далёкі Усход, Украіну, Урал, горны Крым і Каўказ. І, пасля Беларусі, больш за ўсё — мора.

І іншыя краіны люблю. І нават калі ў нейкай не бываў — частку ведаю яе літаратуру, геаграфію, гісторыю лепей за некаторых тамтэйшых ураджэнцаў. Ведаць — гэта адзінае варта на зямлі. Пасільна ўмець — другое. А ведаць і ўмець — гэта і ёсць фундамент чалавека, якім ён, чалавек, павінен быць.

Дзе Вам найлепш працуеца? У горадзе. Вёсцы, доме творчасці і г. д. Ці любіце Вы сам працаваць пісьма? Чым пішаце ці друкуеце на машыцы? Ці любіце свой рабочы стол, кабінет? Калі можна, апішыце іх. У які час дня Вам найлепш працуеца? Пішаце кожны дзень? Па колькі гадзін?

У. К. Найлепш працуеца ў тым месцы, якое дае настрой для працы. Таўталогія, але так. На гары ў адрыве, у хаце на вёсцы, у купэ, у кватэры ў сябе за сталом. Паўсюль, калі ёсць настрой жыцця і паўната гэтага жыцця.

Толькі пішу. Добрым пярком на добрай паперы. Машынкi не разумею. Працае пісанна — адна з найвялікшых аса- лод на зямлі, калі ёсць настрой. І трэба ўмець гэты настрой выклікаць.

Люблю свой стол і кабінет. Многа кніг, стол, тахта, рэчы з розных канцоў вямлі, з якіх кожная можа быць вус- ным апавяданнем пра нейкі выпадак у жыцці.

Улюбёнага часу працы — няма. Раней больш любіў працаваць ноччу. Цяпер — калі з'явіцца настрой.

Працюю не кожны дзень. Магу адну думку, адзін сказ у дзень запісаць, а магу сядзець і на дзесяць гадзін, ты- дзень, месяц, некалькі месяцаў.

Якія кнігі Вы ў асноўным збіраеце? Ці ёсць у Вас падзел: чытанне з пэўнай мэтай, напрыклад, навуковай, чытанне, так сказаць, для душы ці нават проста для таго, каб адпачыць ад працы? Калі пад- дел ёсць, што чытаеце для адпачынку? Чым любіце займацца ў вольны час?

У. К. Кнігі спецыяльна не збіраю. Толькі ўлюбёныя мастацкія, слоўнікі і да- веднікі, геаграфія, гісторыя і археала- гія. Асядаюць і кнігі, прыдбаныя з пэў- най мэтай, для работы, і для душы, і для адпачынку (кнігі-дзівакі, кнігі-за- гадкі, кнігі рэдкага лёсу, дэтэктывы і г. д.)

У вольны час люблю ездзіць, проста швэндацца між людзей, знаёміцца з лю- дзьмі цікавымі і «небывалымі» (дужа памыляюцца тыя, што клічуць мяне «ра- мантыкам». Няма ў мяне амаль тыпаў выдуманых падзей, якіх не было або не магло быць. Я проста валодаю спаў- на здольнасцю знаходзіць такіх людзей, трапляць у абставіны рэдкія. І, апісваю- чы іх, я карыстаюся вымыслам у най- меншай ступені.

Ці лічыце Вы, што ў Вас ёсць дзівац- твы? Які, на Вашу думку, у Вас характар, тэмперамент? У якіх адносінах знаходзі- ца ў Вас фантазія з лагічным мыслен- нем? Ці любіце Вы марыць, даваць волю фантазіі? Ці верыце ў мастацкую інтуі- цыю?

У. К. Пісанне ўжо само па сабе дзівац- ва, нешта не зусім будзённае. А ў мяне, да таго, і ў штодзённым жыцці дзівац- ваў хапае. Лічу, што без іх пісьменніка няма. Аб характары і тэмпераменце маім сведчаць лепей за ўсё мае жыццё і мае кнігі.

Фантазія неадлучная ад логікі, свайго фундамента. Іначай гэта — грушы на вярбе.

Марыць і даваць волю фантазіі — пер- шае, што складае пісьменніка. Мастац- кая інтуіцыя — таксама.

Назіральны Вы чалавек? Якая ў Вас памяць? Ці ёсць кніжкі для запісаў? Ці ствараеце папярэдні план творы на па- перы?

У. К. Думаю, што я назіральны, часам нават вельмі. Памяць добрая на тое, што трэба. Што не трэба — забываецца адразу. Нават важнае за бытавога боку. Магу памятаць адценне, пах, ім- гненны вобраз — гадамі і забыць аб учарашняй важливай але нецікавай раз- мове.

Кніжкі для запісаў ёсць. Многа. Ме- навіта для назваў, імён і інш. А то, бы- вае, бачыш чалавека, як жывога, а наз- ву вёскі забыў. «Бранейную» дэталі памятаеш, а колькі год гэты чалавек працуе, скажам, падводным археолагам — вылеша з галавы. Ну і яшчэ запі- ваю тое, што пры складанні плана можа вылепець з галавы (круціцца, а не ўспомніш).

План — абавязковы. Спачатку агуль- ны, пасля ўсё больш і больш удакладне- ны (аж да асобных рэплік). І зноў, і зноў. Урэшце план ужо амаль твор (у гэты момант ён перапаўняецца так, што і чорт не разбярэцца). А пасля пішу на- чыста, амаль без правак. Бо ўсё ўжо я- сна. Часам, праўда, героі пачынаюць ху- ліганіць, весці сябе не так, як было за- думана. І я іх заўсёды слухаюся і даю ім волю. Бо калі яны ўжо робяцца са- мастойныя — гэта азначае, што рэч удаецца, што яна жыве.

Вы — пісьменнік рамантычнага скла- ду. Значыць, Вас цікавіць усё незвычай- нае. Што канкрэтна (хоць і па творах можна, безумоўна, многае ўявіць, але ўсё ж не ўсё, ад аўтара пачуць — важней)? Ці ёсць прататыпы ў Ваших «негістарыч- ных» асоб, напрыклад, у «Чазеніі»?

У. К. Я не пісьменнік рамантычнага складу. Хто хоча, каб я яго паважаў — хай здасць гэта азначэнне, гэты ярлык у архіў. Я, можа, больш чым хто, аванту- рыст (хоць ніколі не шукаў у аванту- рах выгады), і жыццё падсоўвае мне і такіх людзей, і такія выпадкі, якія не назавеш штодзённымі. «Ищущий обря- щет». «Ищите и обрящете» — гэта яшчэ і святое пісьмо гаварыла.

Вось, скажам, падзеі толькі дзесяці дзён верасня 1978 года. З 9-га па 21-га. Палёт у Душанбе. — Паход у Варзоб- скую цясніну. — Пастухі, што спуска- ліся з гор з чародамі. — Старажытная крэпасць у Гісары. Рынкi і іх людзі. — Музеі. — Кераміка і яе вывучэнне. — Будоўля Нурэкскай ГЭС. — Над гарамі ў Самарканд. — Узбекскае вяселле ля Гур-Эміра. — Абсерваторыя ў Афрасі- ябе. — Начны кішлак Улугбек. — Зноў Душанбе. — Таджык-міліцыянер і яго сям'я. — Спрэчкі аб карані і хрысціян- стве. — Начныя кішлакі ў Варзобе. — Пералёт у Абхазію і выхад у мора з рыбакамі, якіх ведаю шмат год.

І на маім шляху егеры, змеяловы, ча- баны, начлег на Марыцкай вежы ў Кра- каве, скалазны, ганчары, свяшчэннікі, народныя майстры скрыпак, следчыя і г. д.

Гэта не рамантыка. Такім жыццём жывуць многія тысячы людзей. І я хачу жыць і жыю, як яны, і люблю іх, і апіс- ваю. А тое, што мне на гэта шанцуе — ну што ж, літасць лёсу.

...Сцэна ў катэбальскай міліцыі. Па- гранічнікі затрымалі. Маёр: «Каго за- трымалі? Мы яго шмат год ведаем. Доб- рыя людзі ўсе спяць, а гэты псіх лазіць ноччу па скалах». Мне гэтыя словы — самая дарагая ўзнагарода.

Прататыпы заўсёды ёсць, нават у «не- гістарычных» маіх асоб. У «Чазеніі» гэта Няліпіва (Шчукін, капітан МРС-200), чэмпіён — яхтсмен Ляпін, энтамалаг з Харкава Лісоўскі (дзядзька Сакрат). Ясна, што яны ў чымсьці багацей і раз- настайней, а ў чымсьці бяднейшыя за арыгіналы.

Якія гістарычныя асобы, якія перыяды сусветнай гісторыі Вас найбольш ціка- вяць? Жыццёвы лёс якога дзеяча куль- туры, якога мастака Вас найбольш за- хапляе? Якія архітэктурныя збудаванні ў Мінску Вам найбольш падабаюцца і, на- огул: ці па таму шляху ён развіваецца?

У. К. Асобы і эпохі, якія цікавяць. Кло- чавыя эпохі (а Беларусі ў гэтым сэнсе пашанцавала, яна ўся з гэтых эпох), калі вырашаецца лёс Краю, лёс Чалаве- ка з вялікай літары. І людзі такія ціка- вяць. Якія адстойваюць у сабе Чалаве- ка, нягледзячы ні на якія абставіны і хлусню (асабліва).

Наконт дзеячаў культуры пакуль не скажу. Доўга гаварыць. Таму што кожна- я культура — тысячы такіх дзеячаў. І толькі ў шматлікай разнастайнасці асоб яна і нараджаецца, сапраўдна- я культура. Іначай «грамада-сіфанафор» ў Максіма Багдановіча, злачынная адна- стайнасць.

Таму і Мінск, якім яго хочаць зрабіць некаторыя архітэктары — злачыства. А ў ім павінны жыць і ўжывацца разна- стайныя элементы.

Як Вы ўспрымаеце сучасны быт на- огул і, у прыватнасці, народную стыліза- цыю ў ім? Як, на Вашу думку, неабход- на выхоўваць нашу моладзь у любові да нацыянальнай культуры?

У. К. Сучасны быт, народная стыліза- цыя. Калі удалыя — вельмі падабаюць- ца.

Ёсць на гэтым шляху, ясна, і выдат- кі, але і яны патрэбны. Бо лепей нават з крывой мордай, чым зусім без яе.

Выхоўваць любоў да нацыянальнай культуры можна адным толькі споса- бам: выхаваннем у чалавеку горадасці за свой народ і яго дзеянні ў гісторыі. І — у сучасным — працай, часам непасіль- най, па асвецце моладзі, па абуджэнні ў ёй глыбокіх ведаў аб сваіх людзях і сваім краі. Калі ўсе будуць працаваць над гэтым на грані сваіх магчымасцей — грамадства здолее ўсё.

Вось некалькі слоў. Можна, калісьці яшчэ вярнуся да гэтага.

«Літаратура і искусство» — орган Министер- ства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдання ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 30019 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За- харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на- месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна- на сабртара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бі- біліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары- са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь- маў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад- дзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на ма- шыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Звір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.